

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ομοτίμου Καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ

ΑΘΗΝΑ 2022

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ

Λίγα λόγια για το συγγραφέα

Ο συγγραφέας των άρθρων είναι ομότιμος καθηγητής του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σπούδασε Θεολογία στην Αθήνα, Πρακτική Θεολογία στο Erlangen (Γερμανία), Οικογενειακές Επιστήμες και Ψυχολογία στη Louvain (Βέλγιο).

Είναι διδάκτωρ Θεολογίας και διδάκτωρ Οικογενειακών Επιστημών με πτυχίο στην Ψυχολογία. Δίδαξε σέ δύο ξένα Πανεπιστήμια (Bochum Γερμανίας και Louvain Βελγίου). Στο Πανεπιστήμιο Αθηνών δίδαξε τα μαθήματα της Ποιμαντικής, της Ποιμαντικής Γάμου και Οικογενείας, της Συμβουλευτικής Ποιμαντικής και Εξομολογητικής και της Εισαγωγής στην Ψυχολογία. Είναι μέλος πολλών Επιστημονικών Εταιρειών στην Ελλάδα και το Εξωτερικό και προσφέρει τις υπηρεσίες του ως μέλος πολλών Συνοδικών Επιτροπών της Εκκλησίας της Ελλάδος. Τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στη συγκρότηση μιας επίκαιρης Ποιμαντικής Ανθρωπολογίας.

Περισσότερα: <http://scholar.uoa.gr/astavrop/biocv>

Για την Εργογραφία του βλ. <http://scholar.uoa.gr/astavrop/presentations>

Με συνεργάτες του έχει δημιουργήσει το Διαδικτυακό Κέντρο Ποιμαντικών Έρευνών, Μελετών και Εφαρμογών Διαποίμανση: <http://www.diapoimansi.com> καθώς και την ηλεκτρονική περιοδική έκδοση Παραστάτης Διαποίμανσης: <http://www.parastatis.com>

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Ομοτίμου Καθηγητού της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ 5

Στη σειρά ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ του ίδιου συγγραφέα έχουν εκδοθεί από τις Εκδόσεις Αρμός:

1. **Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής** (1997).
2. **Ποιμαντική Γάμου και Οικογενείας** (2008).
3. **Ορθόδοξη Συμβουλευτική Ποιμαντική** (2012).
4. **Προκλήσεις της Ποιμαντικής Σήμερα** (2013).

Το βιβλίο *Επιστήμη και Τέχνη της Ποιμαντικής* έχει κυκλοφορηθεί σε δεύτερη (ηλεκτρονική) έκδοση συμπληρωμένη το 2019.

<http://www.diapoimansi.gr/epistimi.pdf>

5. **Η Ποιμαντική της Ελπίδας** (2022), ηλεκτρονική έκδοση από άρθρα του συγγραφέα στο περιοδικό «Ο Εφημέριος», των ετών 1995-1998, στον ιστότοπο:

www.diapoimansi.com

© **Αλέξανδρος Μ. Σταυρόπουλος**

Προσωπική Διεύθυνση:

Αφροδίτης 5, 175 61, Π. Φάληρον,

Τηλ.: 210 98 87 934,

E-mail: astavrop@soctheol.uoa.gr

Εξώφυλλο: *Ο Χριστός η ελπίς ημών*, λεπτομέρεια από πίνακα του αγιογράφου Στάθη Γιαννή (2011).

Στον *Μιχάλη Μακράκη*,
τον εκλεκτό φίλο και συνάδελφο,
τον αναπαυόμενο
«ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίου»,
αφιερώνω το παρόν πόνημα,
ως οφειλόμενο χρέος
για την αισθητική επιμέλεια
των άρθρων μου στον «Εφημέριο»
και την όλη αδελφική του
συμπαράσταση.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ποιμαντική της ελπίδας

Ο Χριστός της Πάτμου,
Φωτογραφία Ι. Στ. Παπαδόπουλου

Ἡ ποιμαντικὴ τῆς ἐλπίδας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Κοιτώντας τὴν ἀρθρογραφία μας στὸν «Ἐφημέριο» τῆς τελευταίας τριετίας (1995-1997), εὐκολα θὰ διαπιστώναμε ὅτι ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀναφέρεται ἔμμεσα ἢ ἄμεσα στὴν ἐλπίδα.

Αὐτὸ τὸ κάναμε ὄχι μόνο γιατί εἶναι γνωστό, ὅτι «ἐλπὶς γὰρ ἡ βόσκουσα τοῖς πολλοῖς βροτῶν». Ἀκόμα καὶ ὅταν ὁ ἄνθρωπος κατατρυχεται ἀπὸ τὴν ἀπελπισία κρατᾷ πάντα μέσα του μία «σταθερὰ» τῆς ἐλπίδας. Κι αὐτὰ τὰ σταθερὰ ἀναζητοῦμε γιὰ νὰ στηρίξουμε τὸ βίο μας δίπλα σὲ ὅσα σαθρὰ καὶ ἀνισόρροπα δοκιμάζουμε καθημερινά.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι στὴ ζωὴ μας δὲν μποροῦμε νὰ βαδίζουμε ἀσυλλόγιστα. Ἡ πορεία μας πρέπει νὰ πηγαίνει βῆμα βῆμα καὶ πάλι τὸ κάθε βῆμα νὰ εἶναι σίγουρο ὅτι πατάει σὲ *στέρεο ἔδαφος*. Κι ὅταν *σχοινοβατοῦμε* ὀφείλουμε νὰ πατοῦμε προσεχτικά. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μὴν μετροῦμε τίς κινήσεις μας. Πρέπει νὰ προχωροῦμε καὶ μὲ περισκεψὴ καὶ μὲ αἰδῶ. Νὰ μετροῦμε καὶ νὰ ξαναμετροῦμε. Νὰ γνωρίζουμε τὰ μέτρα μας καὶ νὰ ζυγίζουμε μὲ τὰ σταθμὰ μας γιὰ νὰ μὴ παραπονιόμαστε στὴ συνέχεια, ὅπως τὸ συνηθίζουμε, μὲ ὅλους καὶ μὲ ὅλα. Ἡ σωστὴ ὀριοθέτηση μᾶς τοποθετεῖ ὅπως πρέπει καὶ καθὼς πρέπει στὰ δικά μας ὄρια καὶ στὰ ὄρια τῶν ἄλλων. Ἔτσι ἀποφεύγονται οἱ ὑπερβάσεις καὶ μποροῦμε νὰ βαδίζουμε σὲ δρόμους καὶ διαδρόμους ποὺ εἶναι ἐλεύθερη ἢ διακίνηση σεβόμενοι τοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ ποὺ εἶναι τελικὰ κανόνες ζωῆς καὶ μὲ τοὺς ὁποίους δὲν μποροῦμε νὰ παίζουμε.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι κινούμαστε μὲ μία τετραγωνὴ λογικὴ ποὺ τετραγωνίζει τὸν κύκλο. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἀνάλογο πρόβλημα εἶναι καὶ «ὁ κυκλισμὸς τοῦ τετραγώνου»... ἂν θέλετε νὰ μιλάμε μὲ ὄρους τῆς παραδοξότη-

τας ποὺ καὶ αὐτὴ παραμένει μιὰ ἄλλη «σταθερὰ» ζωῆς.

Συχνὰ πυκνὰ στὶς περιπλανήσεις μας στοὺς δρόμους τῆς ποιμαντικῆς διακονίας ἔχουμε συναντήσει παρά-δοξα πράγματα, γινόμενα παρὰ τὴ συνήθεια, τὴ γνώμη ποὺ ἔχουν, δηλαδή, οἱ ἄνθρωποι, γιὰ τὸ ἂν μπορεῖ νὰ συμβεῖ ἢ νὰ μὴ συμβεῖ κάτι τέτοιο. Ἡ Ποιμαντικὴ ὡς γνωστὸν κινεῖται μεταξὺ δυνατοῦ καὶ ἀδύνατου, πιθανοῦ καὶ ἀπίθανου, προσδοκώμενου καὶ ἀπροσδόκητου, θαυμαστοῦ καὶ παράδοξου.

Ἔτσι δὲν μᾶς παραξενεύει ὅτι βαδίζουμε στὴ ζωὴ μας καὶ μὲ *ἀγωνίες καὶ μὲ ἐλπίδες*. Ὅτι ὑπερβαίνουμε τὴ λύπη μας μὲ τὴν ἐλπίδα ποὺ ἔχει ὄνομα καὶ ἀπευθυνόμαστε σ' αὐτὸν μὲ τὴν στερεὰ πεποίθηση: «Χριστὲ ὁ Θεός, ὁ εἰς σὲ ἐλπίζων, οὐκ ἀποτυγχάνει ποτέ». Ἔτσι μποροῦμε νὰ μετατοπιζόμαστε ἀπὸ τὴν «Λυπιὸν» στὴ *Χώρα τῆς Ἀλυπίας* προσανατολισμένοι στὸν *ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας*. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἔχουμε καὶ τὸ διεκδικούμε *δικαίωμα στὸ μέλλον* γινόμεστε *συνωμότες* μὲ μοναδικὸ σύνθημα καὶ παρασύνθημα τὴν ἐλπίδα. Κάτι τέτοιο εἶναι ὅμως λίαν ρεαλιστικὸ καὶ ἡ Ποιμαντικὴ τῆς ἐλπίδας συνεπάγεται μιὰ φροντίδα: «τὸ χθὲς νὰ συναντᾷ τὸ μέλλον σήμερα», γνωρίζοντας πολὺ καλὰ ὅτι «καὶ τὸ σήμερα εἶναι ἐκεῖνο τὸ αὔριο τοῦ χθὲς...» (Antonio Machado).

Στὸ «ἐδῶ καὶ τώρα» ἡ Ποιμαντικὴ λέει καὶ ναὶ καὶ ὄχι. Δὲν ἐγκλωβίζεται σ' αὐτὸ καὶ μόνο, γιατί ξέρει ὅτι ὑπάρχει καὶ τὸ «ἐκεῖ καὶ τότε» καὶ ὀπισθο- καὶ ἐμπροσθοδρομικέ. Γνωρίζει πολὺ καλά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι καὶ ὁ κόσμος στοὺς ὁποίους ἀπευθύνεται, δὲν ἤλθαν γιὰ νὰ μείνουν. Εἶναι ὁδίτες καὶ πορεύονται πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ δὲν μποροῦν οὔτε νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς

Ὁ Χριστὸς τῆς Πάσης.
Φωτογραφία Ἰ. Στ. Παπαδοπούλου

τὰ ὀπίσω οὔτε νὰ φέρουν τὰ ἄνω κάτω. Δὲν ὑπολογίζουσι πάνω-κάτω ἀλλὰ μὲ ἀκριβεία, γιὰ νὰ εἶναι ἀκριβεῖς στὸ ραντεβού τους μὲ τὴν ὁποία καὶ τὸν Κύριον τῆς ἱστορίας. Ἐνα ραντεβού πού δίνεται καὶ γίνεται καθημερινά, μὲ πράγματα πού δὲν βλέπουμε καὶ ὅμως εἶναι παρόντα, μὲ χρονικὲς καὶ τοπικὲς ἐσχαιεῖς πού μᾶς ἐγγίζουσι, μὲ πραγματικότητες πού γενόμεστε ἤδη ἀπὸ τώρα.

Ἡ Ποιμαντικὴ τῆς ἐλπίδας ἔχει αὐτὸ τὸ μεγάλο προσόν: νὰ προσανατολίζει στὸ μέλλον χωρὶς νὰ χάνει τὸ παρὸν καὶ τὸ παρελθόν· νὰ δείχνει πρὸς τὴν καινὴ κτίσι χωρὶς νὰ χάνει ἀπὸ τὰ μάτια τῆς τὸν παρόντα κόσμον. Ἐπιστρατεύει καὶ τὶς τριδυμὲς ἀδελφές, τὴν πίστι, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπη, ἔτσι ὥσ-

τε νὰ κάνει πιστευτὰ ὅσα ἀγαπάει καὶ νὰ ἀληθεύει ἐν ἀγάπῃ ἐλπίζοντας. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ κόσμος ἔχει ἀνάγκη σήμερον ὅσο ποτὲ ἄλλοτε ἀπ' αὐτὴν τὴν ποιμαντικὴ τῆς ἐλπίδας. Αὐτὴ ἡ Ποιμαντικὴ δὲν εἶναι ἄλλη μία στὴ σειρά τῶν Ποιμαντικῶν τῆς γενικῆς πτώσεως ὅπως συνηθίζεται νὰ ὀνομάζονται: Ποιμαντικὴ τοῦ ἀρρώστου, τῶν μελλονύμφων, τῶν φυλακισμένων κ.τ.τ. Ἡ Ποιμαντικὴ τῆς ἐλπίδας εἶναι ἡ κατ' ἐξοχίαν Ποιμαντικὴ πού στρέφει τὸ ποιμνίον πρὸς τὸν ἕνα καὶ μοναδικὸ Ποιμένα καὶ ἔτσι συντελεῖ στὴ συγκρότησι τῆς μᾶς Ποίμνης ὑπὸ τὸν ἕνα Ποιμένα πού εἶναι ἐλπίδα, ἡ Ἐλπίδα.

Θὰ πρέπει σήμερον, στὶς ἀνοχύρωτες πόλεις μας, νὰ ἐπαναλάβουμε αὐτὸ πού ὁ Αὐγαρος, ὁ τοπάρχης πόλεως Ἐδέσσης, ἔκανε στὴν πόλιν του. Νὰ ὑψώσουμε, δηλαδή, τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἔστω καὶ χειροποίητη ἡμεῖς καὶ ὄχι τὴν ἀχειροποίητη πού ὑψώσε ἐκεῖνος, θέτοντας τὸ ἴδιο ἐπίγραμμα πού ὑψώσε ἐκεῖνος ἔτσι ὥστε ὅλοι οἱ πολῖτες τοῦ κόσμου, μπαίνοντας καὶ βγαίνοντας ἀπὸ τὶς πόλεις τους, ν' ἀντικρύζουσι τὴν ἀχραντὴν εἰκόνα

τοῦ Κυρίου συλλαβίζοντας στὴν ἀρχὴ καὶ μαθαίνοντάς το ἀπ' ἔξω στὴ συνέχεια:

«Χριστὲ ὁ Θεός,
ὁ εἰς σὲ ἐλπίζων,
οὐκ ἀποτυγχάνει ποτέ».
(Μηναῖον, ΙΣΤ' Αὐγούστου).

Περιεχόμενα

Πρόλογος

1. Η Ποιμαντική της ελπίδας	9
-----------------------------------	---

Μέρος πρώτο: Η εμπειρία των ορίων

2. Ως ωραίοι οι πόδες.....	13
3. Μαθήματα σχοινοβασίας	17
4. Μέτρα και σταθμά.....	21
5. Παράπονα	21
6. Οριοθετήσεις.....	23
7. Περί επιθυμίας	25

Μέρος δεύτερο: Από την αγωνία στην ελπίδα.....

8. Ιστορίες με ζώα	29
9. Αγωνίες και ελπίδες (η αναγγελία ενός συνεδρίου)	32
10. Αγωνίες και ελπίδες (πρώτο μέρος μιας ανακοίνωσης)	35
11. Η συνομωσία της ελπίδας (δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης)	38
12. Η χώρα της Αλυπίας.....	41
13. Στον αστερισμό της ελπίδας	43
14. Δικαίωμα στο μέλλον	47

Μέρος τρίτο: Νέοι ορίζοντες.....

15. Ήρθα, αλλά... δεν θα μείνω!	53
16. Ποιμαντική του μέλλοντος.....	55
17. Το μέλλον της Ποιμαντικής	57

Αντί Επιλόγου

18. Του Σταυρού και της Ανάστασης.....	61
19. Με αφορμή την Ανάσταση	63

Παράρτημα.....

20. Μελέτη θανάτου (σελίδες από ένα αθέατο ημερολόγιο).....	67
---	----

Εντοπισμός της πρώτης δημοσίευσης των άρθρων	69
--	----

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εμπειρία των ορίων

Στάθη Γιαννή, Παράθυρο ελπίδας (λεπτομέρεια).

1. Ως ωραίοι οι πόδες
2. Μαθήματα σχοινοβασίας
3. Μέτρα και σταθμά
 4. Παράπονα
 5. Οριοθετήσεις
 6. Περί επιθυμίας

ΩΣ ΩΡΑΙΟΙ ΟΙ ΠΟΔΕΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἄναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Παλιές ἀγάπες

Δὲν ξέρω γιατί, ἀλλὰ ἀπὸ μικρὸν μὲ συγκινοῦσαν τὰ ταξίδια, οἱ μακρινοὶ περίπατοι, οἱ πορείες, ἡ πορεία γενικὰ καὶ ὄχι τόσο οἱ στάσεις ἢ ἡ στάθμευση. Ἀκόμη καὶ στὸ στρατό, σὰν νεαρὸ ἀξιωματικὸ τοῦ πυροβολικοῦ, μὲ γοήτευε ἡ τοπογραφικὴ μέθοδος προσδιορισμοῦ τῶν σημείων ποῦ θὰ μπορούσε νὰ στηθεῖ μιὰ πυροβολαρχία: ἡ ὁδευση. Μάλιστα, μιλώντας μὲ συναδέλφους, τὴν ἀποκαλοῦσαμε γελώντας «δρόμο παίρνω, δρόμο ἀφήνω», γιατί οἱ μετρήσεις γίνονταν μὲ ἐπιτόπια καὶ βάδην ἐπιμέτρησι· ἔπρεπε νὰ κοπιᾶσεις, νὰ αἰσθανθεῖς στὸ σῶμα σου, στὰ πόδια σου, τὴ μέτρησι. Ἄλλωστε τὰ πόδια —τόσα πόδια βάθος—, ὁ ποῦς, οἱ πόδες, δὲν καθιερώθηκαν τυχαῖα ὡς μονάδες μετρήσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἐξᾴλλου μετράει μὲ ὅ,τι βρεῖ πιὸ πρό-χειρο, χέρια καὶ πόδια, σπιθαμὲς καὶ δάκτυλα. Στὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρὸς ἢ καὶ τῶν δύο συγκροτεῖ τὰ δεκαδικὰ του ἢ ἀποδεκατίζει τοὺς ἀντιπάλους του καὶ τὰ ἐμπόδιά του.

Ξεκινήσαμε ὁμως ἀπὸ μιὰ ἀγάπη γιὰ τὶς πορείες, τὴν πορεία. Στους φοιτητές μου, ὅταν στὰ πλαίσια τῆς ἄσκησης «Γνώρισε τὸν ἑαυτό σου καὶ γνώρισέ τον στοὺς ἄλλους», καὶ στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποῦ τοὺς προσκαλῶ νὰ πεῖ ὁ καθένας τους τὰ τέσσερα πράγματα ποῦ τοῦ ἀρέσουν ἢ δὲν τοῦ ἀρέσουν, συνηθίζω νὰ ξεκινῶ πρώτος, γιὰ νὰ σπάσει ὁ πάγος, καὶ τοὺς λέγω αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι μοῦ ἀρέσει ἡ πορεία καὶ ἀντίθετα δὲν μοῦ ἀρέσει νὰ στέκομαι κάπου ἀκίνητος, καθηλωμένος. Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ἀπαγορεύεται νὰ ἐπανέρχεται κάποιος καὶ σὲ σημεία ποῦ παλιότερα εἶχε ἀγαπήσει. Ἀρκεῖ νὰ μὴν κινδυνεύει ν' ἀράξει χωρὶς δυνατότητα διαφυγῆς ἂν τὸ θελήσει. Σημασία ἔχει νὰ προχωρᾷ στὸ δρόμο, κι ὅταν ἀκόμα δὲν ὑπάρχει δρόμος νὰ μπουρδεῖς νὰ τὸν ἀνοίξεις.

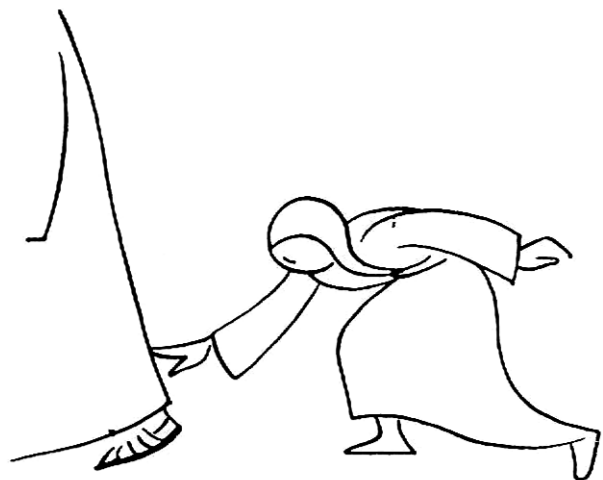
Ἴσως ἓνας λόγος γιὰ τὴν ἐπιλογὴ ἐκ μέρους μου τῆς Θεολογίας ὡς ἐπιστήμης, νὰ ἦταν καὶ ἡ αὐτομαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ ὅτι «ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς»

(Ἰωάννου ιδ' 6). Ἦταν σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε: «Μὴν ἀναζητᾷς ἄλλους δρόμους, ἐγὼ εἶμαι ἐδῶ». Κάτι πάλι ποῦ μὲ εἶχε ἐντυπωσιάσει ἦταν, ὅτι δὲν ἦταν μόνο ὁ δρόμος ἢ ὁδὸς, ἀλλὰ ἦταν καὶ περιπατητῆς, ὁδίτης ποῦ δὲν σταμάτησε νὰ μεταβαίνει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο γιὰ νὰ μεταφέρει τὸ μήνυμα τοῦ Πατέρα, τῆς Βασιλείας, ποῦ βρῖσκεται σὲ ἀπόσταση ἀναπνοῆς ἀνάμεσά μας.

Deus et homo viator

«Ὁ ἄνθρωπος ποῦ βαδίζει» ἐπιγράφεται ἓνα μικρὸ δοκίμιο γιὰ τὸν Ἰησοῦ¹. Ὅλοι πάλι ποῦ ἔχουν μιὰ σχέση μ' Αὐτὸν περπατοῦν, βαδίζουν· κι Αὐτὸς μαζί τους. Ὁ Ἰωσήφ ἢ Παναγία ἔγκυος τὸν μεταφέρει στὴν γαστέρα Τῆς στὴ Ναζαρέτ. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ μάγοι κι αὐτοὶ μετακοινοῦνται. Δωδεκαετῆς πηγαίνει στὴν Ἱερουσαλήμ, μένει ὅσο πρέπει, μετὰ ἐπιστρέφει μὲ τοὺς γονεῖς Του. Γιὰ ἓνα διάστημα φαίνεται καθηλωμένος, ἀλλὰ τὸ ἐπάγγελμα ποῦ ἐξασκούσε συχνὰ θὰ τὸν τὸν ἀνάγκαζε νὰ μεταβαίνει ἀλλοῦ.

Στὰ χρόνια τῆς κύριας ἀποστολῆς Του ἓνα σημάδι τῆς ἀεικινησίας του ἦταν κι ὅτι δὲν εἶχε «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ» (Ματθαίου η' 20). Χαρακτηριστικὸ Του ὁμως ἦταν ὅτι «διήλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος» (Πράξεις ι' 38).

Κι ἡ πορεία μὲ καὶ πρὸς τὸν Σταυρὸ κι αὐτὴ πορεία ἦταν. Καὶ εἰς Ἄδου κάθοδος. Καὶ μετὰ τὴν Ἀνάσταση πορευόμενος ἐμφανίζεται καὶ στὴν Μαγδαληνὴ, καὶ στοὺς μαθητὲς στὴν ἀκρογιαλιὰ καὶ συμπορευόμενος μὲ μαθητὲς πρὸς τοὺς Ἐμμαούς. Μὲ τὴν Ἀνάληψη τὸν εἶδαμε «πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν», ὅπως εἶχε κατέβει μὲ τὴν σάρκωσή Του («κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν») καὶ καθὼς διαβεβαίωσαν τοὺς Ἀποστόλους οἱ δύο ἄνδρες ἐν ἐσθῆτι λευκῇ «οὕτως ἐλεύσεται ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν» (Πράξεις α' 11).

Ἡ ἀκολουθία

Ἡ πρόσκληση τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητὲς εἶναι πρόσκληση πορείας, ἀκολουθίας. Πρόσκληση ἀπευθυνόμενη στὴν ἐλεύθερη θέληση μὲ ἐπίγνωση συνεπειῶν: «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Ματθ. ιζ' 24). Παρὰ τὴν ἀντίθετες διαβεβαιώσεις τῶν ἱστορικῶν ἐμεῖς γνωρίζουμε πότε ἄρχισαν οἱ σταυροφορίες καὶ ποιοὶ ἦσαν οἱ ἀληθινοὶ σταυροφόροι. Δὲν συνδέονται μὲ συγκεκριμένα σχέδια ἐπανακτήσεως χαμένων τόπων. Ἡ πορεία εἶναι ἀντίστροφη, ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Τόπους, στοὺς ἄλλους τόπους, πρὸς ἄλλους χώρους.

Πρόκειται στὴν οὐσία γιὰ ἀκολουθία ἢ καὶ συμπόρευση, συν-χώρηση μὲ τὸν Ἰησοῦ γιὰ κοινὴ πορεία στὴν ἐπιστροφή πρὸς τὸν Πατέρα, μὲ διάθεση μετανοίας καὶ τὴ συναίσθηση τοῦ ἀσώτου πού προαισθάνεται τὴ σωτηρία του καὶ παίρνει τὴ σωτηριολογικὴ ὀρθὴ ἀπόφασή του: «ἀναστὰς πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα» Στὴν προκειμένη περίπτωση ὁ μεγαλύτερος, ὁ πρωτότοκος, ἀδελφὸς προ-πορεύεται. Δὲν ξαφνιάζεται ὅπως ὁ ἄλλος ἀδελφὸς τῆς παραβολῆς, πού δὲν περιμένε τὴν ἐπιστροφή, καὶ εἶχε τὸν ἀδελφὸ του χαμένο γιὰ χαμένο.

Εἶναι ὁ ἀδελφὸς πού προηγεῖται, ὁ Μεγάλος Ἀδελφὸς πού δὲν θέλει νὰ κρατήσῃ τίποτε γιὰ

τὸν ἑαυτό του, οὔτε αὐτοὺς πού τὸν ἀκολουθοῦν. Εἶναι ὁ Ὁδηγός. Ὅλο τὸ Εὐαγγέλιο θὰ μπορούσε νὰ συνοψιστεῖ στὸ «Ἀκολουθεῖτε τὸν ὀδηγό» ἢ μὲ εὐαγγελικὰ λόγια «αὐτοῦ ἀκούετε» (Ματθ. ιζ' 5). Ἐμεῖς τότε δὲν ἔχουμε καμιὰ ἄλλη ἀπόκριση παρὰ νὰ ποῦμε: «Σ' ἀκολουθῶ», ἄσχετο ἂν ἐπίκαιροι συνειρμοὶ τὸ συσχετίζουν μὲ ἄλλα ἀκούσματα αὐτὸ τὸ «σ' ἀκολουθῶ».

Ἐμεῖς ξέρουμε ὅτι Αὐτὸς πού ἀκολουθοῦμε εἶναι «ὁ νικήσαντας τὸν Ἄδη καὶ τὸν Ἐρωτα σώσαντας»². Εἶναι Αὐτὸς γιὰ τὸν Ὅποιο ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος ἀναφωνοῦσε: «ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται»³. Κι ἐμεῖς ὁμως ἀναφωνοῦμε: «ἀνέστης ἐκ τοῦ τάφου (Χριστέ), ὡς ἐκ παστάδος προελθὼν» καὶ πορεύεσαι σὰν τὸν ἔαρινὸ Πρίγκηπα τῶν Κρίνων, κι ἐμεῖς δὲν ἔχουμε τίποτε ἄλλο νὰ κάνουμε παρὰ ν' ἀκολουθοῦμε καὶ νὰ διαλαλοῦμε πρὸς ὅλους: ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

1. Christian Bobin, *L' homme qui marche*. Cognac, Éd. «Le temps qu' il fait», 1995, 36 σ.

2. Ὁδυσσεὰ Ἐλότη, *Τὸ ἄξιόν ἐστι*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἐταιρία «Ἰκαρος» 1961, «Τὰ Πάθη» ΙΗ', σ. 70.

3. Ἐπιστολὴ πρὸς Ρωμαίους, VII, ΒΕΠΕΣ, τ. 2, σ. 276, 11-14: «ζῶν γὰρ γράφω ὑμῖν, ἐρῶν τοῦ ἀποθανεῖν. ὁ ἐμὸς ἔρωσ ἐσταύρωται, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἐμοὶ πῦρ φιλόυλον· ὕδαρ δὲ ζῶν» καὶ λαλοῦν ἐν ἐμοί, ἔσωθέν μοι λέγον· δεῦρο πρὸς τὸν πατέρα».

Τὰ στίχια πού κοσμοῦν τὸ παρὸν ἄρθρο προέρχονται ἀπὸ τὴν *Καينὴ Διαθήκη*, κατὰ νεοελληνικὴν ἀπόδοσιν, ἔκδοση τῆς «Βιβλικῆς Ἐταιρίας», Ἀθήνα 1975, σ. 21,104,130.

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΣΧΟΙΝΟΒΑΣΙΑΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἄει σχοινοβατεῖν

Πολὺ ἐντυπωσιάστηκα ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ ἀκουσα τὴν ἔκφραση ὅτι τὸ «ὀρθοδοξεῖν ἐστὶν αἰεὶ σχοινοβατεῖν»¹. Πάντα θαύμαζα τοὺς τολμηροὺς αὐτοὺς ἐξασκημένους ἀθλητὲς ποὺ κατόρθωναν χίλιες δυὸ ἰσορροπίες καὶ ἀκροβασίες. Ἦταν ἄραγε ἡ μαγεμένη ἀτμόσφαιρα τοῦ τσίρκου, τὰ πολύχρωμα φῶτα, οἱ στολές, ἡ πρόγευση τοῦ κινδύνου, ἡ τεταμένη προσοχή, τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας, ποὺ κάθε τι τὸ παράτολμο τὸ θεωροῦσε ἐπιθυμητὸ παρὰ τὴ δυσκολία του; Ἡ δυσκολία ὅμως τοῦ ἐγχειρήματος μᾶς συγκρατοῦσε ὥστε ν' ἀποφεύγουμε τὴ μίμηση ἔστω κι ἂν στὰ μάτια μας ἡ πράξη αὐτὴ φαινόταν σπουδαία καὶ τελεία. Ἐπιθυμία ἀπὸ τὴ μιὰ ν' ἀκολουθήσουμε ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ σχοινοβάτη, ἀναστολές ἀπὸ τὴν ἄλλη διὰ τὸν φόβον τῆς ἢ τῶν πτώσεων.

Ἡ δυσκολία ὅμως καὶ ὁ φόβος καὶ οἱ ἐνδοιασμοὶ μεταφέρονται ἀκόμη καὶ σήμερα ὡς ἐρωτήματα καὶ στὸ πρῶτο σκέλος τῆς ἔκφρασης «ὀρθοδοξεῖν ἐστὶν αἰεὶ σχοινοβατεῖν». Ὁρθοδοξεῖν λοιπὸν εἶναι τόσο δύσκολο, ὅσο καὶ σχοινοβατεῖν; Ἐκεῖνο, τὸ αἰεὶ τί ἤθελε ἐδῶ; Δὲν ἀρκοῦσε ἓνα *πότε-πότε*. Μὰ ἂν εἶναι τόσο δύσκολο, ἡ Ὁρθοδοξία τί γυρεύει ἀπὸ ἐμᾶς; Νὰ γίνουμε σαλιμπάγκοι καὶ «νὰ βαδίζουμε ἐπὶ τεταμένου σχοινοῦ καὶ νὰ ἐκτελοῦμε ἀκροβατικὰς ἐπιδείξεις»²; Τὰ πράγματα στενεύουν πραγματικά.

Δὲν ἀρκοῦμαστε μόνο στὶς ἐπισημάνσεις τοῦ Κυρίου γιὰ τὴ στενὴ πύλη καὶ τὴν τεθλιμμένη (στενόχωρη) ὁδὸ ποὺ ὀδηγεῖ στὴ ζωὴ (Ματθαίου ζ' 13-14). Ἐπὶ πλέον καλοῦμαστε ν' ἀφήσουμε τὸ στέρεο ἔδαφος ἔστω καὶ στενόχωρο καὶ νὰ βρεθοῦμε κυριολεκτικὰ στὸν ἀέρα, ἀκροβατώντας πάνω σ' ἓνα τεταμένο σχοινί, μὲ κίνδυνο νὰ παραπατήσουμε καὶ νὰ τσακιστοῦμε. Γιατί, ἡ ἀμφιβολία παραμένει, ἂν σ' ἀλήθεια ἀσκούμεθα ἔχοντας ἀπὸ κάτω δίχτυ ἀσφαλείας ἢ ἀγγέλους νὰ μᾶς προσέχουν καὶ νὰ μᾶς σηκώσουν στὰ χέρια, ἐὰν καὶ ὅταν πέσουμε (πρβλ. Ματθαίου δ' 6).

Πρόσεχε σεαντῶ

Τέτοιου τύπου συλλογισμοὶ δὲν μὲ καθησύχαζαν. Ἄλλο προφανῶς θὰ εἶναι τὸ νόημα τοῦ παραδείγματος. Σχοινοβατεῖν εἶναι μιὰ ἐνέργεια, μιὰ πράξη,

πλὴν ὅμως μὲ προϋποθέσεις. Γιὰ νὰ περπατήσεις πάνω στὸ σχοινί χρειάζεται σωματικὴ ἄσκηση, προπόνηση, ἐξάσκηση, κάποιοι ὄροι τέλος πάντων ἀπαραίτητοι γι' αὐτὴ τὴν ἀκροβασία. Μαζὶ μὲ ὅλ' αὐτὰ ἀπαιτεῖται κυρίως *ἐνταση τῆς προσοχῆς*. Τεντωμένο τὸ σχοινί, τεταμένη καὶ ἡ προσοχὴ σὰν προϋπόθεση ἰσορροπίας³ καὶ πραγματικὰ περὶ ἰσορροπίας πρόκειται, καὶ μάλιστα λεπτῆς. Ἄν ἡ ὀρθόδοξη *πίστις καὶ ζωὴ* χαρακτηρίζεται ὡς σχοινοβασία, τοῦτο σημαίνει ὅτι καὶ γιὰ τὸ ἓνα καὶ γιὰ τὸ ἄλλο χρειάζεται προσοχή, νήψη, ἐγρήγορη, φυλακὴ, ἐπιφυλακὴ, σύνταξη καὶ συναξὴ ὅλων τῶν δυνάμεων.

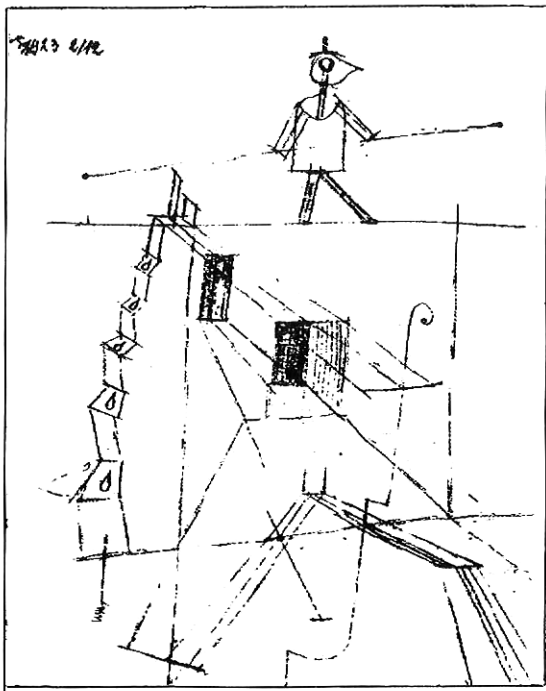
Τὸ χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι συνήθως σὲ ὅλα τὰ προστάγματα ἢ τὶς προειδοποιήσεις περὶ προσοχῆς ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ σὲ κάτι τὸ ἐξωτερικόν, σ' ἓναν κίνδυνο ποὺ ἐλλοχεύει, σὲ μιὰ ἀπειλὴ ποὺ παραμονεύει, ὅπως γιὰ παράδειγμα στᾶ: Προσοχή, σκύλος! Προσοχή, ἀτόμη στροφὴ! Προσοχή, ἔξοδος αὐτοκινήτων! Προσοχή, ναρκοπέδιο! Προσοχή, ραδιενεργὰ στοιχεῖα! Ἡ σοῦ συνιστοῦν γενικῶς «Πρόσεχε», «Νὰ προσέχεις!» Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως στὴ χριστιανικὴ σχοινοβασία ἡ προσοχὴ ἐφιστᾶται στὸν ἑαυτό σου. Αὐτὸς, γνωρίζει ὅτι ὑπάρχουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι, οἱ πόλεμοι, οἱ πειρασμοί. Αὐτὸς ὅμως, παίρνει ἐντολὴ νὰ προσέξει τὸν ἑαυτό του: «Πρόσεχε σεαντῶ!» ἀκούγεται διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἡ φωνὴ τῶν Πατέρων³.

Τί κι ἂν ὑπάρχουν χίλιοι ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι, χίλιες δυὸ παγίδες κι ἄλλες τόσες ἀπειλές. Ὅλ' αὐτὰ μποροῦν ν' ἀντιμετωπιστοῦν ἐφόσον ὑπάρχει ἡ ἀνάλογη προετοιμασία καὶ κυρίως ἡ προσοχὴ τοῦ σχοινοβάτη, ἐντονη, ἀπόλυτη προσοχὴ! Δὲν χωράει ἡ συνήθως κλιμάκωση τῶν στρατιωτικῶν παραγγελμάτων: Προσοχή, ἡμιανάπανσις, ἀνάπανσις. Ἐδῶ ἰσχύει τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ποὺ ἀπηύθυνε στὶς συναχθεῖσες ἀσώματες δυνάμεις μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἐωσφόρου καὶ τῶν ἀγγέλων του: *Πρόσχωμεν*. Ἄνυσταχτη προσοχὴ γιὰ νὰ μὴ παρασυρθοῦμε καὶ μεῖς στὴ μεγάλη πτώση ὅπως ἐκεῖνος μὲ τὴ συνοδία του⁴.

Ὅρατὴ καὶ νοητὴ γραμμὴ

Ἡ προσοχὴ ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι στατικὴ σὰν τὸ παιχνίδι ποὺ παίζαμε μικροί: στρατιωτάκια ἀκούηται

κι ακίνητα. Καί κινούμαι και προσέχω! Προσέχω τὰ βήματά μου, τὴν ὄλη μου στάση. Δὲν ριψο-κινδυνεύω, ὁ βηματισμός μου δὲν εἶναι παρά-τολμος. Τολμῶ και σιγουρεύομαι. Δὲν ἀποτολμῶ θανάσιμο πῆδημα (σάλτο μορτάλε) και δὲν ὑπακούω σὲ πειρασμικὴ προσταγή τοῦ τύπου «βάλε σεαυτὸν κάτω» (Ματθαίου δ' 6). Τὸ βῆμα μου εἶναι μετέωρο και ἰσορροπο συγχρόνως· ἰχνηλατεῖ στὴν ὄρατὴ γραμμὴ τοῦ σκοινοῦ τὴ νοητὴ γραμμὴ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁδὸ πάνω στὴν

Paul Klee, 'Ο σχοινοβάτης, 1923.

Παστέλ λαδιού σὲ χαρτί ἀλληλογραφίας 28,1X22 ἐκ. Βέρονη, Ἴδρυμα Paul Klee. Ἀπὸ τὸν κατάλογο τῆς ἐκθέσεως στὸ Μουσεῖο Σύγχρονης Τέχνης στὴ Χώρα τῆς Ἀνδρού ἀπὸ 26 Ἰουνίου ἕως 12 Σεπτεμβρίου 1993, σ. 107.

ὁποία πρέπει νὰ βαδίσει, τὴ μία και μοναδική. «Ἀνακαλύπτει στὰ ἐλάχιστα χιλιοστά του τὰ φωτεινὰ ἐκείνα σημεῖα ποὺ κάνουν τὴ βαρῦτητα νὰ ἀδρανεῖ. Τὸ μοναδιάστατο σκοινὶ μεταμορφώνεται σὲ σύμπαν. Στὸν ἐλάχιστο χῶρο — ὁ σχοινοβάτης — θὰ κερδίσει τὸν ἑαυτὸ του και τὴ δυνατότητα νὰ μετατραπῆ ὁ λήθαργος τῶν πολλῶν σὲ ἐγρήγορη»⁵.

Ξαφνικὰ αἰσθάνεται ὅτι ἡ στενὴ πύλη και ὁ στενόχωρος δρόμος γίνονται πλατεῖα και εὐρύχωρος· προσδιορίζουν τὸ πλάτος και τὸ μῆκος σου στὸ ἀπειροελάχιστο στίγμα τῆς σχοινοβασίας σου ποὺ γίνεται πλατύτερο τῶν οὐρανῶν και «ἀπάγει εἰς τὴν ζωὴν». Τότε δὲν αἰσθάνεσαι περιορισμένος γιατί αὐτὸς εἶναι ὁ ἕνας και μοναδικός σου ζωτικὸς χῶρος. Τὸ δίλημμα εἶναι ζωτικό. Τίθεται θέμα ζωῆς ἢ θανάτου. Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους. Καὶ σὺ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ

Θεοῦ ἐπιλέγεις τὸ ὕψος, προσέχοντας τὸν ἑαυτὸ σου και σχοινοβατεῖς «βαστώντας γερά — σὰν ἄλλο κοντάρι — ὡς ὄργανο ἰσορροπίας τὸ Σταυρό»⁶, ἔχοντας σπουδαίει στὴ μοναδικὴ «ἀκροβατικὴ σχολή» τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἡ πρόθεσή μου, εὐλαβικὴ ἀναγνώστη, παρὰ τὸν τίτλο τοῦ ἀρθροῦ μου δὲν ἦταν νὰ σὲ διδάξω. Ὁ δάσκαλος πρέπει νὰ κατέχει καλὰ τὴν τέχνη ποὺ θὰ διδάξει. «Θέλησα μόνο νὰ γράψω γιὰ τὴν τέχνη αὐτὴ κάτι ποὺ νὰ σὲ θερμάνει, κάτι ποὺ νὰ μὲ θερμάνει ὀλόκληρο, ἀπ' τὴν κορφή ὡς τὰ νύχια. Ν' ἀναφλεγείς ἤθελα, ὄχι νὰ σὲ διδάξω. Μάταιες οἱ συμβουλές μου και ἄστοχες»⁷ και σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπικίνδυνες, ὅπως θὰ μὲ συμβούλευε ἡ Ἀμμὰ Συγκλητικὴ: «Ἐπικίνδυνον, τὸν μὴ διὰ πρακτικοῦ βίου ἀναχθέντα, διδάσκειν»⁸. Ἄς σπεύσουμε, λοιπόν, ὅλοι νὰ ἐγγραφοῦμε στὴ Σχολὴ γιὰ τὴν ὁποία κάναμε λόγο λίγο πῶ πάνω. Μαθητὲς και διδάσκαλοι. Γένοιτο!

1. Ἀποδίδεται στὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο. Πλὴν ὅμως δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐντοπιστεῖ σὲ κάποιο ἀπὸ τὰ ἔργα του. Ἡ ἔρευνα συνεχίζεται και ἀπευθύνουμε θερμὴ παράκληση και ἐκκλήση πρὸς τοὺς ἀναγνώστες μας στὴν περίπτωση ποὺ γνωρίζουν ποιὸς και ποῦ τὸ ἔχει χρησιμοποιήσει νὰ μᾶς τὸ γνωστοποιήσουν. Θὰ τοὺς εἰμεθα εὐγνώμονες. Τὴ γρήση ἀνέφερε και ὁ Γεν. Διευθυντὴς τῆς Ὁρθόδοξου Ἀκαδημίας Κρήτης Ἀλέξανδρος Κ. Παπαδερός στὴν προσφώνησή του πρὸς τὸν τ. Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας και Ἀκαδημαϊκὸ Μιχαὴλ Στασινόπουλο, ἐπίσημο ὁμιλητὴ ποὺ ἐξεφώνησε τὸν πανηγυρικὸ λόγο τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας στὴν Ο.Α.Κ. στὶς 14 Μαρτίου 1976 μὲ τίτλο Ἡ παράκληση πορείας τοῦ ἀνθρώπου (Γωνιά Κισάμου - Χανιά, Ἐκδ. Ο.Α.Κ.: Λόγοι Πανηγυρικοὶ ἀρ. 2, 1976, σ. 7).

2. Βλ. λῆμμα «σχοινοβασία» στὸ Λεξικὸ τοῦ «Ἠλίου» τ. 17, σ. 505· πρβλ. και λῆμα «ἀκροβάτης» τ. 2, σ. 101.

3. Βλ. Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ, PG 31, 197D-217B (πρβλ. τὸ τοῦ Παύλου «προσέχετε ἑαυτοῖς και παντὶ τῷ πομνίῳ», Πράξεις κ' 28). Ἐπίσης Ἁγίου Νεκταρίου (Κεφαλα) τὶς παραγράφους «Περὶ προσοχῆς» και «Περὶ ἀπροσεξίας» στὸ βιβλίον του, Τὸ γνῶθι σεαυτὸν, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ὁ Ἅγιος Νικόδημος», 1973 (1905), σ. 222-223.

4. Τὸ συναξάριον τῆς ἐορτῆς τῆς Συναξέως τῶν Ἀρχιστρατήγων Μιχαὴλ και Γαβριὴλ, και τῶν λοιπῶν ἁγίων ἀσωμάτων και οὐρανίων Ταγμάτων, ἀναφέρει: «Ἰδὼν γὰρ τὸν ἀποστάτην πεσόντα, συνήγαγε τοὺς τῶν Ἀγγέλων χορούς, και εἰπὼν, Πρόσχωμεν, ὕμνησε μετὰ φωνῆς τὸν τῶν ὄλων Κύριον, ὡσανεὶ λέγων· ὅτι πρόσχωμεν ἡμεῖς οἱ κτιστοὶ γερονότες τί πεπόνθασιν οἱ μεθ' ἡμῶν μέχρι τοῦ νῦν φῶς ὑπάρχοντες, και νῦν γενόμενοι σκότος. Ἡ τοιαύτη οὖν συγκρότησις ἀνομάσθη Συναξίς τῶν Ἀγγέλων, τουτέστι προσοχῆ και ὁμόνοια και ἔνωσις» (Μηναιὸν Νοεμβρίου, Η' τοῦ μηνός, Ἐκδ. «Φῶς», χ.χ., σ. 99α). Πρβλ. Ἡσαίου ιδ' 12.

5. Μ' αὐτὸν τὸν θαυμάσιο τρόπο περιγράφει τὴν ἰσορροπία τοῦ σχοινοβάτη ὁ Χριστόφορος Λιοντάκης μεταφραστὴς στὰ ἑλληνικὰ τοῦ ἔργου τοῦ Ζὰν Ζενέ, Ὁ σχοινοβάτης, Ἀθήνα, Ἐκδ. Καστανιώτη, 1992, σ. 10. Περιγραφή ποὺ μπορεῖ νὰ μεταφερθεῖ σὲ κάθε εἶδος σχοινοβασία.

6. Ἡ φράση προέρχεται ἀπὸ τὴν προσφώνηση τοῦ Ἀλεξ. Κ. Παπαδεροῦ, ὁ.π. σ. 7.

7. Ἀπὸ τὴν καταληκτικὴν παράγραφο τοῦ Ζ. Ζενέ στὸν Σχοινοβάτη του (ὁ.π. σ. 47).

8. Τὸ Γεροντικόν, λόγος ιβ' σ. 121.

ΜΕΤΡΑ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΑ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐπιμέτρησε τὶς δυνάμεις σου

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος διακρίνεται γιὰ τὴν ἔλλειψη τῆρῆσεως λεπτῶν ἰσορροπιῶν. Συνήθως τὸν χαρακτηρίζει μία τάση ὑπερβολῆς. Ἡ ἀποφεύγει τὰ πάντα ἢ μπλέκει σὲ ὅλα. Τὸ «μηδὲν ἄγαν» ἔχει μετατραπῆεῖ στὸ «ὅλα ἢ τίποτε». Αὐτὴ ἢ στάση ζωῆς προβληματίζει καὶ τοὺς συμβούλους του, οἱ ὁποῖοι προσπαθοῦν σὲ πῶς νηφάλλες στιγμὲς νὰ τὸν συνεφέρουν καὶ νὰ τοῦ ὑποδείξουν τὸ ἀληθινὸ του συμφέρον. Δὲν εἶναι πραγματικὰ εὐκόλη ἢ ἀντιμετώπιση ἑνὸς τέτοιου ἀνθρώπου ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν πλειονότητα τῆς κοινωνίας μας. Ἀσφαλῶς καὶ θὰ ἔχει τοὺς λόγους του ἀλλὰ καὶ λογισμοὺς του γιὰ μία τέτοια συμπεριφορὰ. Ἐμεῖς ὅμως δὲν πρέπει νὰ παύσουμε νὰ τοῦ ὑποβάλλουμε προτάσεις μετανοίας καὶ ἀναθεωρήσεως τῆς στάσεως ζωῆς καὶ τοῦ δρόμου ποὺ ἀκολουθεῖ.

Στὴν ὑπέρμετρη διάθεσή του ν' ἀναλάβει ὄλο καὶ περισσότερα βάρη, ὄλο καὶ περισσότερες ὑποχρεώσεις, ὄλο καὶ περισσότερα καθήκοντα μιὰ φωνὴ μοιάζει νὰ τοῦ ψιθυρίζει ἰκευτικὰ ἢ καὶ ἐπιτακτικὰ:

«Ἀδελφέ, ἐπιμέτρησε τὶς δυνάμεις σου. Μὴν ἀναλαμβάνεις ἀλόγιστα ὅ,τι σοῦ προτείνουν· ὅ,τι θέλουν νὰ σοῦ ἐπιβάλουν· ὅ,τι νομίζεις ὅτι μπορεῖς καὶ ἴσως πρέπει νὰ τὸ ἀναλάβεις θεωρώντας τὸν ἑαυτὸ σου ἀναντικατάστατο. Ὅ,τι εἶναι ὠραῖον τοῦ ἐπιθυμῆσαι δὲν σημαίνει ὅτι εἶναι καὶ ἀξιεραστον, ἄξιο νὰ τὸ ἐπιχειρήσεις. Ἐπιμέτρησε τὶς δυνάμεις σου, ἔλεγξε τὶς δυνατότητές σου. Ἀλλιῶς κινδυνεύεις νὰ μὴ τὰ καταφέρεις μέχρι τὸ τέλος καὶ νὰ μείνει ἡμιτελὲς τὸ ἔργο σου καὶ νὰ σὲ κοροϊδεύουν οἱ ἄλλοι, οἱ θεατές, οἱ ἔξω ἀπὸ τὸ χορὸ, ποὺ θὰ βρεθοῦν στὸ τέλος ἐπιτιμητικὰ νὰ σοῦ, ποῦν ὅτι «ἔμεῖς στὰ λέγαμε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ δὲν μᾶς ἄκουγες»».

Ἐχει ἀσφαλῶς τοὺς λόγους του...

Κάτι ποὺ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὀφείλει νὰ ἐξετά-

σει ὁ ἄνθρωπὸς μας εἶναι, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ τὸν ὠθεῖ νὰ ἀναλαμβάνει πράγματα ποὺ ἢ πιθανότητα εἶναι πολὺ μεγάλη ὥστε νὰ μὴ τὰ φέρει τελικὰ εἰς πέρας.

Μήπως ὑπέρμετρη πίστη στὶς ἰκανότητές του; Ἐμπιστοσύνη σὲ ἄλλες δυνάμεις ποὺ θὰ ἐπέμβουν τὴ δύσκολη ὥρα καὶ θὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση; Ἐλπίδα ὅτι τελικὰ ἢ καλὴ του τύχη θὰ βρεῖ τὴν κατάλληλη διέξοδο στὸ ἀδιέξοδο τῆς στιγμῆς;

Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ διερωτηθεῖ μήπως μιὰ μίξερη κατάσταση ποὺ ζεῖ στὸ περιβάλλον του τὸν ὠθεῖ ν' ἀναλάβει κάτι σὲ ἄλλους χώρους, ἀναμένοντας ὅτι ἐκεῖ θὰ τὸν παραδεχτοῦν καὶ τότε θὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυτὸ του ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι θὰ τὸν θεωρήσουν ἰκανὸ γι' αὐτό, θὰ πιστέψουν ὅτι κάτι θὰ τοὺς προσφέρει;

«Κανένας προφήτης στὸν τόπο του». Καὶ προφήτης ὅμως νὰ μὴν εἶναι, δύσκολο νὰ γίνεῖ παραδεκτὸς, ἀποδεκτὸς σὲ γνωρίμους χώρους. Ἀπαντᾶ λοιπὸν θετικὰ σὲ προκλήσεις καὶ προσκλήσεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ χώρους πῶς ἀπόμακρους, ὅπου ὁ ἀνταγωνισμὸς δὲν εἶναι τόσο ἐμφανῆς καὶ ἢ ἀπουσία του ἐπιτρέπει μιὰ πῶς ἀνετη ἀνάπτυξη τῶν δυνάμεών του.

Ἐνας ἄλλος πιθανὸς λόγος εἶναι νὰ θέλει στοιχηματίζοντας μὲ τὸν ἑαυτὸ του νὰ ἐξορκίσει μιὰ προηγούμενη ἀποτυχία του ἐπιχειρώντας στὴ θέση τῆς νὰ ἐπιτύχει καὶ ν' ἀποδείξει στὸν ἑαυτὸ του καὶ στοὺς ἄλλους ὅτι τώρα... μπορεῖ. Ἀκόμα νὰ θέλει νὰ δείξει, ὅτι ἐκεῖ ποὺ ἀπέτυχε κάποιος ἄλλος ἢ κάποιος ἄλλοι μπορεῖ καὶ ἐπιτυγχάνει. Ἐτσι δέχεται τὴν ἀναμέτρηση.

Ἡ φωνὴ ὅμως ἐπανέρχεται ἐρωτηματικὴ τῶρα: «Ἀδελφέ, ἐπιμέτρησε τὶς δυνάμεις σου ἢ χωρὶς μέτρο καὶ χωρὶς νὰ ζυγίσεις τὰ πράγματα προχωρεῖς;».

...ἀλλὰ καὶ τοὺς λογισμοὺς του

Στὶς γραμμὲς ποὺ προηγήθηκαν ἐξετάσαμε τοὺς πιθανοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ ἄν-

θρωποι ἀναλαμβάνουν συνήθως πράγματα που βρῖσκονται πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τους.

Ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀλήθεια, ὅτι λαχταράει νὰ κάνει πάντα κάτι πάρα πάνω ἀπὸ αὐτὸ ποὺ μπορεῖ. Ἐπιθυμεῖ νὰ ξεπεράσει τὸν ἑαυατό του. Εἶναι φορὲς ποὺ δὲν ξέρει κιόλας αὐτὸ ποὺ μπορεῖ νὰ κάνει. Καὶ ἀναλαμβάνει ὑπέμετρα βάρη, φορτία, ὑποχρεώσεις. Κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τους ὁμως λυγίζει, τσακίζεται, πέφτει καὶ δὲν μπορεῖ πιά νὰ σηκωθεί.

Ἔτσι φθάνει στὸ ἄλλο ἄκρο, νὰ μὴ θέλει ν' ἀναλαμβάνει τίποτε. Ν' ἀποφεύγει κάθε κόπο καὶ νὰ ἐπιδιώκει μόνο τὴν ἀνάπαυσή του. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στὸν ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας ἐφαρμόζεται αὐτὸ ποὺ ὁ ἄββας Ἰσαὰκ ὁ Σύρος ἔλεγε: «*ἡμεῖς εἰς πάντα καιρὸν καὶ τόπον ἐξετάζομεν περὶ ἀναπαύσεως*». Καὶ δὲν ἀναφερόμαστε μόνο στὶς δυσκολίες καὶ τοὺς κόπους ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς πνευματικῆς ζωῆς, γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν, τῆς σωτηρίας μας¹.

Ἄρχη τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου εἶναι «*ἡ ἥσσαν προσπάθεια*»· στόχος του ὁ πολιτισμὸς τοῦ γουήκ-έντ καὶ μάλιστα τοῦ εὐτυχισμένου σαββατοκύριακου· ἐπιδιώξή του ἡ ἑβδομάδα τῶν τεσσάρων ἢ καὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν. Σὰ νὰ παίξει «*τὸ παιχνίδι τῆς κολοκυθιάς*»· γιατί νὰ δουλεύει πέντε καὶ ὄχι τέσσερις καὶ γιατί ὄχι καὶ τρεῖς ἢ ἀκόμη καλύτερα καμιά ἡμέρα· νὰ εἰσπράττει τὸ μισθὸ δι' ἐπιταγῆς στὸ σπίτι ἢ στὸ χῶρο τῶν διακοπῶν. Ἀφήνει μάλιστα τὴ φροντίδα στοὺς φιλοσόφους τῆς ἐργασίας νὰ φιλοσοφοῦν περὶ ἀργίας, ἀνεργίας, ἀπεργίας, ἀεργίας καὶ νὰ γράφουν γιὰ τὰ «μη- ἔργα» καὶ τὶς «ἡμέρες» τῶν συγχρόνων μας.

Νέες ἰσορροπίες

Ὅπωςδήποτε ἡ ἐπιμέτρηση τῶν δυνάμεων γιὰ τὴν ὁποία κάναμε λόγο πρὸ πάνω δὲν πρέπει νὰ γίνει ἐπειδὴ ἐπιδιώκουμε μὲ κάθε τρόπο τὴν ἀνάπαυση ὑποχωρώντας σὲ «*λογισμοὺς ἀναπαύσεως*». Τὸ ἓνα δὲν εἶναι ἄλλοθι γιὰ τὸ ἄλλο.

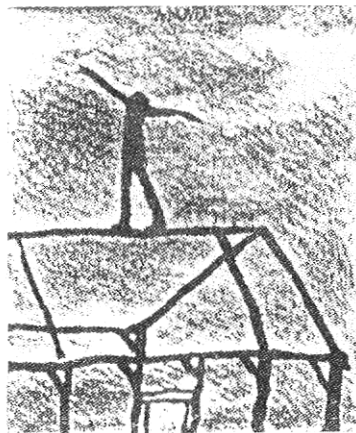
Ἡ ἐπιμέτρηση δείχνει σύνεση, καλὸ ὑπολογισμό, αἴσθηση εὐθύνης, φροντίδα νὰ περατώσουμε αὐτὸ ποὺ ἀρχίζουμε, μετριοπάθεια καὶ ὄχι ὑπερβολή, συναίσθηση δυνάμεων καὶ ὄχι ἀστήρικτη αἰσιοδοξία.

Οἱ «λογισμοὶ ἀναπαύσεως» φανερώνουν φυγοπονία, ἀμέλεια, ὀκνηρία, φόβο γιὰ δουλειὰ καὶ τελικὰ χαύνωση εἰς πάντα, ἐγκατάλειψη καὶ

τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ἡ «*ἐργασία τῶν ἐντολῶν*», ὡς γνωστόν, συνδέεται πάντοτε μὲ τὸ «*ἐργόχειρο*» καὶ τὸ ἐργόχειρο μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν.

Τὸ πᾶν εἶναι νὰ βρεθεῖ ἡ ἰσορροπία καὶ νὰ τηρηθοῦν οἱ ἀνάλογες ἀποστάσεις μεταξὺ ἐπιμετρῆσεως τῶν δυνάμεων καὶ ἀναπαύσεως, ζήλου, προθυμίας καὶ ραθυμίας. Ἐὰν ἀναλογισθοῦμε αὐτὸ, ποὺ ὁ μακαριστὸς Γέροντας Παῖσιος ποὺ κοιμήθηκε πρόσφατα καὶ τώρα ἀναπαύεται ἐν Χώρα Ζώντων, συνήθιζε νὰ λέγει: «*Μὴν καταπιέξετε ἐγωιστικὰ τὸν ἑαυτὸ σας, πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις σας, καὶ δημιουργεῖται ἄγχος*. Ὁ Χριστὸς εἶναι στοργικὸς Πατέρας καὶ ὄχι τύραννος. Τὸ φιλότιμο ἄγωνα μας χαίρεται ὁ Χριστὸς»².

Ἴδου στάδιον δόξης λαμπρὸν γιὰ νέες ἰσορροπίες καὶ σταθμίσεις.

1. Ἄββα Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου, *Οἱ ἀσκητικοὶ λόγοι*. Ἀθήναι, ἐκδ. «Ἀστὴρ» 1961, Λόγος ΙΘ', Περὶ πίστεως καὶ ταπεινοφροσύνης, ἰδιαίτερα τὶς σ. 64, 66.

2. *Ἄγιορεῖται Πατέρες καὶ Ἄγιορεῖταικα*, Σουρωτὴ Θεσσαλονίκης, ἐκδ. Ἰ. Ἡουχαστηρίου Μοναζουσῶν «Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», 1993, σ. 163.

Π Α Ρ Α Π Ο Ν Α

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Κυτίον παραπόνων

Εἶδος ἐν ἀνεπαρκείᾳ. Ὅλο καὶ ἐξαφανίζονται, ἐνῶ παλιότερα ὑπῆρχαν ἐκτεθειμένα δίπλα στὸν ὁδηγὸ τοῦ λεωφορείου, στίς ἀφετηρίες τους, σὲ ἀεροπλάνα, τραίνα, σὲ καταστήματα, σὲ δημόσιες ὑπηρεσίες. Ὁ πολίτης μποροῦσε νὰ καταθέσει σὲ μιὰ κόλλα χαρτί τὴ δυσανεξία του, τὴ μεμφιοιρία του, τί παράπονα εἶχε σχετικὰ μὲ τὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν ποὺ ἔπρεπε νὰ εἶχε καὶ τελικὰ δὲν τὶς ἀπολάμβανε. Ἴσως σήμερα τὰ κυτία παραπόνων νὰ ἔχουν ἀντικατασταθεῖ μὲ τηλεφωνικοὺς ἀριθμοὺς, στοὺς ὁποίους μπορεῖ ὁ δυσανεξιστὴς νὰ ἀπευθύνεται καὶ νὰ ἐκθέτει προβλήματα, παράπονα, καταγγελίες¹.

Μία ἄλλη ὑπόθεση θὰ ἦταν ὅτι πλέον δὲν ὑπάρχουν παράπονα, ὅλες οἱ ὑπηρεσίες λειτουργοῦν ἄψογα ἢ ἀκόμα ἢ πεποιθήσει ὅτι καὶ νὰ λεχθῶν δὲν πρόκειται νὰ εἰσακουσθοῦν. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ὁ πολίτης τὸ παίρνει ἀπόφαση ὅτι δὲν γίνεται τίποτε καὶ ἀπογοητευμένος παραιτεῖται ἀπὸ ὅποιαδήποτε διεκδίκηση ἐκφράσεως καὶ ἀποδοχῆς τῶν παραπόνων του. Τοῦ μένει αὐτὸ τὸ *παρὰ τὸν πόνον*, ποὺ ἀπομένει ὡς «θλιβερὰ θυμικὴ διάθεσις τινός, διὰ προσγενόμενον εἰς αὐτὸν ἀδίκημα ἢ διὰ γεγονὸς ἢ κατάστασιν δυσάρεστον», μία *παρ-ενέργεια* τῶν δεινῶν ποὺ ὑφίσταται².

Γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα

Ἄν ὅμως ριζώσουμε μιὰ ματιὰ τριγύρω μας δὲν βλέπουμε πολλοὺς παραιτημένους ἀπὸ τὸ νὰ δεινολογοῦν. Ὅλοι παραπονοῦνται γιὰ ὅλους καὶ γιὰ ὅλα. Σπάνιες εἶναι οἱ περιπτώσεις ἐκείνων ποὺ ἐκφράζουν ἕνα μόνον παράπονο. Ἄν διατρέχαμε μάλιστα τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια καὶ ποιήματα ἢ λέξη παράπονο σὲ ἐνικὸ ἢ πληθυντικὸ ἀριθμὸ ἐμφανίζεται μὲ μεγάλη συχνότητα.

Δὲν χρειάζεται ὅμως νὰ ἀνατρέξουμε σὲ τραγούδια καὶ ποιήματα γιὰ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὁ Ἕλληνας εἶναι αἰωνίως παραπονούμενος.

Τὸ διακρίνεις στίς φυσιογνωμίες ὄλων ὅσους συναντᾷς λίαν πρωτῆ, ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτός. Πολλοὶ τὸ ἐκφράζουν διακριτικὰ μὲ ἐπιφωνήματα «ἄχ» «βάχ»· ἄλλοι μὲ φυσήματα καὶ ἀναστεναγμούς. Ἄλλοι ὅμως δὲν διστάζουν καθόλου. Φωναχτὰ, *expressis verbis*, διατυπώνουν αὐτὸ ποὺ τοὺς δυσκολεύει ἢ τοὺς στενοχωρεῖ: τὸ λεωφορεῖο ποὺ δὲν ἔρχεται ἢ ποὺ τὸ ἔχασαν· τὸ φανάρι ποὺ δὲν ἀνάβει γρήγορα· ὁ μπροστινὸς ὁδηγὸς ποὺ δὲν ξεκινᾷ· τὸ ἀκρωτικὸ μηχανήμα ποὺ δὲν λειτουργεῖ· ὁ τροχονόμος ποὺ βαριέται νὰ κουνήσει τὰ χέρια του ἢ ν' ἀλλάξει φορὰ στὰ αὐτοκίνητα ποὺ τὸν περικυκλώνουν. Ὅλους κάτι τοὺς πειράζει, ὅλους κάτι τοὺς ἐνοχλεῖ. Τὰ πράγματα γιὰ τοὺς περισσότερους δὲν ἔρχονται βολικὰ. Τὸ παραμικρὸ τοὺς ξεβολεύει καὶ βρίσκονται ἀνὰ πᾶσα στιγμή μὲ τὸ παράπονο στὸ στόμα.

Οἱ κατηγορούμενοι

Ὁ μεγάλος κατηγορούμενος, ἡ ἴδια ἡ ζωὴ. Δὲν μᾶς τὰ ἔφερε ὅπως τὰ περιμέναμε. Ἄλλα φαίνεται νὰ μᾶς ὑποσχόταν στὰ νιάτα μας καὶ τώρα ὅπως τὰ βλέπουμε μᾶλλον μᾶς ἀπογοητεύουν. Κατὰ δεύτερο λόγο ἡ Κοινωνία. Οἱ συνθήκες, οἱ κοινωνικὲς ἀδικίες, ἡ τάξη στὴν ὁποία ἀνήκουμε. Τὸ ἐπάγγελμά μας, τὰ κόμματα, ἡ οἰκογένειά μας, ὁ ἀντρας μας, ἡ γυναίκα μας, τὰ παιδιά μας, οἱ φίλοι μας, ὁ Θεός, ἡ Ἐκκλησία, ὁ ἴδιος μας ὁ ἑαυτός. Ὅταν δὲν μᾶς φταίνει ὅλοι οἱ ἄλλοι τότε σίγουρα μᾶς φταίνει ὁ Θεός κι ὁ ἑαυτός μας. Κι εἶναι φορὸς ποὺ βλασφημούμε κι ἀναθεματίζουμε ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ τὸν ἴδιο τὸ Θεό.

Εὐκόλος κατηγορούμενος ὁ Θεός, γιατί ἀσφαλῶς δὲν παίρνει στὰ σοβαρὰ τίς κατηγορίες μας καὶ τὴν ἀγανάκτησή μας. Δὲν ἀπαντᾷ μὲ κεραυνοὺς κι ἀστροπελέκια. Ξέρει νὰ περιμένει, νὰ ξεθυμᾷ ὁ θυμὸς μας, νὰ λιγοστῆσει τὸ παράπονο, νὰ δοῦμε καθαρὰ ποιὸς ἢ τί φταίνει. Νὰ σταματήσουν καὶ τὰ ἀνάιτια παράπονα ἐναντίον

τοῦ ἑαυτοῦ μας. Πόσες φορές δὲν ζητάμε ἀπ' αὐτὸν ὑπερβολικὰ πράγματα στὰ ὁποῖα δὲν ἀνταποκρίνεται. Καὶ μπλέκονται σ' αὐτὲς τὶς ἀπαιτήσεις μας *Θεὸς καὶ ἑαυτὸς* καὶ παρακολουθοῦμε ἐμεῖς σὰν τρίτοι, σὰ νὰ μὴ ξέρουμε στὴν *τρίσβαθη ψυχὴ* μας πῶς: «*Ἄν ἤθελε ὁ Κύριος, μπορούσε νὰ μᾶς κάνει ἄλλο πρᾶγμα*»³.

Γνωρίζουμε ὅτι στὸ βάθος ἀδικοῦμε καὶ τοὺς δύο ὅταν τοὺς κατηγοροῦμε. Ἰδιαίτερα τὸ Θεό. Καὶ θυμᾶμαι, παραλλάσσοντας τὰ λόγια τοῦ δικαίου ληστή, ὅτι ἐμεῖς πάσχουμε — κατηγοροῦμεθα δικαίως, αὐτὸς δὲ ἀδίκως. Τὸ δικαίως σημαίνει στὴν περίπτωσή μας, ὅτι πολλὲς φορές αὐτὰ πού ὑφιστάμεθα καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα παραπονούμεθα μπορεῖ καὶ νὰ τὰ ὑφιστάμεθα γιὰτὶ πραγματικὰ ἔρχονται σὰν συνέπειες τῆς δικῆς μας κακῆς συμπεριφορᾶς. Εἶναι δικό μας τὸ φταίξιμο.

Ἄλλὰ καὶ στὴν περίπτωση πού δὲν εἴμαστε ἐμεῖς οἱ φταίχτες, *πάλι φταίμε* πού δὲν μπορούμε ν' ἀνεχτοῦμε ἔστω καὶ μιὰ ἀδίκη συμπεριφορὰ τῶν ἄλλων ἀπέναντί μας, μιὰ λεκτικὴ ἀπρέπεια, μιὰ περιφρόνηση, μιὰ παρεξήγηση καὶ βασανίζομαστε μὲ χίλιους δυὸ λογισμούς. Κι ἀντὶ ν' ἀντιπαρερχόμαστε, μένουμε κι ἐπιμένουμε νὰ βγάνουμε τὴν ἄκρη, ἐνῶ ἄκρη δὲν ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ κόψουμε τὸν κόμπο γιὰ νὰ βρεθεῖ κάποια ἀκροῦλα. Μένοντας στὸ παράπονο χάνουμε συνήθως τὸν καιρὸ μας πού εἶναι πολύτιμος. Μένουμε καθηλωμένοι καὶ κλαῖμε διηγώντας τί ἔχουμε χάσει, ἐνῶ ξέρουμε, καθὼς μᾶς διαβεβαιώνει ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς ὅτι: «*παράπονο χαμὸς καιροῦ σ' ὅ,τι κανεῖς κι ἂ χάση*»⁴.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔχουμε πολλὴ δουλειὰ νὰ κάνουμε. Ὅχι τόσο στὸ νὰ ἐξαλείψουμε τὶς αἰτίες παραπόνων, ὅσο στὸ νὰ μὴ παραπονοῖομαστε *κι ὅταν* ἔχουμε ἀκόμη χίλιες δυὸ αἰτίες γιὰ νὰ παραπονεθοῦμε. Ἴσως εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικὰ σημεῖα *ποιμαντικῆς ἀγωγῆς* πού θὰ πρέπει νὰ υἰοθετήσουν οἱ ποιμένες μας ἔναντι τοῦ ποιμνίου τους. Νὰ μάθουν πρῶτα πρῶτα νὰ μὴν παραπονοῦνται οἱ ἴδιοι. Θὰ ἐκπλαγοῦμε ἂν τὸ βράδυ ἀπαριθμήσουμε ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα παραπονοῖομαστε συνήθως. Ἄς ἀρχίσουμε παραπονούμενοι γιὰ τὰ μισά. Ἡ ἀρχὴ εἶναι τὸ ἡμῖς τοῦ παντός. Καὶ μετὰ ποιὸς ξέρει: τὸ «μὴ παραπονεῖσθε, εἶναι μεταδοτικὸ» καὶ μπορεῖ νὰ σημάνει καὶ τὸ τέλος τῶν παραπόνων! **Γένοιτο.**

1. Πληροφορούμεθα ὅτι ὄλες οἱ ἐπιχειρήσεις ἐστίασης

ὑποχρεοῦνται νὰ ἐφοδιαστοῦν ἀπὸ τὴν 1η Ἰουνίου μὲ εἰδικὰ δελτία παραπόνων, ἔτσι ὥστε οἱ πελάτες πού μένουν δυσσχετισμένοι νὰ μποροῦν νὰ καταγγείλουν τὶς κακὲς ὑπηρεσίες στὴν ἀρμόδια διεύθυνση τοῦ ὑπουργείου Ἀνάπτυξης («Ἡ Καθημερινή» 30.4.1997).

2. Λήμμα «παράπονον» στὸ *Νεώτερον Ἑγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου»*, τ. ΙΕ', Ἀθήνα χ.χ., σ. 511.

3. Ἡ ἔκφραση «τρίσβαθη ψυχὴ» ἀπὸ τοὺς *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους*, τοῦ Δ. Σολωμοῦ, Σχεδιάγραμμα Β' 12 στὰ «Μικρὰ Τσέπης» τῶν Ἐκδ. Καστανιάτης, Ἀθήνα 1996, σ. 27. *Ἦσυχη* (ἡ Πατρίδα, ἡ Μεγάλῃ Μητέρα) *γιὰ τὴ γνώμη τους* (τῶν παιδιῶν τῆς), *ἀλλ' ὄχι γιὰ τὴ Μοῖρα*, / *Καὶ μὲς στὴν τρίσβαθη ψυχῇ ὁ πόνος τῆς πλημμύρα.*

Ἄσυχος: Ἄν ἤθελε ὁ Κύριος..., προέρχεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς Βιογραφίας τῆς Μοναχῆς Γαβριηλίας στὸ βιβλίο τῆς, *Ἡ ἀσκητικὴ τῆς ἀγάπης*, Σειρὰ Τάλαντο, Ἀθήνα 1997, σ. 153.

4. Ἀπὸ τοὺς *Ἐλεύθερους Πολιορκημένους*, ὁ.π. 32, σ. 32.

Ο Ρ Ι Ο Θ Ε Τ Η Σ Ε Ι Σ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἄναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Βεβαιότητες καὶ ἀβεβαιότητες

«Ἄραγε εἶσαι βέβαιος γι' αὐτὰ πού εἶσαι βέβαιος;» Τί θὰ ἀπαντούσαμε σ' ἓνα τέτοιο ὑποθετικὸ ἐρώτημα; Πόσο βέβαιοι μπορούμε νὰ εἴμαστε γιὰ ὅσα βεβαιώνουμε τὸν ἑαυτό μας καὶ τοὺς ἄλλους ὅτι εἴμαστε; Αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ μόνο ἐμᾶς προσωπικά. Φαίνεται ὅτι πλησιάζοντας στὸ τέλος τοῦ εἰκοστοῦ καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνα εἶναι σὰ νὰ βρισκόμαστε μπροστὰ στὸ *λυκόφως τῶν βεβαιότητων*. Οἱ παλιὲς βεβαιότητες σὰ στὸ σούρουπο φαίνεται ὅτι ξεθώριασαν καὶ βασιλεύουν ὅπως ὁ ἥλιος πού δύει καὶ δὲν φωτίζει πιά!

Τί ἔχει μείνει ἀπὸ τὶς παλιὲς βεβαιότητες τοῦ ἀνθρώπου σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν ἀλήθεια, στὴν πίστη, στὶς ἀξίες, στὴν ὁμορφιά; Ἄν δὲν ἔχει χαθεῖ τελείως ἡ βεβαιότητα γιὰ ὅλα αὐτά, τουλάχιστον τίθενται ἐν ἀμφιβόλῳ. Ὁ βέβαιος καθίσταται ὑποπτος καὶ δὲν ἀποκλείεται γι' αὐτὴ του τὴν βεβαιότητα κάποια συνθήκη τοῦ Σένγκεν νὰ τοῦ ἀπαγορεύσει τὴν εἴσοδο σὲ κάποια σύνορα καὶ νὰ τὸν ἀφήσει ἐκτός. Τὸ πιὸ τραγικὸ, ὅμως, εἶναι, ὅταν σὺ ὁ ἴδιος, καίτοι βέβαιος, ὅσο βέβαιος μπορεῖ νὰ εἶσαι, ἀμφιβάλλεις καὶ στέκεσαι διστακτικός, μὲ μετέωρο βῆμα, στὸ νὰ διαβεῖς ἢ νὰ μὴ διαβεῖς τὰ σύνορα τῆς χώρας πού μόνο στοὺς ἀ-βέβαιους μπορεῖ νὰ ἐπιτραπῆ νὰ τὰ περάσουν.

Ἄπληστία τοῦ ὀρίου

Δίπλα στὶς βεβαιότητές σου λαμβάνεις τότε ἐμπειρία τῶν ὀρίων σου καὶ τῶν ὀρίων τῶν βεβαιότητων γενικὰ καὶ τῶν δικῶν σου ιδιαίτερα. Ἄπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ εἶναι γνωστό, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐπιδιώκει τὸ ἀπόλυτο, τὴν ἀπόλυτη βεβαιότητα καὶ σιγουριὰ καὶ ἐξασφάλιση. Ἐχει φόβο τοῦ κενοῦ, θέλει τὸ πλήρες,

νὰ γεμίσει ὅλα τὰ κενά. Εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ παραδεχτεῖ τὰ ὀριά του. Καὶ λαμβάνοντας πείρα τῶν ὀρίων του, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὶς σωματικές του δυνάμεις καὶ προχωρώντας στὶς ψυχικὲς καὶ πνευματικὲς, αἰσθάνεται μειονεκτικός, ὑποεδεέστερος. Πάντα θὰ ἤθελε νὰ εἶχε καὶ νὰ κατεῖχε πιὸ πολλὰ προσόντα καὶ ὑπάρχοντα.

Θὰ ὀνόμαζα αὐτὴν τὴν ἐπιθυμία μ' ἓναν ἐπιτυχημένο τίτλο βιβλίου, «ἀπληστία στὸ ὄριο»¹. Ὅλο καὶ πιὸ πολλὰ, ὅλο καὶ περισσότερα. Ἄλλωστε καὶ τὰ σλόγκαν πού κυριαρχοῦν γύρω του τὸν προσκαλοῦν νὰ κινηθεῖ πρὸς μία τέτοια κατεύθυνση. «Ζῆστε χωρὶς ὄρια!» μᾶς προτρέπει μιὰ διαφήμιση. Ἄλλο νὰ τὸ λὲς καὶ ἄλλο νὰ τὸ κάνεις. Γιατὶ κι ἂν δὲν σοῦ θέτουν ἄλλοι ὄρια εἶσαι ὑποχρεωμένος σὺ ὁ ἴδιος νὰ τὰ θέσεις καὶ νὰ μὴ τὰ παρέλθεις (πρβλ. τὸν Ψαλμὸ 103,9).

Εἶναι ἐν τούτοις δική σου αὐτοασφάλιση ὅταν γνωρίζεις τὰ ὀριά σου ἀλλὰ καὶ τὰ ὀρια τῶν ἄλλων. Ξέρεις τί νὰ ἀπαιτεῖς ἀπὸ σένα καὶ τί ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ αὐτοπεριορισμὸς διευκολύνει τὴν κίνηση καὶ τὴν ἀκίνησά σου. Γιὰ νὰ μὴ μένεις ἀκίνητοποιημένος ὅταν μπορεῖς καὶ πρέπει νὰ κινηθεῖς καὶ νὰ μὴ κινεῖσαι σὲ περιοχὴ ὅταν σοῦ εἶναι ἀπαγορευμένη. Βλέπουμε σὲ μελέτες πού ἀναφέρονται στὴν ἐπιθετικότητα τῶν ζώων πόσο πολὺτιμη καὶ ἀνασχετική στὴν ἐκδήλωσή της εἶναι ἡ ὀριοθέτηση πού κάνουν στὶς 3 ζῶνες ἐπιρροῆς τους. «Μέχρις ἐκεῖ καὶ μὴ παρέκει» εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ἐντολή. Ἡ ὑπέρβαση ἔχει συνέπειες, ἡ συμμόρφωση βοηθάει στὴ συμβίωση καὶ τὴν ἐπιβίωση.

Ἐμπειρία ὑπαρξιακῆ

Καθημερινά, ὅμως, καὶ ὁ ἀνθρώπος λαμβάνει γνῶση τῶν ὀρίων του. Στὴν «ἀπληστία»

του για υπέρβαση τῶν ὁρίων ἔχει ἐμπειρία ὑπαρξιακή τοῦ χάους πὸν προσεγγίζει ἂν ὑπερβεί τὰ ὅριά του, ὅταν φθάνει πιά στὸ ἀπροχώρητο. Ἐκεῖ πιά δὲν τὸν ἀφορᾷ τὸ «εἴ τις δύναται χωρεῖν χωρεῖτω» (Ματθαίου ιθ' 12), ἀπλὰ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσει. Αὐτὸ κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι καταλυτικό.

Ὅταν διαπιστώσεις τὰ ὅριά σου εἶναι ἀπελευθερωτικό, γιατί τότε δὲν ἔχεις ὑπέμετρες ἀξιώσεις ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ σου· ἐπιμετρᾷς τις δυνάμεις σου. Ξέρεις ἂν ἔχεις ἓνα, δύο ἢ πέντε τάλαντα κι ἀνάλογα κινεῖσαι. Ψηφίζεις τὴ δαπάνη γιὰ νὰ χτίσεις πύργο καὶ δὲ μένεις στὴ μέση γιὰ νὰ ἐπιχαιρῶνται οἱ ἐχθροί σου. Ἀσφαλῶς δὲν ἀρκεῖ μιὰ θεωρητικὴ γνώση· ἔχω τόσα ἄρα μπορῶ νὰ κάνω ἐκεῖνο καὶ τὸ ἄλλο. Παίρνεις σιγὰ σιγὰ μιὰ ἐμπειρία τοῦ τί μπορεῖς νὰ κάνεις μὲ αὐτὰ πὸν διαθέτεις. Δὲν ἀρκεῖ μόνο τὸ κεφάλαιο, εἶναι καὶ οἱ συνθήκες τῆς ἀγορᾶς, εἶναι καὶ οἱ αὐξήσεις, καὶ ὁ πληθωρισμὸς καὶ ὁ τιμάρθμος, καὶ ἀπὸ ποῦ ἀγοράζεις αὐτὰ πὸν ἔχεις ἀνάγκη. Ἄλλες φορὲς ξοδεύεις περισσότερα ἢ λιγότερα ἀνάλογα καὶ μὲ τὴν πηγὴ τῆς ἀγορᾶς. Δὲν πουλᾶνε ὅλοι πάντα στὶς ἴδιες τιμές. Εἶναι καὶ τὸ παζάρεμα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπεῖγον τοῦ πράγματος. Ἄλλο περὶπτερο καὶ ἄλλο σουπερμάρκετ...

Οἰκονομική... προσέγγιση

Ἄν μιλάω μὲ οἰκονομικοὺς ὄρους εἶναι γιατί σήμερα ἡ οἰκονομία εἶναι μιὰ γλώσσα πὸν μὲ τις «συγκλίσεις» τῆς γίνεται κατανοητὴ ἀπὸ ὅλους χωρὶς νὰ εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ὁρίων. Ἀπλὰ εἶναι πολὺ κοντινὴ μας ἀλλὰ κοντὰ καὶ στὴν Ποιμαντικὴ μιὰ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ Οἰκονομία μὲ διακανονισμοὺς ὁρίων ἔχει νὰ κάνει· ἄλλωστε ἡ Ποιμαντικὴ κινεῖται μεταξὺ «ἀκριβείας» καὶ «οἰκονομίας». Ἀφοῦ διαπιστώσει τις πραγματικὲς ἀνάγκες, τις ἐλλείψεις, τις ἀντοχὲς τῶν πιστῶν, ὁ ποιμένας οἰκονομεῖ καὶ ἐξοικονομεῖ, μεταφέρει κεφάλαια ἀπὸ ἕναν λογαριασμὸ στὸν ἄλλο καὶ μαθαίνει στὸν πιστὸ πῶς καὶ ὁ ἴδιος νὰ διαχειρίζεται τις δυνάμεις του, πῶς νὰ θέτει ὄρους καὶ ὅρια, πῶς νὰ περιορίζεται καὶ πῶς νὰ ἐξέρχεται, πῶς νὰ ἐπιχειρεῖ εἰσόδους καὶ ἐξόδους, ἔσοδα καὶ ἔξοδα.

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι νὰ λαμβάνεις τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας — πάντα σοῦ ἀναλογεῖ ἓνα μερίδιο— καὶ ἐξερχόμενος εἰς χώραν μακρὰν νὰ τὸ διασκορπίζεις ζῶν ἀσώτως. Ἡ μακρινὴ χώρα εἶναι μιὰ πρόκληση γιὰ ὑπερβαση τῶν ὁρίων. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ γνωρίζεις. Τὸ πέρασμα τῶν συνόρων δὲν εἶναι μιὰ πράξη καθ' ἑαυτὴν παραβατικὴ. Ἡ ἀποδημία πέραν τῶν ὁρίων μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐντολή «νὰ ἐξέλθεις ἐκ τῆς γῆς σου».

Τὸ ζήτημα εἶναι ἂν, περνώντας τὰ σύνορα, ὑπερβαίνεις πᾶν ὄριον καὶ ζώντας ἀσώτως χάνεις κάθε ἐλπίδα ἐπιστροφῆς καὶ σωτηρίας.

Μαθητεία στὰ ὅρια

Ἐδῶ, ἡ καλὴ Ποιμαντικὴ μπορεῖ νὰ ἀσκηθεῖ σὰν μαθητεία στὰ ὅρια καὶ ποιμένων καὶ ποιμαινομένων. Σὰν μαθητεία σὲ ἰσορροπίες μεταξὺ ἀμφιβολίας καὶ βεβαιότητας, σὰν εὐαισθητοποίηση στὴν αἴσθηση τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀμετρίας, σὰν ἄσκηση ἀναγνωρίσεως τῶν ὀροθετικῶν γραμμῶν ἢ τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς πὸν κάποιες φορὲς μοιάζει μὲ σχοινὶ τετωμένο καὶ μᾶς προκαλεῖ σὲ ἀκροβασία.

Μοναδικὴ μας ἀσφάλεια εἶναι τότε ἡ ἰσορροπία. Εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ γύρουμε ἀπ' ἐδῶ ἢ ἀπ' ἐκεῖ εἴτε ἀπὸ κακία εἴτε ἀπὸ ἀμάθεια, ὅπως μᾶς θυμίζει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, αὐτὸς ὁ μέγας δάσκαλος τῆς ποιμαντικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης². Φαίνεται λοιπόν, ὅτι τὸ ὀριοθετεῖν ὅπως καὶ τὸ ὀρθολογεῖν εἶναι τελικὰ σχοινοβατεῖν³.

Ἀπαιτεῖται ὡς ἐκ τούτου ἡ Ποιμαντικὴ μας νὰ λειτουργεῖ ὡς μεθοριακὸς Σταθμὸς Α', Β' ἢ Γ'... Βοηθειῶν γιὰ ὅλους ἐκείνους —γιὰ ὅλους μας δηλαδή— πὸν ἀναγκαστικὰ κινούμαστε στὰ ὅρια τοῦ κόσμου.

1. Χ. Μαθιόπουλου, Ἀπληστία στὸ ὄριο, Ἀθήνα, Μεταμεσονύχτιες ἐκδόσεις, 1997.

2. Βλ. παράγραφο 34 τοῦ Ἀπολογητικοῦ του περὶ Ἱερωσύνης Λόγον (Β') στὶς Πατερικὲς Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», ΕΠΕ 18, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 114-115.

3. Βλ. ἄρθρο μου, Μαθήματα σχοινοβασίας, στὸν «Ἐφημέριο» 1 Σεπτεμβρίου 1996, σ. 272-273.

Περὶ ἐπιθυμίας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Βεβαιότητες καὶ ἐμπειρία τῶν ὁρίων

Πολλὰ εἶναι ὄλα ἐκεῖνα ποὺ ἐπισημαίνουν καθημερινὰ στὸν ἄνθρωπο ὅτι εἶναι ἓνα ὄν ποὺ ἔχει ὅρια, τὰ ὁποῖα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπερβεῖ· ἔχει μάλιστα τὴ συναίσθηση ὅτι μπορεῖ νὰ προχωρήσει «μέχρις ἐκεῖ καὶ μὴ παρέκει». Ἡ ὁριακότητά του γίνεται ἀντιληπτὴ σὲ πολλὲς καταστάσεις. Τὸ σῶμα του γιὰ παράδειγμα τοῦ ἐπιβεβαιώνει ὅτι τὸν ὁρίζει καὶ τὸν περιορίζει. Ὁ θάνατος τὸν βεβαιώνει ὅτι τὸ σῶμα του ἔχει ἓνα τέλος καὶ τοῦ καθορίζει τὴ χρονικότητά του. Ἀνεξάρτητα ἀπ' αὐτὸ ποὺ θεατρικῆ ἀδεία ὑποστηρίζεται, οἱ μέρες μας ἔχουν ἓνα τέλος. Ἡ γνώση καὶ οἱ γνώσεις μας ὅσο κι ἂν αὐξάνονται, ἐντούτοις γνωρίζουμε ὅτι εἶναι πεπερασμένες. Δίπλα στὶς βεβαιότητες ποὺ μπορούμε νὰ ἔχουμε καὶ ποὺ μᾶς δίνουν ἀσφάλεια, μιὰ ἄλλη βεβαιότητα παραμονεύει, ἐκεῖνη τῆς ἐμπειρίας τῶν ὁρίων μας¹. Αὐτὴ ἡ βεβαιότητα ἐπιβεβαιώνεται πρὸς τούτοις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐπιθυμία².

Δοκιμασία τῶν ὁρίων

Ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου σημαδεύει πολὺ ψηλά, σκοπεύει πρὸς τὰ ὅρια ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ οἱ δυνατότητές της θὰ τῆς ἐπέτρεπαν νὰ σκοπεύσει. Κατὰ κάποιον τρόπο ὑπερακοντίζει τὶς προθέσεις της, ἐνῶ ὁ στόχος της εἶναι ἐκτὸς βολῆς. Ἡ ἐπιθυμία λοιπὸν, εἶναι ἡ δοκιμασία τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν βγάνει ἀπὸ τὰ ὅριά του καὶ ταυτόχρονα τοῦ δείχνει ποιὸς εἶναι, ποιὲς εἶναι οἱ δυνατότητές του καὶ ποῖα τὰ ὅριά του. Ὅσο πλησιάζει τὸ ἀντικείμενό του τόσο ἀπομακρύνεται· κι ἂν δὲν ἀπομακρύνεται τοπικὰ διαπιστώνει ὅτι δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ εἶχε ἐπιθυμήσει, ὅτι εἶναι κάπως διαφορετικὸ. Ἀπογοητεύεται ἀπὸ κάτι τὸ ὁποῖο τὸν εἶχε γοητεύσει. Ἀνήκει λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία, σὲ ἐνικὴ ἢ πληθυντικὴ μορφή, στοὺς «γόνιες καὶ πλάνους» ἢ δίδει στὸν ἄνθρωπο τὸ ὠραῖο ταξίδι, τὴν κινητήρια δύναμη νὰ ξεφύγει ἀπὸ

τὴν ἀδράνεια καὶ τὸ τέλμα; Οἱ ἀπαντήσεις εἶναι πολλὲς, δὲν εἶναι μόνο μία. Ὅπως καὶ οἱ συμπεριφορὲς ποὺ μποροῦν νὰ προκύψουν.

— Ἀναζήτηση συνεχῆς, μέχρις ὅτου ἐκπληρωθοῦν οἱ ἐπιθυμίες του.

— Ἀπογοήτευση καὶ διακοπὴ κάθε προσπάθειας ὡς καταδικασμένης ἐκ τῶν προτέρων.

— Σταμάτημα προσωρινὸ μέχρις ὅτου ξεδιπλύνει σὲ ποῖο μέτρο μποροῦν νὰ ἱκανοποιηθοῦν ἢ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιήσει τὶς ἐπιθυμίες του.

— Ἀκόμα εἶναι δυνατόν, μὴ μπορώντας νὰ ἐκπληρώσει ὁ ἴδιος τὶς ἐπιθυμίες του, νὰ θελήσει νὰ πληρωθοῦν μέσφ τρίτων, τῶν παιδιῶν του, τῶν συγγενῶν του, τῶν πολιτικῶν καὶ ἄλλων προσώπων.

— Μιὰ ἄλλη περίπτωση εἶναι νὰ τὶς πραγματοποιεῖ μέσφ τῆς φαντασίας του ἢ καὶ μιᾶς πλαστῆς ἢ εἰκονικῆς πραγματικότητας (virtual reality) καὶ νὰ νομίζει ὅτι ἔκανε τὸ ὄνειρο πραγματικότητα. Πιθανὸν τὰ ὄνειρα νὰ εἶναι μιὰ εὐλογία...

Ἐπιθυμία, φαντασία καὶ οἱ ἄλλοι

Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἐπιθυμίες ποὺ βρῆκαν τὴν εὐκαιρία νὰ πραγματοποιηθοῦν στὴν φαντασία μας, μπορεῖ νὰ εἶναι πηγὴ ἀναστολῶν καὶ ἀπογοητεύσεων γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἐπειδὴ νομίζουμε ὅτι ἐμεῖς πραγματοποιήσαμε ἐτούτο ἢ ἐκεῖνο, τὰ προβάλλουμε ὡς πραγματικότητα καὶ ἀπαιτοῦμε νὰ τὰ πραγματοποιήσουν καὶ οἱ ἄλλοι. Τοὺς ἐρεθίζουμε τὴν ἐπιθυμία, τοὺς ἐξάπτουμε τὴν φαντασία, τοὺς θέτουμε σὰν μέτρο σύγκρισης τὰ δικά μας «κατορθώματα» καὶ πάντα ὑποτιμοῦμε αὐτὰ ποὺ ἔκαναν οἱ ἄλλοι. Ὅ,τι καὶ νὰ ἴκανες ἐσύ, μπρὸς σ' αὐτὰ ποὺ ἔκανα ἐγὼ εἶναι τιποτένιο.

Τοὺς γεμίζουμε τὸ κεφάλι μὲ τὰ δικά μας. Παίρνουν τὸ δρόμο γιὰ νὰ τὰ κάνουν. Συναντοῦν ἀμέτρητες δυσκολίες, δὲν τὰ καταφέρνουν. Καταφέρνουν κάποια ἄλλα. Ἐπιστρέφουν καὶ

τὰ διηγούνται. Τοὺς τὰ ἀπορρίπτουμε, γιατί ἀφοῦ δὲν ἔκαναν ἐκεῖνα, ποῦ οὔτε... ἐμεῖς τὰ κάναμε, δὲν ἔκαναν τίποτα. Στὸ *πραγματικό* τοὺς ἀντιτάσσουμε τὸ *φανταστικό* μας κι ὅταν θελήσουν νὰ μᾶς ρωτήσουν πὶὸ πολλά, νὰ μάθουν τὴν αἰτία τῆς δικῆς τους ἀποτυχίας καὶ τῆς δικῆς μας «ἐπιτυχίας», πέφτουν ἀπὸ τὰ σύννεφα, ὅταν τοὺς ἀπαντοῦμε, ὅτι οὔτε κι ἐμεῖς ταξιδέψαμε ἐκεῖ ποῦ τοὺς εἶχαμε ταξιδέψει. Κι ὅταν τολμήσαμε κάτι νὰ κάνουμε καὶ νὰ ξεφυγούμε ἀπὸ τὴ μὲξέρια μας βλέπουμε «τὸν οὐρανό, ὅσο κοντεύαμε, νὰ σηκώνετ' ἀψηλότερα» καὶ νὰ μὴν μποροῦμε νὰ τὸν φτάσουμε καὶ νὰ εἰσεέλθουμε εἰς τὰ οὐράνια..., κι ἀφήκαμε τὸ ταξειδί ἀτελείωτο! Κι ὅπως ἀπάντησε ὁ παπὸς τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ: «Ἦταν τὸ μόνο ταξειδί τῆς ζωῆς μου... μὰ —ἔμειν' ἀτελείωτο!». Μὲ τὸ θάνατό του συνεπλήρωσε ἀληθῶς τὸ *μόνον τῆς ζωῆς του ταξειδίου* περιμένοντας τὴν «ἐκ Θεοῦ ἀντιμισθία» τῆς «ἐπιθυμίας του, κλωνάρι εὐλύγιστο... νὰ ἐκχυθεῖ στὸ φῶς»³.

Ἐπιθυμία: ἔλλειψη καὶ ἀντιμισθία

Αὐτὲς οἱ σκέψεις γεννήθηκαν μέσα μας μετὰ ἀπὸ μιὰ θαυμάσια παράσταση, ποῦ εἶχαμε τὴν τύχη νὰ παρακολουθήσουμε στὴν ἀρχὴ τῆς χρονιάς στὸ θέατρο «Σφενδόνη». Ἡ Ἄννα Κοκκίνου ἔδωσε πράγματι ἕνα καταπληκτικὸ ρεσιτὰλ ἡθοποιίας σὲ «Μορφές ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Βιζυηνοῦ»... Ἀνάμεσά τους, σὲ πέντε σκηνὲς παρουσίασε καὶ «τὸ μόνο τῆς ζωῆς του ταξειδίου». Αὐτὸ τὸ διήγημα τοῦ Γεωργίου Βιζυηνοῦ (1849-1896) διακρίνεται γιὰ τὸ ψυχολογικὸ του βάθος —ὁ Βιζυηνὸς εἶχε διατελέσει μαθητὲς τοῦ W. Wuhdt στὴ Λειψία καὶ ἡ διδακτορικὴ του διατριβὴ ἀναφερόταν στὸ παιδικὸ παιχνίδι— καὶ ἀναλύει διαζωγραφώντας μὲ ἀπαράμιλλο ὕφος τὴν ἔννοια τῆς ἐπιθυμίας⁴. Δὲν εἶναι ὁ μόνος.

Σ' αὐτὸ τὸ διήγημα διαφαίνεται γι' ἄλλη μιὰ φορὰ αὐτὸ ποῦ ὅλοι γνωρίζουμε καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀνθρωπολογία τὸ ἐπαναλαμβάνει μὲ ἔμφαση, ὅτι, «ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν τῆς ἔλλειψης καὶ τῆς ἐπιθυμίας»⁵. Ὅσο καὶ νὰ ἐπιδιώκει τὴν πλήρωση τῆς ἐπιθυμίας μένει πάντα ὑπολειπόμενος καὶ ἐλλειμματικός. Μὲ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ πληρώσει τὴν ἐπιθυμία του, παραμένει πάντα ἐνα κενὸ ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ συμπληρώσει. Αὐτὸ τὸν κρατάει σὲ ἐγγύροση. Τὸν κρατάει μάλιστα καὶ προσγειωμένο, ὅταν γνωρίζει ὅτι ἡ ἐπιθυμία, τὸ κενό, δὲν μπορεῖ νὰ γεμίσει. Ὡς

ἀνθρωπολογικὴ σταθερὰ τὸν συνοδεύει πάντοτε⁶.

Πλὴν ὁμως, αὐτὴ ἡ ἔλλειψη, αὐτὸ τὸ κενό, αὐτὴ ἡ ἀδυναμία τῆς πλήρωσης δὲν μᾶς καθιστᾷ μειονεκτικούς. Ἀνήκει στὴν ἰδιοσυστασία μας' πιθανὸν καὶ νὰ μᾶς ἱκανοποιεῖ ἢ νὰ μᾶς ἰσορροπεῖ κιόλας καὶ νὰ εἶναι δεῖγμα ὠριμότητας. Ἀντίθετα τὸ νὰ θέλουμε ὅλα νὰ γίνονται μόνο ποῦ νὰ τὰ σκεφτόμαστε ἢ νὰ τὰ ἐπιθυμοῦμε, ἀνήκει σ' αὐτὸ ποῦ ἔχει εὐστοχα ὀνομασθεῖ «παιδικὴ νοοτροπία»⁷. Ἡ ἀρχὴ τῆς *πραγματικότητας* ἐξάλλου μᾶς βοηθάει νὰ ξεπεράσουμε τὴν ἀρχὴ τῆς ἀπόλαυσης ποῦ λειτουργεῖ σὰν ὅλα νὰ μποροῦν νὰ γίνουν ἐδῶ καὶ τώρα' μόνο μὲ τὸ νὰ ἐκστομίσουμε τὴ σκέψη μας.

Σὲ ὅλα αὐτὰ θὰ προσθέταμε μιὰ τρίτη ἀρχή, τὴν ἀρχὴ τῆς ἐπιθυμίας, ἔτσι ὅπως τὴν παρακολουθήσαμε νὰ ἐκτυλίσεται λίγο πὶὸ πάνω, ποῦ φαίνεται νὰ ἀποδέχεται ἀκόμα καὶ τὴν μὴ πλήρωσή της.

Στοὺς κανόνες τοῦ παιχνιδιοῦ τῆς ἀνήκει καὶ αὐτὴ ἡ δυνατότητα, ὅπως καὶ ἡ ἐλπίδα νὰ πληρωθεῖ κάποτε αὐτὴ ἡ βαθιὰ ἐπιθυμία μὲ μιὰ ἐκ Θεοῦ ἀντιμισθία, μιᾶς καὶ Αὐτοῦ εἶναι τὸ ἄκρως ἐφετὸν καὶ «ἐπιθυμία ἐπιθυμεῖ» καὶ εἶναι «κατεπίθυμος σφόδρα συγγενέσθαι» μεθ' ἡμῶν. Ἡ μία ἐπιθυμία θὰ συναντήσῃ τὴν ἄλλη!

1. Πρβλ. ἄρθρο μας μὲ τίτλο, 'Ὁριοθετήσεις, στὸν «Ἐφημέριο τῆς 1-15 Ἰουλίου 1997, σ. 200-201.

2. Περὶ ἐπιθυμίας μπορεῖ νὰ ἀνατρέξει ὁ ἀναγνώστης στὸ ἀντίστοιχο λήμμα τῆς *Θ.Η.Ε.*, τ. 5, 1964, σσ. 774-775 (Ἰ. Κ. Κορναράκης), τοῦ *Λεξικοῦ Βιβλικῆς Θεολογίας*, Ἀθήνα 1980, σσ. 386-388 καὶ τοῦ *Λεξιλόγιου τῆς Ψυχᾶνάλυσης τῶν Ζῶν Λαπλὰν* καὶ Ζ. - Μπ. Πονταλῆς, Ἀθήνα, Ἐκδ. Κέδρος, 1995, σ. 240-241.

3. Γιὰ τὴν παραπομπὴ στὸν Βιζυηνὸ, βλ. τὴν ὑποσημείωση ἀρ. 4. Ἐδῶ ὑπαινίσσομαι τὸν τίτλο τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Κώστα Λάνταβου, *Ἐκ Θεοῦ ἀντιμισθία*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἀρμός», 1992, ἀπὸ παρουσίαση τῆς Ἑλένης Χωρεάνθη στὴν «Καθημερινή» τῆς 27 Ἰανουαρίου 1998.

4. Τὸ διήγημα τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ, βλ. στὴ «Βασικὴ Βιβλιοθήκη» ἀρ. 18 τῶν Ἐκδ. «Ἀετός», Ἀθήνα 1954, σὲ ἐπιμέλεια τοῦ Ἰ. Μ. Παναγιωτόπουλου, σ. 162-183 (ἰδιαίτερα 181-183).

5. Βλ. πάνω σ' αὐτὸ τὴν ὠραία ἀνάλυση ποῦ κάνει ὁ Antoine Vergote μιλώντας γιὰ τὶς στοιχειώδεις ἀνθρώπινες δομὲς στὶς σ. 163-193 τοῦ συλλογικοῦ ἔργου, *la psychanalyse, science de l' homme*, Bruxelles, ed. Charles Dessart: Psychologie et Sciences Humaines ἀρ. 8, 1964.

6. Θὰ τολμοῦσα νὰ τὴν παρομοιάσω μὲ ὑποδοχεῖς (receptors) στὸν ὄργανισμό γιὰ τὴ λειτουργία τῶν ὁπῶν δὲν γνωρίζαμε τίποτε μέχρι τώρα καὶ ποῦ ἦταν κατάλληλοι νὰ ὑποδεχτοῦν οὐσίες στὸ μέλλον.

7. Γιὰ περισσότερα βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, *Ἡ θρησκευτικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ. Ψυχολογικὴ προσέγγιση*. Ἀθήνα 1988, σ. 13 κ.έ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Από την αγωνία στην ελπίδα

Έρνστ Μπάραλαχ, *Ελπίδα και απελπισία II*, λιθογραφία (1931).

8. Ιστορίες με ζώα
9. Αγωνίες και ελπίδες (η αναγγελία ενός συνεδρίου)
10. Αγωνίες και ελπίδες (πρώτο μέρος μιας ανακοίνωσης)
11. Η συνομωσία της ελπίδας (δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης)
 12. Η χώρα της Αλυπίας
 13. Στον αστερισμό της ελπίδας
 14. Δικαίωμα στο μέλλον

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ

Ίστορίες με ζῶα

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀπροσδόκητου

Μὲ ἐκπληξη διάβασα τοὺς ἀποθεμένους ἀπὸ φιλικὸ χέρι στὸ γραφεῖο μου στίχους:

*Στις φωλιὰς
τῶν πουλιῶν
θερμαίνει
τις φουῆχτες του
ὁ Φλεβάρης
γιὰ νὰ πλάσει
τὴν Ἄνοιξη.*

Τὴν ἴδια ἐκπληξη εἶχα δοκιμάσει στὴν ἀπορία τοῦ ἴδιου ὅταν ρωτοῦσε:

*Γιατί ἡ νύκτα δὲν ὑπογράφει
ἀνακαγχῆ μὲ τὰ χρώματα!*

Αὐτὸ τὸ ἀπροσδόκητο σὲ ξαφνιάζει καὶ σὲ συνειφέρει. Σὲ κάνει νὰ ἐκπλήσσεσαι στὴν ἀρχὴ καὶ μετὰ νὰ τὸ συνηθίζεις σὰ φυσικό. Νὰ ξεφεύγεις ἀπὸ τὴ μέθοδο τοῦ ἄρα καὶ νὰ εἰσερχεσαι σὲ περιοχὲς ζωῆς ποὺ ὅλα εἶναι δυνατὰ· τίποτε δὲν εἶναι ἀνέφικτο ἢ ἀπίθανο ὅταν αὐτὸ ἐξυπηρετεῖ ἓνα σχέδιο καὶ σὲ βοηθάει «νὰ βγεις ἀπὸ τὰ δίχτυα τοῦ κόσμου». Κι ἔχουμε τόση ἀνάγκη νὰ ἐγγίσομε τὸν κόσμο ἐλεύθερα, νὰ τὸν δοῦμε χωρὶς παρωπίδες ποὺ περιορίζουν τὴ θέασή του. Νὰ τὸν δοῦμε μέσα στὴν ἐλευθερίᾳ τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ ποὺ ὁ Ἰδιος ἐπιτρέπει νὰ γίνονται πράγματα θαυμαστὰ γιὰ νὰ μὴ χάνομε τὴν ἐπαφή μας μὲ τὴν ἄλλη πραγματικότητα, ποὺ εἶναι ὅμως μόνη ἀξιόπιστη καὶ πιστευτή. Τέτοιες χαραμάδες μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δοῦμε λίγο ἀπ' ἐκεῖνο τὸ φῶς ποὺ φωτίζει ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ φωτίζει ἅπλετα τὴ ζωὴ μας.

Ἡ ποίηση ἢ «ἱστορίες ποὺ ταξιδεύουν μέσα στὸ χρόνο» μᾶς ὀδηγοῦν στὴν καρδιὰ τῶν πραγμάτων. Τέτοιες ἱστορίες εἶναι καὶ τὰ συναξάρια ποὺ εἶναι ἀποθησαυρισμένα στὰ Μηναῖα τῆς Ἐκκλησίας μας. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶχαμε σταχυολογίσει στὶς «Ἱστορίες με ζῶα» ποὺ εἶχαμε δημοσιεύσει παλαιότερα². Ὁ μῆνας Μάρτιος μᾶς ἔφερε πάλι κοντὰ τους καὶ ὁ προκλητικὸς τίτλος «Τοῦ ἄλλου Βήματος»: Ἄν μπορούσαν νὰ μιλήσουν... τὰ ζῶα³, μᾶς κάνει νὰ ἐπανέλθουμε δραττόμενοι μάλιστα τῆς εὐκαιρίας ποὺ μᾶς

προσφέρει ἡ Βαϊοφόρος καὶ τὸ ὄναρίον τῆς.

Ὅταν εἶναι ἀνάγκη καὶ τὰ ζῶα μποροῦν καὶ μιλοῦν καὶ μεταφέρουν μηνύματα καὶ δέχονται ἐντολὲς καὶ ὑπακούουν καὶ συμπαθοῦν καὶ συμπάσχουν μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐκείνους ὅμως τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀγωνίζονται πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς οἰκειώσιν τοῦ Θεοῦ καὶ διατηροῦν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἄσπιλον.

Ὁ λέων, ὁ ὄνος καὶ ὁ κοπετὸς

Τέτοια ἦταν ἡ περίπτωσις καὶ τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου τοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (ἢ μνήμη του τιμᾶται στὶς 4 Μαρτίου) ἐπὶ βασιλείᾳ Κωνσταντίνου τοῦ Παυωνάτου, ποὺ τὸν διακονοῦσε ἓνα λιοντάρι καὶ μάλιστα ὀδηγοῦσε τὸν ὑδροφόρο ὄνο τοῦ Ὁσίου νὰ πηγαίνει καὶ νὰ φέρνει νερό. Περσαστικοὶ ὅμως ἔμποροι ἔκλεψαν τὸ γαϊδούρι καὶ ὁ λέων κατηγορήθηκε ἀπὸ τὸν ὑποτακτικὸ τοῦ Ὁσίου ὅτι αὐτὸς εἶχε κατασπαράξει τὸ ζῶο καὶ τὸ ἔφαγε. Ὁ Ὁσιος διέταξε τότε τὸν λέοντα νὰ ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσίᾳ τοῦ ὑδροφόρου ὄνου καὶ ὅσον καιρὸ κατείχετο ὁ ὄνος ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους ὁ λέων «ὑδροφορεῖν ἠναγκάζετο».

Οἱ ἔμποροι ὅμως ξαναγύρισαν στὴν ἐπιστροφῆ τους ἀπὸ τὸ ποτάμι ποὺ ἔπαιρνε νερὸ τὸ λιοντάρι· αὐτὸ ἀναγνώρισε τὸν ὄνο καὶ ἀφοῦ ξάφνιασε τοὺς ἐμπόρους, μ' ἓνα πήδημα ἄρπαξε τὸ χαλινάρι μὲ τὸ στόμα του καὶ ὀδήγησε τὸ γαϊδούρι μαζὶ μὲ τὶς προσδεμένες καμήλους στὸν Ὁσιο. Τοῦ κτύπησε μὲ τὴν σὺρὰ τὴν πόρτα καὶ παρουσίασε τὸ «κυνηγέσιον». Ἔτσι διαπιστώθηκε ὅτι ἄδικα εἶχε κατηγορηθεῖ ὁ λέων καὶ τοῦ ἐπιτράπηκε νὰ ἐπανέλθει ἐλεύθερος στὸ βουνό. «Τότε κλίνας τὴν κεφαλὴν ὁ λέων, καὶ οἰονεὶ συνταξόμενος τῷ Γέροντι, ὑπέδν τὸ ὄρος καὶ τῆς ἐβδομάδος ἅπαξ ἐξιὼν, προσήρχετο τούτω, καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπέκλινεν ὡς ἐν σχήματι προσκυνήσεως». Βλέπουμε νὰ ὑπάρχει μία ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὸ ζῶο καὶ στὸν Ὁσιο ποὺ ἐξακολούθησε μέχρι τὴν τελευταίαν τοῦ Γέροντος.

Ὁ λέων στὴ συνηθισμένη του ἐπίσκεψις νὰ προσκυνῆσει τὸν Γέροντα πληροφορηθῆκε ἀπὸ τὸν ὑπηρε-

Σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας

τοῦντα μοναχὸ τὴν τελευταίη του καὶ πηγαίνοντας στὸν τάφο καταθρήνησε στὴν ἀρχὴ μὲ λεπτὰ βρυχήματα καὶ ἔσυρε στὸ τέλος μεγάλο βρυχηθμὸ καὶ ἀφήκε τὴν πνοή. Ὁ Συναξαριστὴς καταλήγει: «*Οὕτω δοξάζει ὁ Θεὸς τοὺς δοξάζοντας αὐτόν, καὶ θήρας αὐτοῖς ὑπέκειν παρασκευάζει, διατηροῦσι τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἄσπιλον*»⁴.

Ἀπὸ τὸν βίο τοῦ ἁγίου Γερασίμου (14ος αἰών). Θεσσαλονίκη, Ἁγ. Νικόλαος Ὁρφανός.

Ἡ ἔλαφος ποὺ προστάζει Θεοῦ λαλεῖ καὶ αἱ ἡμίονοι ποὺ ἐλέγχουν

Ἐὰν ἡ ἐπικοινωνία εἶναι σαφῆς στὸ περιστατικὸ ποὺ μόλις ἀναφέραμε, ἡ συνομιλία ἀνθρώπων καὶ ζώων εἶναι φανερὴ στὸ μαρτύριο τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀρτέμωνος, πρεσβυτέρου Λαοδικείας (ἡ μνήμη του τιμᾶται στίς 24 Μαρτίου). Δὲν χρειάζεται νὰ μποῦμε σὲ λεπτομέρειες.

Τὸ καιρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ στάλθηκε στὰ μέρη τῆς Λαοδικείας κάποιος Κόμης μὲ τ' ὄνομα Πατρίκιος γιὰ νὰ διώξει τοὺς χριστιανούς.

Ἀναζητοῦσε τὸν ἐπίσκοπο τοῦ τόπου Σισίνιο καὶ τὸν πρεσβύτερο Ἀρτέμωνα. Συνάντησε τὸν Ἀρτέμωνα ἐνῶ πορευόταν πρὸς τὴν Καισάρεια ἀκολουθούμενο ἀπὸ δύο ἐλάφους καὶ ἕξι ὄναγρους. Ὁ Κόμης τὸν ἐρώτησεν: «*Πῶς ταῦτα ἤγρευσας;*» Κι ἐκεῖνος ἀπάντησεν: «*Τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἤγρευσα αὐτά.*» Ὁ Κόμης συλλαμβάνει τὸν Ἀρτέμωνα· αὐτὸς ὅμως προλαβαίνει καὶ λέγει στὰ ζῶα: «*πορεύεσθε πρὸς Σισίνιον τὸν Ἐπίσκοπον.*» Αὐτὰ ἀκολούθησαν τὴν ἐντολὴ καὶ ὅταν ἔφθασαν στὸν προορισμὸ τους «*τότε προστάζει Θεοῦ, μία ἔλαφος ἀναλαβοῦσα φανὴν ἀνθρωπίνην, ἔφη Ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ Ἀρτέμων συλληφθεὶς παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Κόμητος ἄγεται δέσμιος ἐν τῇ Καισαρέων*

πόλει, καὶ ἡμῖν προσέταξεν ἐλθεῖν ἐνθάδε.» Ὁ ἐπίσκοπος θαύμασε τὸ γεγονός, καὶ θέλησε νὰ τὸ διαπιστώσει καὶ τὸ διαπίστωσε μέσῳ τοῦ Διακόνου του Φιγέα. Ἡ ἴδια ἢ ἔλαφος μάλιστα «*προστάζει Θεοῦ*» πάλι ἔλεγξε τὸν Κόμητα ποὺ βασάνιζε καὶ περιγελοῦσε τὸν Ἅγιο καὶ ἀνήγγειλε τὸ τέλος του⁵.

Ἐνάλογη ἐπιτίμηση καὶ ἔλεγχος ἔκαναν οἱ ἄγριες ἡμίονοι ποὺ ἔσυραν τὴν σορὸ τοῦ ἁγίου μάρτυρος καὶ πρεσβυτέρου Ζωτικῆ τοῦ Ὁρφανοτρόφου στὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντίο. «*Ἐπεὶ δέ, συρόμενος ὁ μακάριος, τὴν ψυχὴν παρέθετο τῷ Κυρίῳ αὐτίκα καὶ αἱ ἡμίονοι ἀκίνητοι μείνασαι, καίπερ βία μαστιζομέναι ὑπὸ τῶν δημίων, ἀνθρωπίνῃ βοῇ εἰς ἐπήκοον πάντων, τοῦ βασιλέως τὴν ἀμότητα καὶ ἀλογίαν ἐθροιάμβευον, τυφλὸν αὐτὸν καὶ ἀναίσθητον παραδόξως ἀποκαλοῦσαι· τὸν δὲ Ὅσιον, ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ εἶπον ταφῆναι*»⁶. Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται στίς 31 Δεκεμβρίου.

Παράδοξα καὶ ὅμως ἀληθινὰ

Αὐτὸ τὸ παράδοξο ποὺ μπαίνει στὴ ζωὴ μας εἶναι φορὸς ποὺ μᾶς ἀλλάζει πορεία — ὄχι ὅμως πάντα — ὅπως καὶ τοῦ βασιλέα Κωνσταντίου. Τὴν ἀλλαγὴ πορείας του τὴν ἀντιλαμβανόμεστε στὴ συνέχεια τοῦ συναξαρίου. Αὐτὸ τὸ παράδοξο δὲν εἶναι μονοσήμαντο. Πρέπει ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσει νὰ τὸ ἀποκρυπτογραφήσουμε καὶ νὰ συλλάβουμε τὸ ὀρθὸ μήνυμά του ὥστε νὰ μὴ τὸ παρερμηνεύσουμε οὔτε νὰ ὑποτιμήσουμε τὴ σημασίαν του. Ἄλλωστε ὅπως εἶναι γνωστὸ εἶναι «*παράδοξα τὰ τῆς πίστεως κατορθώματα*».

Παράδοξο δὲν ἦταν ἐξἄλλου καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ σὺράνιος καὶ αἰώνιος βασιλεὺς ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπιβαίνει σ' ἓνα ταπεινὸ ὄναρι, γιὰ νὰ μπεῖ στὰ Ἱεροσόλυμα, στὴν Ἁγία Πόλη; Κένωση ἀπὸ τὴ θεία δόξα Του ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαίωση τῆς θείας ἐλευθερίας γιὰ ἐπιλογὴ τῶν μέσων τῆς σωτηρίας μας. Ἀντιστροφὴ τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς καὶ θεία γνώση γιὰ τὸ θρόνο ποὺ περιμένε τὸν Ἰησοῦ, ὁ Σταυρὸς, στὸ τέλος τῆς θριαμευτικῆς του πορείας.

Ὁ ἄββας Δωρόθεος στὴν ΙΕ' διδασκαλία του διερωτᾶται γιὰ τὸ νόημα ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει ὅτι Αὐτὸς κάθισε πάνω στὸ γαϊδουράκι. «*Τί θέλει εἶναι τὸ καθίσει αὐτὸν ἐπὶ πάλῳ;*» Καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «*Ἐπὶ πάλῳ ἐκάθισεν, ἵνα τὴν ἀλογωθεῖσαν, ὡς λέγει ὁ προφήτης (Ψαλμ. 48, 21), ψυχὴν καὶ ὁμοιωθεῖσαν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις ἐπιστρέψῃ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ὑποτάξῃ αὐτὴν τῇ ἑαυτοῦ θεότητι*»⁷. Μὲ ὠραῖο

άλληγορικό τρόπο ο άββας έρμηνεύει την έπιλογή του Ίησού. Άλλωστε ο άνθρωπος από τους Πατέρες της Έκκλησίας χαρακτηρίζεται ως «πολυτροπώτατον ζῶον και ποικιλώτατον»¹ πλὴν ὅμως «ζῶον θεούμενον». Για την άγωγή του είναι δυνατόν να άντλήσουμε παραδείγματα και από αυτά τα «άνόητα κτήνη»²

Ο άείμνητος Βασίλης Μουστάκης σκιαγραφεί με απαράμιλλο και γλαφυρό τρόπο τις ιδιότητες που έκπροσωπεί και συμβολίζει τὸ ὄναριο τῆς Βαϊφόρου: την άπουσία δικού του θελήματος, την άδιαφορία στα θέληγτρα και τις τιμές τούτου τού κόσμου, είναι πρῶο και ταπεινό, είναι ύπομονετικό, είναι νεαρὸ και άκούραστο κι άκμαίο και νήπιο. Καταλήγει μάλιστα τὸ άρθρο του με μιάν άποστροφή που θα τὴ ζήλευε ο καλύτερος έκκλησιαστικός ρήτορας.

«Ὡ εὐλογημένο ζῶο που προβάλλεις σήμερα στα μάτια μας ένα με τὸν Κύριο τῆς δόξης! Πόσα δὲν συμβολίζεις και πόσα δὲν μᾶς διδάσκεις! Ὅπως ο Κύριος κάθεται πάνω στην καλόβολη, την ταπεινή, την άθῶα, την άκούραστη ύπαρξί σου, ἔτσι ἄς καθίση και στις ψυχές μας, που θέλουν να ύπομείνουν τὸν λόγο του και να δεχτοῦν την κυριαρχία του»³.

Ο ώραιός αυτός λόγος και οί τολμηρές του παρομοιώσεις μ' έκαναν κι έμένα να θελήσω να περιλάβω στὸ σημερινό μου σημείωμα ένα ποιητικά άρθρωμένο

Ὁ Χριστὸς τῶν Βαϊῶν. Ευλόγλυπτο από δρῦ. Μισὸ τῶ 16ου αιώνα. Βόρεια Γαλλία. Μουσείο τῆς Louvain - la - Neuve.

κείμενο που ο συγγραφέας του τὸ εἶχε επιγράψει *Ἡ προσευχὴ τῶν γαιθάρων*. Πρόκειται άσφαλῶς για μιᾶ χαριτωμένη ποιητικὴ εἰκόνα που ανθρωποπαθῶς επιχειρεῖ να μᾶς κάνει ν' άκούσουμε αυτά που πρέπει ν' άκούμε και ν' ακολουθοῦμε. Τὸ δροσερὸ αὐτὸ κείμενο κι μετάφρασε δόκιμα από τὰ γαλλικά ο έκλεκτὸς φίλος και συνάδελφος στη Μέση Έκπαίδευση, άποσπασμένος τώρα στὸ Παιδαγωγικὸ Τμῆμα τῶ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης που έδρεῦει στη Φλώρινα, Στάθης Γιαννῆς. Τὸ παραθέτουμε εὐθὺς άμέσως:

Κάνε μας, Κύριε, τὰ πόδια νᾶχουμε στη γῆ και τὰ αὐτὰ στὸν οὐρανὸ στραμμένα, για να μὴ χάνουμε ἀπ' τὸ λόγο Σου σπυρί.

Δός μας μιᾶ ράχη άνθεκτικὴ, για να ύποφέρει τοὺς πιὸ ανυπόφορους ανθρώπους. Κι ένα λαργύγι ἡρωικά πιστὸ στὸν ὄρκο του ν' άρνεῖται τὸ νερὸ σὰν δὲ τὸ καίει ἡ δύνα. Κάνε μας, Κύριε, να προχωράμε ὀλόγισια, περιφρονώντας τὰ χαιδέματα τῶ κὸλακα και τὰ χτυπήματα τῶ καμτσιοῦ.

Κάνε μας νᾶμαστε ανώτεροι στίς ὕβρεις και την άχαριστία την πολλή, γιατί είναι ἡ μόνη ανωτερότητα που κνηγάμε. Δὲ Σου ζητᾶμε να μᾶς κάνεις ν' άποφεύγουμε την κάθε άνοησία, γιατί —ο Ἄριστοτέλης τῶπε— ένα γαιδούρι θα κάνει πάντα γαιδουριές.

Μανάχα κάνε μας ποτὲς να μὴν άπελλιζόμαστε ἀπ' τὴ φιλευσπλαχνία σου την τόσο ευγενική για τ' άγενῆ ἐμᾶς γαιδούρια... καταπῶς λὲν οί δυστυχεῖς οί άνθρωποι, που γρι δὲν ἔχουν καταλάβει μηδὲ ἀπὸ γαιθάρους μὴδ' ἀπὸ Σένα, Θε μου, που ἔφυγες στην Αἴγυπτο μ' ένα ἀπ' τ' ἀδελφια μας κι ἔκανες την προφητικὴ στα Ἱεροσόλυμα εἰσοδὸ Σου, πάνω στη ράχη ἑνὸς ἀπ' του δικούς μας.

1. Στίχοι τῶ θεολόγου Γιάννη Φυλῆγκου.

2. «Ὁ Ἐφημέριος» 1/15.12.1992, σ. 376-378 και στη συλλογή άρθρων μου ἀπὸ τὸν «Ἐφημέριο» τῆς τριετίας 1992-1994 με τίτλο *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995.

3. «Τὸ Βῆμα» τῆς Κυριακῆς 2 Ἀπριλίου 1995, σ. Γ1 και 24. Ἐπισημαίνουμε τὸ ενδιαφέρον ἄρθρο τῶ καθηγητῶ Π. Σιμωντᾶ, Αἱ διηγήσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διὰ ζῶα ὀμιλήσαντα, σὲ άνάπτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Θεολογία» τ. ΞΓ' (1992) τχ. Δ', σ. 611-647.

4. Βλ. Μηναῖον Μαρτίου ἐκδ. «Φωτὸς» 1982, σ. 28β-29α.

5. Βλ. στὸ ἴδιο σ. 175β-177α.

6. Βλ. Μηναῖον Δεκεμβρίου, σ. 475β-477α.

7. Ἄββα Δωροθέου, *Έργα Ἀσκητικά*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Έτομασία», 1981, παρ. 165, σ. 356.

8. Βλ. για παράδειγμα προσφώνηση τῶ σεβασμιωτῶτου Μητροπολίτου Φλωρίνης κ. Αὐγουστίνου πρὸς την 10ῃ ἐπισημονική συνάντηση τῆς Ἑλληνικῆς Ζωοτεχνικῆς Ἑταιρίας στη Φλώρινα στίς 3 Ὀκτωβρίου 1993 (περ. «Σπίθα» Νοέμβριος 1993, ἀρ. φ. 500, σ. 4) με τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο «Διδάσκαλοί μας τὰ ζῶα!».

9. Λήμμα «Ὅνος» (Τὸ Ὅναριον τῆς Βαϊφόρου), Θ.Η.Ε. τ. 9, 1966, σσ. 930-932. Πρὸβλ. Θ. Ψαριώτη, *Ὁ κόσμος τῶν φυτῶν και τῶν ζῶων στην ἔμνολογία μας* (Κυριακὴ τῶν Βαϊῶν), Ἀθήνα 1990, 22σ. Ἀνάπτυπο ἀπὸ τὸ περ. «Ὁ Ἐφημέριος». Πάφ. Ὅναριον, σ. 16-17.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Ἀγωνίες καὶ ἐλπίδες

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ζητεῖται ἐλπίς

Παράξενο ὄνομα γιὰ πλοῖο «ΑΓΩΝΙΑ 937» εἶχα ψιθυρίσει, ὅταν πρωτοδιάβασα ἐκεῖνο τὸ ποίημα τοῦ Γ. Σεφέρη γιὰ τὴν Ἑλλάδα πὺν τὸν πλήγωνε ὅπου καὶ νὰ ταξίδευε... Ἦταν ἄραγε ἡ Ἑλλάδα τὸ καράβι ἐκεῖνο πὺν ταξιδεύει καὶ πὺν ἐπέγραφε τὴν ἀγωνία τῆς γιὰ ὄνομα; Μὰ τότε θὰ μπορούσε καὶ σήμερα νὰ παραλλάξει τοὺς ἀριθμοὺς καὶ νὰ ὀνομαστῆ «ΑΓΩΝΙΑ 996». Ἄλλωστε εἶναι κοινὸ μυστικὸ ὅτι καὶ τότε καὶ τώρα, μετὰ ἐξήντα χρόνια, ἡ Ἑλλάδα μας εἶναι πνιγμένη στῆς ἀγωνίες, στὰ ἄγχη, στὸ στρέψ, καὶ οἱ περισσότεροὶ «ἔχουμε βαρεθεῖ νὰ περιμένουμε τὰ καράβια πὺν δὲν μποροῦν νὰ κινήσουν»¹. Ἄλλους τοὺς πιάνει ἀπόγνωση, ἀπελπισία.

Ἄλλοι, ἀπὸ καιρὸ, ἀναγκάζονται ν' ἀπευθυνθοῦν στῆς Μικρὲς Ἀγγελίες, ἐκεῖ ὅπου «ζητοῦνται» τόσα χρήσιμα καὶ ἄχρηστα πράγματα, γιὰ ν' ἀναζητήσουν λίγη ἐλπίδα. Ζητεῖται ἐλπίς, ἐπέγραψε τὸ 1954 ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης μῆ συλλογὴ διηγημάτων του, πὺν κυκλοφορεῖ σήμερα (1996) σὲ τεσσαρακοστὴ πέμπτη ἐκδοσὴ καὶ ἔχει πουλήσει πάνω ἀπὸ 196.000 ἀντίτυπα. Γι' ἄλλους ἡ ἀπελπισία εἶναι *προνόμιο* (Χρήστος Γιανναράς, 1973), καὶ ὅσοι ἐλπίζουν, ὀφείλουν «νὰ εἶναι ἔτοιμοι πρὸς ἀπολογίαν εἰς τὸν καθένα πὺν θὰ τοὺς ζητήσει λόγο γιὰ τὴν ἐλπίδα πὺν ἔχουν μέσα τους (Α' Πέτρου γ' 15). Ὁ ἀείμνηστος Ν. Νησιώτης φρόντισε γι' αὐτὴ τὴν «ἀπολογία» μετὰ τὸ μελέτημά του, *Ἡ ἀπολογία τῆς ἐλπίδος* (1975). Ἄλλωστε ὅλες αὐτὲς οἱ συζητήσεις ἐσηματοδοτοῦντο ἀπὸ ἐρωτήματα γιὰ τὴν οὐσία τῆς ἐλπίδας, γιὰ τὴ σχέση τῆς μετὰ τὴ θρησκεία, γιὰ τὴ θεολογία τῆς ἐλπίδας, πὺν ἐκαλλιεργοῦντο σὲ φιλοσοφικοὺς καὶ θεολογικοὺς κύκλους (Ernst Bloch, J. Moltmann)².

Ἐνα ἄλλο ζήτημα βέβαια πὺν ἐγείρεται εἶναι κατὰ πόσον ἡ ἐλπίδα μπορεῖ νὰ εἶναι μῆ κατὰστασὴ ἀμιγῆς ἢ σύμμεικτη μετὰ ἀγωνία ἐνικῶ ἢ πληθυντικῶ ἀριθμοῦ. Μπορῶ δηλαδὴ νὰ ἔχω ἀγωνία καὶ ὁμως νὰ ἐξακολουθῶ νὰ ἐλπίζω; Νὰ ἀντιμετωπίζω δύσκολες περιστάσεις, ἀρρώστια, θά-

νατο, πιέσεις καὶ ὁμως νὰ μὴν λυπᾶμαι, νὰ μὴν ἀπελπίζομαι; Εἶναι τὸ ἴδιο νὰ αισθάνομαι ἄγχος καὶ ἀγωνία γιὰ τὴ σωτηρία μου, ἄγχος καὶ ἀγωνία γιὰ τὴν καθημερινή μου ζωή; Ἦ ἡ ὑπέρβαση καὶ τῶν δύο προϋποθέτει κάποιους ὁρους;

Τί νὰ εἶναι ἄραγε ἐκεῖνο πὺν μοῦ ἐπιτρέπει «νὰ κρατῶ τὸν νοῦν μου εἰς τὸν Ἄδην καὶ νὰ μὴν ἀπελπίζομαι», ὅπως ἐμήνυσε ὁ Κύριός μας στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος αἰῶνος στὸν μακάριο Γέροντα Σιλουανό³; Μὰ τί ἄλλο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό; Ἦ ἐλπίδα δὲν εἶναι μῆ ἀφηρημένη ἐννοια, μῆ κατὰστασὴ μόνου. Ἦ ἐλπίδα ἔχει ὄνομα.

Ἦ ἐλπίδα ἔχει ὄνομα

Κάθε πρῶτὸ ὀρθόδοξος χριστιανὸς ἀπευθύνεται στὴν προοιμακὴ του προσευχὴ στὸν Χριστὸ καὶ τὸν δοξολογεῖ ἀποκαλώντας τὸν «ἡ ἐλπίδα μας». «Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεός, ἡ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι». Κι ἔτσι καταλήγει καὶ στὴ θ. Λειτουργία ὁ ἱερεὺς. Στὴ Θ. Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, στὴν εὐχὴ πὺν διαβάζει ὁ ἱερέας μετὰ τὸ «Ἐξαιρέτως...» ἀπευθυνόμενος στὸν Κύριο λέγει: «Σὺ γὰρ εἶ, Κύριε... ἡ ἐλπίς τῶν ἀπηλπισμένων...»⁴. Ἦ ἐλπίδα ἔχει ὄνομα: Χριστός!

Πάγια εἶναι ἡ πεποίθησὴ αὐτὴ τῶν χριστιανῶν ἀπ' ἀρχῆς· ἀποτυπώνεται μάλιστα σὲ ἐπιτάφειες πλάκες στῆς κατακόμβες σὲ σύμπλεγμα πὺν συνδυάζει τὴν ἄγκυρα —σύμβολο ἀσφαλείας, ἐλπίδας καὶ σωτηρίας— μετὰ τὴ λέξη «ΙΧΘΥΣ» καὶ στὸ ὀποῖο σαφῶς ὑποδηλώνεται ἡ ἐννοια «ἡ ἐλπίς μου εἶ ὁ Χριστός»⁵.

Αὐτὴ ἡ πεποίθησὴ ὤθησε καὶ τοὺς ἰθύνοντας τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν νὰ ὀρίσουν ὡς θέμα τῆς Η' Γενικῆς Συνέλευσῆς πὺν θὰ γίνετὴ στὴν πόλη Χαράρε τῆς Ζιμπάμπουε ἀπὸ 24 Αὐγούστου ἕως 7 Σεπτεμβρίου 1998 τὸ «Ἐπεστράφητε πρὸς Θεὸν καὶ χαίρετε ἐλπίζοντες»⁶.

Όπως βλέπουμε υπάρχει μία κινητικότητα στο θέμα αυτό. Οί χριστιανοί δὲν μπορούν νὰ συμπεριφέρονται «καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» (Α' Θεσσαλονικεῖς 4,13), ἐφ' ὅσον ἡ ἐλπίδα μας αὐτὴ εἶναι «ὡς ἀγκυρὰ τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆς τε καὶ βεβαία» (Ἐβραίουσ 19). Ὁφείλουν ὁμως νὰ ἀνανεώνουν τὴν ἐλπίδα τους αὐτὴ ἄσχετο ἂν τὴ βιώνουν ἀνάμικτη μὲ φόβο καὶ ἀγωνίες, ἂν παλινδρομοῦν καὶ «ἐκκρεμοῦν» μεταξὺ ἀπελπισίας, ἀπόγνωσης καὶ ἐλπίδων. Δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι οἱ καταστάσεις αὐτὲς ὑφίστανται ὡς ἓνα δίδυμο, ὡς ἓνα δίπολο ποὺ ὀρίζει τὸν ἄξονα γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρέφεται ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ, ἡ ἀνθρώπινη ὑπαρξή.

Τὸ ζήτημα εἶναι πῶς ὄντας μέσα στὴν ἀγωνία, νὰ μὴν ἀπελπιστοῦμε, νὰ μὴ μᾶς καταλαμβάνει ἀπόγνωση. Ἡ ὑπέρβαση φαίνεται ὅτι εἶναι τροπικὴ καὶ ὄχι τοπικὴ. «Μὴ ἀπελπίζου» ἀκοῦμε τὴ φωνὴ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Ἅγιο Σιλουανό. Πρέπει νὰ τὸ τολμήσουμε· νὰ ἰχνηλατήσουμε δηλαδὴ τὸ δρόμο ἀπὸ τὴν ἀπόγνωση ὡς τὴν ἐλπίδα. Δὲν εἶναι ἀπλὸ καὶ εὐκολο. Ἄπαιτεῖται ἡ συνδρομὴ περισσοτέρων, ἀνθρώπων καὶ ἐπιστημῶν⁷.

Διεπιστημονικὴ προσέγγιση

Αὐτὴ ἀσφαλῶς ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ σημασία ἐνὸς τέτοιου θέματος ἔκανε καὶ τοὺς ὑπευθύνους τοῦ «Διεθνoῦς Συνδέσμου Ἱατροψυχολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν Μελετῶν» (A.I.E.M.P.R.) νὰ ὀρίσουν ὡς θέμα τοῦ προσεχοῦς XIIIου Διεθνoῦς Συνεδρίου του, ποὺ θὰ γίνεῖ 24 ἕως 28 Ἰουλίου 1996 στὴν Λουβαῖν-Λὰ-Νὲβ (Louvain-La-Neuve) Βελγίου, τὸ «Ἀγωνίες καὶ ἐλπίδες».

Δὲν χρειάζεται νὰ παρουσιάσουμε τὸ ἔργο τοῦ Συνδέσμου. Εἶναι γνωστὸ ἀπὸ παλαιότερα δημοσιεύματά μας⁸. Ὁ διεθνῆς αὐτὸς Σύνδεσμος ὁ ὁποῖος σκοπεύει στὴ σύσφιγξη τῶν σχέσεων τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ Θεολογία καὶ τὴν Ἐκκλησία, ρωμαιοκαθολικῆς ἐμπνεύσεως κατὰ τὴν

ἀφρητρία του, ἐπεδίωξε ἀνοίγματα καὶ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία καὶ Ἐκκλησία καὶ τὴν προώθηση τῆς ἰδέας τῆς δημιουργίας μιᾶς ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ὁμάδος ἐργασίας, ἡ ὁποία μὲ προϋποθέσεις τῆς ἰδικῆς μας Ὁρθοδόξου Παραδόσεως θὰ ἐνεβάθυνε στὶς σχέσεις μεταξὺ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ Θεολογίας.

Ἢδη ὑφίσταται μικρὸς πυρήνας, καὶ γίνεται προσπάθεια διερύνσεώς του, ἐξ Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, ὁ ὁποῖος καλλιεργεῖ τὴν προσέγγιση αὐτὴ καὶ συμβάλλει στὴν πληρέστερη πληροφόρηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὶς σύγχρονες ἐξελίξεις τῶν σχέσεων μεταξὺ ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπου, Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μὲ εἰσήγηση τοῦ Προέδρου Αὐτῆς Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ ἐνεθάρρυνε τὶς ἐπαφὲς μὲ τὸν ἐν λόγω Σύνδεσμο καὶ ἐτίμησε τὸν ὑπογράφοντα ὀρίζοντάς τον ἐπανειλημμένως ὡς ἐκπρόσωπον Αὐτῆς καὶ ἀποστέλλοντάς τον ὄχι μόνον εἰς τὰ συνέδρια ἀλλὰ καὶ τὰ συναντήσεις τοῦ ἐκτελεστικοῦ Γραφείου.

Ὁ προβληματισμὸς τοῦ συνεδρίου

Τὸ φετινὸ συνέδριο παρουσιάζει μεγάλο ἐνδιαφέρον λόγῳ τῆς θεματικῆς του. Οἱ σκέψεις γενικὰ πάνω στὴν ἀγωνία εἶναι πολυάριθμες, θὰ ἔλεγα ἀναρίθμητες. Αὐτὲς ποὺ ἀφοροῦν στὴν ἐλπίδα εἶναι πιὸ σπάνιες. Ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδιώχτηκε κατὰ τὴν προετοιμασία τοῦ συνεδρίου ἦταν νὰ προκληθοῦν ἐργασίες γιὰ τὶς σχέσεις μεταξὺ ἀγωνιῶν καὶ ἐλπίδων, γιὰ τὸ τί στὸ σημερινὸ μας κόσμο μπορεῖ νὰ συνδέσει τὴν ἀγωνία μὲ τὴν ἐλπίδα ἢ ἀντίθετα τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς κάνει νὰ χάσουμε τὴν ἐλπίδα καὶ νὰ γκρεμιστοῦμε στὴν ἀγωνία.

Οἱ ἐργασίες ποὺ ἔχουν ἤδη ὑποβληθεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ ἐπιτροπὴ δείχνουν πῶς τὸ θέμα ἀγγίζει τὸν καθένα μας πολὺ βαθιὰ καὶ ἀφορᾷ ἐπίσης ἔντονα καὶ τὸ ἐπαγγελματικὸ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ μας περιβάλλον. Τί θέση ἔχει ὁ θάνατος σ' αὐτοὺς τοὺς προβληματισμούς; Πῶς σκέπτονται οἱ σύγχρονοί μας γι' αὐτὸ τὸ θέμα καὶ γιὰ τὴν ἐπέκεινα ζωὴ; Πιστεύουν καὶ πῶς ἐπενδύουν σ' αὐτὴ τὴ ζωὴ; Σ' αὐτὸ τὸ μέλλον τὸ κάπως μυστηριώδες ἐναποθέτουν τὴν ἐλπίδα τους; Ἡ ἢ ἴδια ἢ ζωὴ εἶναι πηγὴ ἐλπίδας; Ἐλπίδας ὁμως ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποξενώνει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἢ ἐλπίδας ποὺ θὰ ὠθεῖ σὲ μία δημιουργικότητα;

Τὸ θέμα «Ἀγωνίες καὶ ἐλπίδες» δὲν τοποθετεῖται μόνον σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο. Ἀπασχολεῖ τὴν κοινωνία καθ' ὅλοκληρίαν καὶ προσλαμβάνει

και πολιτική διάσταση. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι μετά από δεκαετίες καθηλώσεως σε ένασχολήσεις οικονομικές και κοινωνικές ή Ευρωπαϊκή Ένωση, στη συνέχεια του Ζάκ Ντελόρ, εύχεται διακαώς την διεύρυνσή τους σε πνευματικής φύσεως προοπτικές ξεπερνώντας τα σύνορα των ιδεολογιών, προοπτικές γεμάτες νόημα, έλπιδα, έλπίδες για τον αύριανό κόσμο. Το πώς θα γίνει αυτό απαιτεί μεγάλη σύνθεση και πολλή σοφία. Δεν παύει να στοιχειοθετεί μία πολύτιμη προσέγγιση του θέματος του συνεδρίου.

Το πρόγραμμα

Κάθε μία από τις τέσσερις ημέρες του συνεδρίου θα είναι επικεντρωμένη σε μία ξεχωριστή προσέγγιση του θέματος. Θα υπάρχει ένας κύριος όμιλητής, θα ακολουθεί συζήτηση πάνω στην όμιλία και στη συνέχεια συγκεντρώσεις με ομάδες εργασίας σύμφωνα με την προσέγγιση της ημέρας και με ανακοινώσεις των εθνικών ομάδων που έχουν ήδη κατατεθεί και θα εκδοθούν σε τόμο προ της έναρξεως του συνεδρίου.

Η πρώτη ημέρα (24 Ιουλίου) θα είναι αφιερωμένη στην *Ίατρο-ψυχολογική προσέγγιση*. Η δεύτερη ημέρα (25 Ιουλίου) στην *άνθρωπολογική-ψυχαναλυτική προσέγγιση*. Η τρίτη ημέρα (26 Ιουλίου) στη *Θεολογική προσέγγιση*, που φέρει και τον πολλά υποσχόμενο τίτλο: «Η Ευρωπαϊκή Ένωση ως πρότυπο της διαλεκτικής *άγωνίες - και έλπίδες*». Θα παρέμβει μάλιστα ο Marc Luyckx μέλος της κυψέλης (cellule): Προοπτική της Ευρωπαϊκής Έπιτροπής. Σημειώνουμε την όμιλία του π. Ίγνατίου Berten: «Οί θρησκευτικές παραδόσεις, παράγοντες άγωνιών και ελπίδων στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση».

Η τέταρτη ημέρα (26 Ιουλίου) θα είναι αφιερωμένη στην *καλλιτεχνική και πολιτισμική προσέγγιση*. Πέραν της παρουσιάσεως των εργασιών των εθνικών ομάδων θα λάβει χώραν ένα κονσέρτο-μαρτυρία του συγκροτήματος «Μουσική έλπίδα» καθώς και αναφορά στις δραστηριότητές του. Θα παρουσιασθούν επίσης οι δραστηριότητες διαφόρων «Έργοταξίων της ελπίδας», οργανώσεων δηλαδή που εργάζονται σε περιοχές ζωής που δεν περιοδεύει ή έλπίδα, όπως ή «Δράση των χριστιανών ενάντια στα βασανιστήρια» (ACAT), ή οργάνωση «Τέρμα στην παιδική πορνεία στον άσιατικό τουρισμό» (ECPAT), «Διεθνής Άμνηστία», το «Διεθνές Γραφείο Παιδικής Ήλικίας» (BICE).

Στις προθέσεις της οργανωτικής έπιτροπής είναι και μία έκθεση με έργα ζωγραφικής και φωτο-

γραφικού ύλικού πάνω στο θέμα του συνεδρίου.

Η πέμπτη ημέρα (Κυριακή, 28 Ιουλίου) θα άσχοληθεί με τη σύνθεση των εργασιών του συνεδρίου.

Όρθόδοξη συμμετοχή

Μέλη της ελληνικής ομάδος που αναφέραμε πιο πάνω προτίθενται να λάβουν μέρος στο συνέδριο και να παρουσιάσουν εργασίες τους βασισμένες στις επί μέρους πτυχές του θέματος. Οί μέχρι τώρα έπαφές μας με τους ύπευθύνους, άλλα και με μέλη των εθνικών ομάδων, μάς έχουν καταστήσει σαφή την προσδοκία του Διεθνούς Συνδέσμου εκ του ανοίγματος προς τον πλούτο της Όρθόδοξου Παραδόσεως και την ζωσα έπαφή του με την Όρθόδοξη Έκκλησία και Θεολογία. Ίδιαίτερα μάλιστα για ένα θέμα όπως αυτό του παρόντος συνεδρίου. Για όλα αυτά έπιφυλασσόμεθα να αναφερθούμε σε προσεχές άρθρο μας.

1. Βλ. το ποίημα «Όπου και να ταξιδέψω ή Έλλάδα με πληγώνει...», στην *Άνθολογία 1708-1952* του Η. Ν. Άποστολίδη, Άθήναι, Βιβλιοπωλείον της «Έστίας», 1954, σ. 665-666.

2. Για το τελευταίο αυτό ζήτημα βλ. στη διδακτορική του Άπ. Β. Νικολαΐδη, *Η «νέα άνθρωπολογία της θρησκείας» στη Φιλοσοφία του Ernst Bloch*, Άθήνα 1995, μ.ά. την παράγραφο «ή άφύπνιση της χριστιανικής ελπίδας», σ. 279-281.

3. Άχιμανδρίτου Σωφρονίου, *Ό Γέρων Σιλουανός του Άθω (1866-1938)*, Θεσσαλονίκη, Έκδ. «Όρθόδοξος Κυψέλη», χ.χ., σ. 43. Το νόημα της φράσεως αυτής αναλύεται σε βάθος στις σ. 217-222 του βιβλίου. Βλ. επίσης τον Έπίλογο του βιβλίου του αυτού συγγραφέως, *Όψόμεθα τον Θεόν καθώς έστι*, Έσσεξ Άγγλίας, Έρα Μονή Τιμίου Προδρόμου, 1992, σ. 415-416.

4. Η Παναγία άποκαλείται επίσης στην Ευχή του Άποδείπνου, Είς την Ύπεραγίαν Θεοτόκον, «ή των άηλιτισμένων μόνη έλπίς». Στην Έρα Μονή Άρκαδίου υπάρχει φορητή εικόνα της Θεοτόκου έπιγραφόμενη «Η Έλπίς των Άπελιτισμένων» (βλ. έκδοση της Χριστιανικής Στέγης Καλαμάτας σε κάρτα εύχετήρια). Άλλα και στο μοναστήρι του Άγίου Νικολάου της Άνδρου υπάρχει θαυματουργός εικόνα έπιγραφόμενη «Παναγία, ή των πάντων έλπίς».

5. Βλ. λήμμα «Άγκυρα» του Άνδρέα Παπαγεωργακόπουλου, στη Θ.Η.Ε. τ. 1, 1962, σ. 279-280.

6. Έφημερίς «Έκκλησιαστική Άλήθεια» 1 Νοεμβρίου 1994. Άνταπόκριση από το Βουκουρέστι όπου συνήλθε ή Έκτελεστική Έπιτροπή του Παγκοσμίου Συμβουλίου Έκκλησιών (14-19 Σεπτεμβρίου 1994).

7. Άπαιτείται πρώτα μία όρθη θεολογική διαφώτιση του ζητήματος. Πρόχειρα βλ. το λήμμα «έλπίς» στην Θ.Η.Ε., τ. 5, 1964, σ. 664-672 (το υπογράφει ο Γ. Γρατσέας) και στο *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, Άθήνα 1980, σ. 351-356. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε στις γλαφυρές και μεστές θεολογικού στοχασμού σελίδες που άφιερώνει στο θέμα της έλπίδος, ο Άγιος Νεκτάριος (Κεφαλάς) στο βιβλίο του, *Τό γνώθι σαυτόν*, Άθήναι, Έκδ. «Ό Άγιος Νικόδημος» 1973 (1905), σ. 50-63.

8. Βλ. «Ό Έφημέριος» 1993, σ. 168-169, 184-185.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Ἄγωνίες καὶ ἐλπίδες

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωση, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς εἰσηγήσεώς μου νὰ τονίσω, ὅτι σ' ἓνα συνέδριο ὅπως αὐτὸ τοῦ «Διεθνoῦς Συνδέσμου Ἰατροψυχολογικῶν καὶ Θρησκευτικῶν Μελετῶν» ποὺ φέρει μάλιστα τὸν τίτλο *ἀγωνίες καὶ ἐλπίδες*, θὰ πρέπει ἢ διεπιστημονικότητα νὰ κυριαρχεῖ στὴν προσέγγιση τῶν θεμάτων του*. Στὴ σημερινὴ συνεδρία θὰ παρουσιάσω μικρὴ μαρτυρία γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀσκέιτο στὴν ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τοῦ ἔκτου αἰῶνα ἡ *συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ*, ἰδιαίτερα σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε στὰ θέματα τῆς ἀπογνώσεως (ἀπελπισίας) καὶ τῆς ἐλπίδας.

Μιὰ εἰσήγηση, βεβαίως, δὲν ἔχει πάντοτε οὔτε τὴν πρόθεση ἀλλ' οὔτε καὶ τὴ δυνατότητα ν' ἀγκαλιάσει σ' ὅλη τους τὴν ἔκταση τῆς ἐπιστήμης ποὺ ἀντιπροσωπεύονται ἔστω καὶ μόνο στὴν ὀνομασία τοῦ Διεθνoῦς Συνδέσμου μας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπιχείρησα νὰ μελετήσω τὸ θέμα φωτίζοντας μιὰ θεραπευτικὴ πρακτικὴ θεμελιώδους καὶ διαχρονικῆς ψυχικῆς καταστάσεως, ἢ ὁποία ἐμπνέεται ἀπὸ ἀρχαία θρησκευτικὴ παράδοση, καὶ ἐνεργεῖ θέτοντας σὲ ζωντανὴ σχέση καὶ κοινωνία τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους, καὶ ποὺ θεωρεῖ αὐτὴ ὡς μοναδικὸ ὄρο γιὰ νὰ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ παραμένει ἐν ἐλπίδι ἀνάμεσα σὲ ἀπελπιστικὲς καὶ πλήρεις ἄγχους καταστάσεις.

Μεταξὺ ἀπογνώσεως καὶ ἐλπίδας

«Ἡ ἐποχὴ μας χαρακτηρίζεται ὑπὸ γενικῆς ἀπογνώσεως ἐξαιρέτως βαρείας»¹. «Ἡ μεγαλύτερη ἀρρώστια σήμερον εἶναι ἡ στενοχώρια»². Οἱ διαγνώσεις αὐτές, ὅταν γίνονται ἀπὸ πνευματικῆς φυσιογνωμῆς ὑψίστου κύρους, μᾶς προβληματίζουν. Δὲν εἶναι, δηλαδή, δική μας μόνο ἐντύπωση, ἔτσι ὅπως συναντοῦμε τῆς καταστάσεις αὐτῆς στὶς καθημερινές μας συναλλαγές ἢ στὶς συμβουλευτικὲς μας συνεντεύξεις ἢ τῆς ψυχοθεραπευτικῆς μας συναντήσεως. Εἶναι κάτι τὸ γενι-

κὸ καὶ ξεφεύγει ἀπὸ τὸ περιστασιακὸ χρωματίζει μιὰ ὀλόκληρη ἐποχὴ, τὴ σημερινή.

Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ διαφεύγει τῆς προσοχῆς μας, ὅτι τὸ ἀντίδοτο σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ «μὴ ἀπελπίζου», τὸ «μόνον μὴ ἀπογνῶς»³. Εἶναι ὅμως δυνατὸν, μὲ ἀπαγορεύσεις, προστακτικὲς καὶ ἐντολές νὰ ἐξορίσουμε τὴν ἀπόγνωση καὶ τὴν ἀπελπισία καὶ νὰ ἐγκαταστήσουμε στὸ εἶναι μας τὴν ἐλπίδα⁴; Ἀποκλείεται κατ' ἀρχὴν ἡ συγκατοίκηση, ἢ εἰρηνικὴ ἢ ἡ πολεμικὴ συνύπαρξη τῶν δύο;

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὅλοι μας αἰσθανόμαστε ἓνα συνεχῆς πῆγαινε - ἔλα μεταξὺ ἀπογνώσεως καὶ ἐλπίδας, ἐλπίδας καὶ ἀπογνώσεως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς χαρακτηρίζουμε ἢ ὀνοματίζουμε αὐτῆς τῆς καταστάσεως: ἀπόγνωση, ἀγωνία, ἄγχος, φόβος, ἀποθάρρυνση, στενοχώρια, ἀπελπισία: Δὲν εἶναι ἴσως τῆς παρουσίας στιγμῆς μιὰ διαφορικὴ διάγνωση ἢ μιὰ παραγοντικὴ ἀνάλυση ὅλων αὐτῶν τῶν λέξεων καὶ τῶν καταστάσεων. Ὑπάρχει κάτι τὸ κοινὸ σὲ ὅλα αὐτά, ἓνα εἶδος κοινοῦ παρονομαστῆ ποὺ τῆς ὀμαδοποιεῖ καὶ τῆς κάνει νὰ μοιάζουν μεταξὺ τους. Ἐτσι, ἀδιαφοροποίητα τῆς ἐκφέρουν οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ ποὺ προσφεύγουν, στοὺς ψυχολόγους, στοὺς ψυχιάτρους ἢ τοὺς πνευματικούς τους, περιμένοντας τὴν ἀνάλογη βοήθεια πρὸς ὑπέρβασή τους.

Ἄν θέλουμε, ὅμως, νὰ κάνουμε ὅλ' αὐτὰ πῶς συγκεκριμένα, θὰ μπορούσαμε νὰ ρωτήσουμε τοὺς προσερχομένους «γιὰ ποιὰ πράγματα καὶ γιὰ ποιῆς καταστάσεις βρῖσκονται σὲ ἀπόγνωση»; «προσέρχονται μ' ἓνα συγκεκριμένο αἶτημα ἢ εἶναι ἀσαφῆς αὐτὸ ποὺ θέλουν καὶ αὐτὸ ποὺ ἐλπίζουν»; «Ἐνα ἄλλο ἐρώτημα θὰ ἀπευθυνόταν πρὸς τοὺς πνευματικούς συμβούλους, ἂν ὄντως ἀκοῦνε μὲ τρόπον ἀδιάφορο ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζουν τῆς καταστάσεις οἱ προσερχόμενοι; Ἀντιδρῶν τὸ ἴδιο στὸ ἄκουσμα, ὅταν κάποιος τοὺς λέει ὅτι «ἔχει

ἀγωνία» ἢ «αἰσθάνεται ἄγχος» ἢ «βρίσκεται σὲ κατάσταση ἀπογνώσεως»;

Ἀναγκαία διαφοροποίηση

Ἐδῶ φαίνεται νὰ ὑπάρχει μία διαφοροποίηση. Ἐτσι, ἐνῶ στὸ ἄκουσμα τῶν ὄρων ἄγχος ἢ ἀπόγνωση ἀντιδρῶν ἀπότομα καὶ δὲν δέχονται νὰ ἐκφέρονται ἀπὸ χριστιανό, ἀπ-αγορεύουν τρόπον τινὰ τὴν ἐσκοτόμιση τέτοιων ὄρων, ἀντίθετα γιὰ τὴν ἀγωνία ποὺ φαίνεται νὰ ἐρμηνεύεται ὡς ἀνησυχία, εἶναι πιδ συγκαταβατικοί. Ἡ ἀγωνία, δηλαδή, μοιάζει νὰ εἶναι πιδ συμβατὴ καὶ πιδ ἀποδεκτὴ ὡς ψυχικὴ κατάσταση καὶ νὰ συνυπάρχει μὲ χίλιες δύο δυσκολίες καὶ ἀντιξοότητες τῆς καθημερινῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Μία τέτοια ἀγωνία εἶναι σύμμεικτη μὲ τὴν προσδοκία τῆς ὑπέρβασης τῶν δυσκολιῶν, συμπορεύεται μὲ αὐτές. Ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον ἀναπνέει, ἐλπίζει ὅτι θὰ ξεπεράσει τὰ ἐμπόδια, τὶς δυσκολίες.

Ἀντίθετα, ὅταν τὸν καταλαμβάνει τὸ ἄγχος καὶ ἡ ἀπόγνωση καθλώνεται στὸ παρὸν καὶ ἀκινητοποιεῖται μὴ ἐλπίζοντας σὲ μία εὐτυχὴ διέξοδο. Ὅλες οἱ ἐξοδοὶ εἶναι μπλοκαρισμένες, δὲν ὑπάρχει γι' αὐτὸν διαφυγὴ, δὲν ὑπάρχει σωτηρία, δὲν τὸν σώζει τίποτα.

Ἴσως αὐτὴ ἡ ἀπόλυτη πεποίθηση γιὰ τὴν ἔλπειση σωτηριῶδους ἐκβάσεως ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ βρισκόμαστε νὰ κάνει τόσο ἀπόλυτους στὴν ἀντίθεσή τους τοὺς πνευματικούς μας πατέρες. Φαίνεται νὰ υἱοθετοῦν τὴν ἀποψη τοῦ μοναχοῦ Ἀντιόχου, ὅτι «τὸ τῆς ἀπογνώσεως πάθος... φέρει... τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀπιστίαν καὶ ἀνελπισίαν»⁵. Εἶναι πολὺ κοντὰ τους ἡ σκέψη τοῦ ἄββᾶ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου ὅτι «οὐδὲν ἰσχυρότερον τῆς ἀπογνώσεως· αὕτη οὐ γινώσκει ἡττηθῆναι ὑπὸ τινος...» Παραδέχονται ὅτι ὑπάρχουν «πράγματα διακόπτοντα τὴν ἐλπίδα τοῦ ἀνθρώπου»⁶.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ λογισμοί, οἱ πτώσεις εἶναι δυνατὸν νὰ διακόπτουν τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ ὅπως παραγγέλλει ὁ Μ. Ἀντώνιος: «ὁ παλαίων τοῖς πάθεσι,... ἐὰν πέση, μὴ μικροψυχῆση καὶ μείνη ἐν τῷ πτώματι, ἀπελπίζων ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἀναστὰς πάλιν παλαίση... ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, ἐγειρόμενος ἐκ τοῦ συμβαίνοντος πτώματος» (Πάσχος 1965,109)⁷. Τὸ πᾶν ἐγκεῖται στὸ νὰ μπορέσει μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ νὰ πεῖ ὅπως ὁ Μέγας Γέρων Βαρσανούφιος: «Ἄλλ' ὅμως οὐ κόπτω τὴν ἐλπίδα· ἐλεήμονα γὰρ Δεσπότην ἔχω καὶ εὐσπλαγχνον» (ρνθ'/159)⁸.

Ἐνα ἐγχειρίδιο «Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς»

Τὸ ζήτημα, βεβαίως, ποὺ τίθεται εἶναι πῶς μποροῦμε νὰ θεμελιώσουμε καὶ νὰ οἰκοδομήσουμε τὴν ἐλπίδα στὰ πλαίσια μιᾶς σύγχρονης συμβουλευτικῆς ποιμαντικῆς καὶ πῶς πρακτικῶς παλαιότερων ἐποχῶν καὶ μάλιστα τοῦ 6 μ.Χ. αἰῶνος, ἔτσι ὅπως ἀσκήθηκαν ἀπὸ δύο μεγάλους συμβούλους καὶ Γέροντες μποροῦν νὰ τύχουν ἐφαρμογῆς καὶ σήμερα;

Ἀναφέρωμιν στους Βαρσανούφιο καὶ Ἰωάννη, ποὺ ἐδρασαν συμβουλευτικὰ στὸ μοναστήρι ποὺ διηύθυνε ὁ ἡγούμενος Σέριδος κοντὰ στὴ Γάζα τῆς Παλαιστίνης. Ἡ «ἀλληλογραφία» θὰ ὑποστήριζα ὅτι ἀποτελεῖ ἓνα κλασικὸ ἐγχειρίδιο συμβουλευτικῆς, ποὺ ἐμπνέει καὶ ἀναμένει ὅπως ὅποτε τὴ συστηματικὴ ἐπεξεργασία της, τὴν ὁποία ἔχουμε ἀναλάβει νὰ φέρουμε εἰς πέρας ἀπὸ ποιμαντικοσυμβουλευτικὴ σκοπιὰ καὶ ποὺ ἐπὶ χρόνια διδάσκουμε στὸ πλαίσιο τοῦ μαθήματος τῆς «Συμβουλευτικῆς Ποιμαντικῆς» στους τελειοφοίτους τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

Εἶμαστε ἀσφαλῶς περίεργοι νὰ μάθουμε γιὰ ποιά θέματα συμβουλευόνταν οἱ ἄνθρωποι, μοναχοὶ καὶ λαϊκοί, τοὺς Γέροντες. Ἀνάμεσά τους ἐν τούτοις σημαντικὴ θέση κατέχουν καὶ ἐρωτήματα ποὺ ἔθεταν σχετικὰ μὲ τὴ σωτηρία τους καὶ τὴν ἐλπίδα ὡς πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν ἀπόγνωση ποὺ τοὺς κατελάμβανε ὅταν δὲν εἶχαν μία βεβαιότητα σχετικὰ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα. Πῶς ἔθεταν αὐτὰ τὰ ζητήματα; Μὲ ποῖο τρόπο τοὺς ἀπαντοῦσαν οἱ Γέροντες; Ποιῶς ἦταν οἱ δυσκολίες ποὺ ἀντιμετώπιζαν κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν συμβουλῶν; Πῶς ξεπερνοῦσαν τὰ ἐμπόδια; Ποῦ στηρίζονταν γιὰ κάτι τέτοιο; Σὲ αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα θὰ ἐπιχειρήσω ν' ἀπαντήσω ἐφεξῆς μετα-

φέροντας αὐτούσια κομμάτια ἀπὸ τὸ λόγο τους καὶ παρεμβάλλοντας μικρὰ σχόλια ἀνάμεσά τους.

(Συνεχίζεται)

* Εἰσήγηση (σὲ γαλλικὴ γλῶσσα) στὸ XIIIο συνέδριο, ποῦ ἔγινε στὴ Λουβαίν-λά-Νέβ (Louvain-la-Neuve) Βελγίου, 24 ἕως 28 Ἰουλίου 1996, μὲ τίτλο: «Διάπλαση καὶ θεμελίωση τῆς ἐλπίδας στὴν συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ πρακτικὴ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἔκτου αἰῶνα (Ἡ περίπτωση τῆς ἀλληλογραφίας Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου)». Βλ. «Ἐφημέριο» 1996, σ. 112-114· πρβλ. «Ἐφημέριο» 1993, σ. 168-169, 184-185 καὶ Α. Μ. Σταυροπούλου, *Ποιμαντικὴ πολλαπλῶν διαδρομῶν*, Ἀθήνα 1995, σ. 46-56. Στὸ συνέδριο ἔλαβαν μέρος, ἐκτὸς τοῦ ὑπογράφοντος, μὲ εἰσηγήσεις ἐπίσης καὶ μέλη τῆς ἐλληνικῆς ομάδος τοῦ ἐν λόγω Συνδέσμου: ὁ π. Ἀδαμάντιος Αἰγυψιῆς («Ἡ ἀγωνία καὶ ἡ ἐλπίδα ἢ ἡ ἐλπίδα τῆς ἀγωνίας μας»), ὁ Δημήτρης Ἀγγελῆς («Ἡ βυζαντινὴ εἰκονογραφία ὑπέρβαση τῆς ἀγωνίας πρὸς τὴν ἐλπίδα») καὶ ὁ Βασίλης Σαρόγλου ποῦ μετείχε τῶν ἐργασιῶν τῆς βελγικῆς ομάδος («Εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνεύσουμε μὲ ψυχολογικοὺς ὅρους τὴ χριστιανικὴ ἐλπίδα;»).

1. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου Σαχάρωφ, *Ὀψόμεθα τὸν Θεὸν καθὼς ἐσσι*, Ἔσσεξ Ἀγγλίας, Ἱερὰ Μονὴ Τιμίου Προδρόμου, 1992, σ. 415-416.

2. Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, *Ὁ μαζαριστὸς Ἰάκωβος Τσαλίκης, Ἡγούμενος Ἱ. Μ. Ὁσίου Δαβὶδ*, Ἀθήνα 31994, σ. 162.

3. Βλ. ὑποσημείωση 10.

4. Ὁ Hans Urs von Balthasar διερωτᾷτο πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση: «Ἐκ πρώτης ὄψεως, αὐτὸ φαίνεται γελοῖο, καὶ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος θὰ πει πῶς δὲν ἀρκεῖ αὐτὴ ἡ ἀπαγόρευση γιὰ νὰ ἐκδιώξει ἀπὸ τὸν κόσμον τὴν ἀγωνία, ποῦ εἶναι πάντως γεγονός» (*Le chrétien et l'angoisse*, Desclée de Brokwer 1954, σ. 72).

5. Ἀντιχόου Μονάχου, Λόγος ΚΖ', *Περὶ ἀπογνώσεως*, ΡΓ 89, 1520B.

6. Ἀββᾶ Ἰσαΐα τοῦ Σύρου, *Τὰ Εἴρηθέντα Ἀσκητικά*, Λόγος ΙΘ', *Περὶ πίστεως καὶ ταπεινοφροσύνης*, Ἀθήνα, Χ.

Σπανός, χ.χ., σ. 73.

7. Τὸ ἀναφέρει ὁ καθηγητὴς Π.Β. Πάσχος, *Ἀπὸ τὴν ἀγωνία στὴν κατάνυξη*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἀστήρ» 1965 σ. 109.

8. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Βίβλος ψυχωφελεστάτη Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου*, Θεσσαλονίκη, Ἐκδ. Β. Ρηγοπούλου, 1984, 388 σ. Ὁ ἀριθμὸς στὸ κείμενο μέσα σὲ παρένθεση εἶναι ὁ αὐξων ἀριθμὸς τῆς ἀποκρίσεως τῆς «ἀλληλογραφίας». Ἡ *Βίβλος* τυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Βενετία τὸ 1816 καὶ ἀνατυπώθηκε στὸ Βόλο ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς «Ἀγιορειτικῆς Βιβλιοθήκης» Σωτηρίου Ν. Σχοινά τὸ 1960. Τὸ κείμενο, μὲ εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σχόλια τῆς θεολόγου Σταυρούλας Ζαχαριάδου, κυκλοφόρησε ὡς *Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου Ἐρωταποκρίσεις* σὲ τρεῖς τόμους (10Α: Α'-ΣΚΘ', 1988, 535 σ.' 10Β: ΣΛ'-ΦΚΒ', 1988, 538 σ.' 10Γ: ΦΚΓ'-ΩΜΑ', 1989, 520 Σ.) ἀπὸ τὴς Πατερικῆς Ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ Π. Μ. Σωτήρχος ἐκδίδει μὲ τίτλο, *Ὁ Μέγας Γέρον*, ἀπὸ ἐξήντα ἐρωταποκρίσεις (κείμενο-μετάφραση) τοῦ ἁγίου Βαρσανουφίου καὶ τοῦ μαθητοῦ του ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προφήτου, Νέα Σμύρνη, Ἐκδ. «Ἀκρίτας»: Σειρὰ «Ὁρθόδοξη Μαρτυρία» ἀρ. 31, 1988, 301 σ. Ἡ εἰκόνα τῶν δύο ἁγίων ποῦ κοσμεῖ τὸ ἄρθρο μας προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο (διὰ χειρὸς Ἰωάννου Βράνου). Τὸ κείμενο μὲ εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σχόλια, ὡς *Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου κείμενα διακριτικὰ καὶ ἡσυχαστικὰ* (Ἐρωταποκρίσεις), κυκλοφόρησαν οἱ ἀδελφές τῆς Ἱ. Μονῆς Τιμίου Προδρόμου Καρέα τὸ 1996, σὲ ἓνα Α' (α'-ση'), σὲ ἓνα Β' (σιθ'-φλγ') μὲ 464 καὶ 532 σ. ἀντίστοιχα. Ἐντὸς τῶν ἡμερῶν κυκλοφορεῖ ὁ Γ' τόμος μὲ τὴς ὑπόλοιπες ἐρωταποκρίσεις. Ὁ Lucien Regnault σὲ συνεργασία Philippe Lemaire καὶ Bernard Outtier ἐτοίμασε γαλλικὴ μετάφραση στὴς ἐκδόσεις τοῦ Abbaye Saint-Pierre de Solesmes: *Barsanuphe et Jean de Gaza*, τὸ 1971, 548 σ. Ὁ βέλγος βενεδικτίνος π. Martin Neyt στὴ συνέχεια τῆς διδακτορικῆς του διατριβῆς (1969) πλησιάζει στὸ τέλος τῆς κριτικῆς ἐκδόσεως, μὲ εἰσαγωγή, τοῦ κειμένου τῆς *Βίβλου*. Ἡ διατριβὴ ποῦ εἶχε ὑποστηρίξει στὸ Παν/μιο τῆς Λουβαίν ἔφερε τὸν τίτλο: *Les lettres à Dorothee dans la correspondance de Barsanuphe et de Jean de Gaza*, Louvain 1969, 621 σ.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας

Ἡ συνωμοσία τῆς ἐλπίδας*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Εἰς ἀπόγνωσιν κείμαι

Διαπιστώνουμε πάντως, ὅτι εἶναι σύνηθες φαινόμενο, σὲ μοναχοὺς καὶ λαϊκοὺς, νὰ περιπίπτουν σὲ ἀπόγνωση, καὶ πρὶν ἀκόμη ἀπευθυνθοῦν στὸν σύμβουλό τους γιὰ νὰ τὸν συμβουλευθοῦν καὶ νὰ τοῦ ζητήσουν νὰ τοὺς καθοδηγήσει, ἐν εἶδη προλόγου, προσεύχονται στὸν Χριστὸ καὶ τοῦ ἐξομολογοῦνται: «Ζωὴ τῶν ἀπεγνωσμένων, μὴ παρίδης με, ὅτι εἰς ἀπόγνωσιν κείμαι».

Ἡ ἀπόγνωση προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς πὼς δὲν γνωρίζει τί νὰ κάμει, νὰ παραμείνει ἐκεῖ πού βρίσκεται ἢ νὰ μετακινηθεῖ. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Γέροντος εἶναι ἡ ἀκόλουθη: «Τοῖνυν στήριξον πρὸς Κύριον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον μὴ σαλευόμενος» (ρξε'/165).

Ἐνὸς ἄλλου ἀδελφοῦ τὸ αἶτημα γιὰ νὰ προσευχηθεῖ ὁ Γέροντας γίνεται ἀφοῦ διαπιστώσει ὅτι:

«Ὁ λογισμὸς λέγει μοι, ὅτι οὐ δύναμαι σωθῆναι, εὗξα ὑπὲρ ἐμοῦ, πάτερ ἐλεῆμον». Ὁ Γέρονς σύμβουλος μὲ δεξιολογία τοῦ ἀποκρίνεται: «Ἀγαπητὲ ἀδελφέ, ἔχων τοιοῦτον Θεὸν ἐλεήμονα, μὴ βάζῃς σεαυτὸν εἰς ἀπόγνωσιν· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεγάλη χαρὰ τοῦ διαβόλου. Μὴ οὖν φοβηθῆς, τιμιάτατε. Ὑπόμεινον οὖν τὸν Κύριον καὶ ἐλπίσον ἐπ' αὐτόν» (Ψαλμὸς κς' 14, λς' 5· ρογ'/173).

Τὸ οὐσιαστικὸ σ' αὐτὲς τὶς ἀπαντήσεις εἶναι νὰ μπορέσουν νὰ ἐγκαταστήσουν ἓνα κλίμα ἐμπιστοσύνης, ἓνα κλίμα ἐλπίδας, νὰ προσανατολίσουν τὸν συμβουλευόμενο πρὸς τὴν πηγὴ τῆς ἐλπίδας, νὰ τὸν εὐαισθητοποιήσουν καὶ νὰ τὸν κάνουν νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀπελπισίας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ διάβολος. Τὸ ἐπόμενο παράθεμα εἶναι χαρακτηριστικόν: «Ἀδελφὲ Ἀνδρέα, μὴ δώῃ ὁ φιλόθεος ἡμῶν Θεὸς τῷ μισοκάλῳ ἐχθρῷ σπεῖραι εἰς σὲ τὴν αὐτοῦ λύπην καὶ ἀθυμίαν, ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέγκῃ σε...» (σα'/201).

Ὁ νυχτερινὸς πόλεμος (ὁ τῆς νυκτὸς πόλεμος) μπορεῖ νὰ προέρχεται καὶ ἀπὸ πειρασμοῦ διαβόλου, εἰς τὸ ἐνέγκαι τινὰ εἰς ἀπόγνωσιν, ὡς νομίσει αὐτόν, μηκέτι ἔχει σωτηρίαν» (4γ'/93). Συμβαίνει ἀκόμη νὰ

βαραίνει ἡ καρδιὰ τοῦ ἡσυχάζοντος καὶ νὰ τὸν καταλαμβάνει ὕπνος ἀμετρος καὶ ὅλα αὐτὰ νὰ τοῦ ἔρχονται «ἵνα ἀκηδιάσας, φύγῃ τὸ στάδιον καὶ ἀπογνῶ ἑαυτοῦ» (4β'/92). «Ὅμως δὲ κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ ἔρχονται πειρασμοὶ πρὸς δοκιμὴν τῆς πίστεως τῶν ἐχόντων τελείως εἰς Θεὸν τὴν ἐλπίδα» (ρε'/105). Πλὴν ὅμως πρέπει νὰ στραφοῦμε πρὸς Αὐτόν. Ἡ προτροπὴ εἶναι: «Ἡμεῖς δὲ οἴψωμεν τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ δυναμένου ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν» (Ἐφεσίους γ' 30' 4γ'/93).

Ἄλλ' οὐκ ἀπελπίζω

Ὁ σύμβουλος δὲν ἐμφανίζεται σὰν κάποιος ποῦ εἶναι δυνατὸς, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει τὸ πᾶν ἀπὸ μόνος του ἢ μὲ τὰ κατορθώματά του. «Δι' ἔργα οὖν τίποτε οὐ προσδοκῶ, διὰ δὲ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ ἐλπίζω ὅτι σώζομαι, ἀλλ' ὅμως λέγω σοι, ἀδελφέ, ὅτι ὅλη μου ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐλπίς εἰς αὐτὸν κρέματα» (ρξα'/161). Ὁ σύμβουλος συναισθάνεται τὴν προσωπικὴν του ἀδυναμία μὰ αὐτὸ δὲν τοῦ δίνει κανένα δικαίωμα ν' ἀπελπίσει τὸν συμβουλευόμενο. «Οἶδα γὰρ ἐμαυτὸν ἀσθενῆ καὶ ἀδύνατον καὶ γυμνὸν ἀπὸ παντὸς ἔργου ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὅμως ἡ ἀναισχυρία μου οὐκ ἀφήσῃ με ἀπελπίσαι... Αὐτῷ κολληθήτι...» (ρξη'/168). Ἀκόμη καὶ ἂν «ὡς ἀνόητος γελῶ καὶ ἀδιαφορῶ· ἀλλ' ὅμως οὐ κόπτω τὴν ἐλπίδα· ἐλεήμονα γὰρ Δεσπότην ἔχω καὶ εὐσπλαγχνον» (ρνθ'/159).

Αὐτὴ ἡ συνεχὴς ἐπανάληψη πρὸς τὸν συμβουλευόμενο μπορεῖ νὰ ἐνεργήσει ὡς ἀποτελεσματικὸ φάρμακο. Ἀκατάπαυστα ἐπαναλαμβάνει: «Καὶ τί ἔχω ποιῆσαι ὁ μηδὲν ἀγαθὸν ποιήσας; ἀλλ' οὐκ ἀπελπίζω· δυνατὸς γὰρ ὁ Θεὸς τάξει ἡμᾶς μετὰ τῶν μελλόντων εὐρεῖν ἔλεος» (ρογ'/173). Ἡ πάλιν πρέπει νὰ εἶναι συνεχὴς. Μεταδίδει στὸν συμβουλευόμενο τὴν ἐμπειρία του: «Κοπιῶ δὲ ἐκβαλεῖν (τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ μου, Ματθαίου ζ' 5) καὶ οὐκ ἰσχύω, οὐκ ἀπογινώσκω δὲ ἀλλ' ἐλπίζω ἐπιτυχεῖν» (ξα'/61). Μὲ ποιά μέσα; Μὲ τὰ ἀκόλουθα: «Εἰς τέλος προσέχετε τῆς ὑπομονῆς. Μὴ ὀλιγορήσητε, μὴ ἐκκακήσητε» (ρο'/170). «Ἀνδρίζου καὶ ἰσχυε ἐν Κυρίῳ» (Δευτερονόμο λα' 6' σα'/201).

Ὁ σύμβουλος ποῦ συμβουλεῖ τὴν ἐμμονή, τὴν

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 298 τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 τεύχους.

ύπομονή, τὴν ἐλπίδα, ποὺ ἐμπιστεύεται τὸν συμβουλευόμενον στὶς προσευχὲς τῶν ἄλλων πατέρων, ἐπιζητεῖ κι ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του τὶς προσευχὲς τῶν συμβουλευομένων γιὰ νὰ μπορέσει νὰ παραμείνει καὶ αὐτὸς ἐν ἐλπίδι: «Ἄλλ' εὐχεσθε, ἵνα μείνω κρατῶν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ...» (σο'/170), ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ «Ζωὴ τῶν ἀπεγνωσμένων» (ρξε'/165). Ὁ σύμβουλος φροντίζει ἐπίσης νὰ μὴν ἀπαιτεῖ ὑπερβολικὰ πράγματα ἀπὸ τοὺς συμβουλευομένους του καὶ νὰ τοὺς ζητᾷ τὰ δύσκολα πρὶν νὰ εἶναι ἔτοιμοι νὰ τὰ δεχτοῦν καὶ νὰ τὰ ἐφαρμόσουν: «Περὶ δὲ τῆς ἀκριβείας τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ, οὐ χρὴ εἰπεῖν ἄρτι, ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν φέρω σε, ἀλλὰ πιστευσον ὅτι δωρεάν σε σώζει ὁ Θεὸς δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων· δύναται γὰρ αὐτὸν δυσωπήσαι· εὐξα ὑπὲρ ἐμοῦ ἀδελφῆ» (ριδ'/114).

Συμβουλευτικὴ διαδικασία

Μέχρι τώρα στὴν εἰσήγησή μας μπορέσαμε νὰ ἐκ-

«Εὐξα ὑπὲρ ἐμοῦ ἀδελφῆ» (ριδ'/114).

Σχέδιο διακόνου Χριστόδουλου Φεργαδιώτη, ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Ἱ. Μ. Χατζηφώτη, *Τ' ἁγιονορίτζα*, Ἀθῆνα 1983, σ. 6.

θέσουμε στοιχειώδεις ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴ διάπλαση καὶ τὴ θεμελίωση τῆς ἐλπίδας στὴν ἀλληλογραφία Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου. Ἔχουμε πάντως συνείδηση ὅτι δὲν ἐξαντλήσαμε τὴν πηγὴ μας σὲ ὅλη τὴν ἔκταση. Ἡ συμβουλευτικὴ πάντως παρέμβαση σὲ καταστάσεις ἀπογνώσεως καὶ ἀπελπισίας συνίσταται στὸ νὰ δώσει ἐλπίδα, νὰ ὀρίσει ἀκριβῶς καὶ νὰ καταστήσει σαφὲς ὅτι ἡ ἐλπίδα τῆς σωτηρίας, ἡ ἐλπίδα γενικὰ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ποὺ τὸν ὀνομάζει «Ζωὴ τῶν ἀπεγνωσμένων».

Ὁ σύμβουλος δὲν ἐνεργεῖ σὰ νὰ ἦταν ὁ πιὸ δυνατὸς ποὺ βρίσκεται σὲ ἀνώτερη θέση ἐλπίδας κατεστημένης καὶ ὀριστικῆς· ὁ ἴδιος ἔχει ἀκόμη ἀνάγκη τῶν προσευχῶν τοῦ συμβουλευομένου γιὰ νὰ σταθεῖ σὲ θέσει ἐλπίδας. Σὰν ἓνας πιὸ ἔμπειρος ἀδελφός, ἓνας οὕτως εἰπεῖν ἐμπειρογνώμων τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μεταδίδει στὸν συμβουλευόμενο ὅ,τι ἔμαθε καὶ ξέρεי με τοὺς κόπους του καὶ τὸν στηριζεи.

Τοῦ ἀνακοινώνει τὶς προϋποθέσεις καὶ τοὺς ὁρους ὑπὸ τοὺς ὁποῖους θὰ ξεπεράσει αὐτὴν τὴν κατάσταση τῆς ἀπογνώσεως ποὺ εἶναι ἡ ἐμμονή, ἡ ὑπομονή στὶς δυσκολίες, ἡ ἐμπιστοσύνη στὸ Χριστό, ἡ διατήρηση τῆς κοινωνίας με τοὺς ἀδελφούς, ἡ ἐγκατάλειψη στὶς προσευχὲς τους. Μοναχικός, ἡσυχάζων ἀλλ' ὄχι μονάχος ὀφείλει νὰ καλλιεργεῖ τὴν κοινωνία καὶ ἐπικοινωνία με τὸν σύμβουλό του, τοὺς ὑπόλοιπους πατέρες τῆς κοινότητος, τὴν Ἁγία Τριάδα καὶ ὅλους τοὺς Ἁγίους.

Τὸν καθιστᾷ προσεκτικὸ στὶς τεχνικὲς καὶ τὶς μεθοδεῖες τοῦ μισόκαλου καὶ τοῦ συνιστᾷ νὰ μὴν ἐγκαταλείψει ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὸν τόπο ποὺ μένει καὶ νὰ φύγει στὴν ἔρημο ὑποθέτοντας ὅτι τὸ νὰ κατοικεῖ ἐκεῖ θὰ εἶναι καλύτερα ἀπ' ἐδῶ. Ἐκεῖνο ποὺ μετροᾷ εἶναι ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο ζεи κάποιος καὶ ὄχι ὁ τόπος ὅπου ζεи. Γενικὰ λέγεται ὅτι «τρία κεφάλαιά εἰσι, καὶ εἴ τις αὐτὰ φυλάττει, δύναται οἰκῆσαι καὶ ἀναμέσον τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὰς ἐρήμους, καὶ ὅπου δ' ἂν ἦ. Τὸ μέμψασθαι ἑαυτόν, καὶ τὸ βαλεῖν ὀπίσω τὸ θέλημα, καὶ τὸ βαλεῖν ἑαυτόν ὑποκάτω πάσης κτίσεως» (ρξε'/165).

Παρουσιάζει ἐνδιαφέρον νὰ σημειωθεῖ, ὅπως ἤδη τὸ κάναμε, ὁ κίνδυνος ποὺ ὑπάρχει νὰ ὀδηγήσουμε κάποιον στὴν ἀπόγνωση ἂν ἐπιμείνουμε ν' ἀπαιτοῦμε πρόωρα ἀπὸ τὸν συμβουλευόμενο «τὴν ἀκριβείαν τῆς ὁδοῦ τοῦ Θεοῦ» (ριδ'/114). Σ' αὐτὸ τὸ σημειο ὁ σύμβουλος πρέπει νὰ εἶναι πολλὴ προσεκτικὸς καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνει στὸν συμβουλευόμενο: «Οὐδὲν οὖν ἀπαιτεῖ σε ὁ Θεός, εἰ μὴ εὐχαριστίαν καὶ ὑπομονὴν καὶ δέησιν περὶ συγχωρήσεως ἁμαρτημάτων» (ρξη'/168).

Σὲ ὅσες δυσκολίες κι ἂν ὑποβάλλεται ὁ συμβουλευόμενος καὶ ὅσο καὶ ἂν ζεи σὲ μία κατάσταση ἀπο-

γνώσεως και ἀπελπισίας πού μπορεί νά ὁμοιάζει μέ τήν κόλαση, ὁ σύμβουλος ὀφείλει νά ἐπαναλαμβάνει τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ: «Κράτει τὸν νοῦν σου εἰς τὸν ἄδην καὶ μὴ ἀπελπίζου». Αὐτὸν τὸν λόγο τὸν ἀπηύθυνε ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς στὸν Γέροντα Σιλουανὸ τοῦ Ἁγίου Ὁρους στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας –στὰ 1906– κατὰ τὴ διάρκεια σύντομης ἐν προσευχῇ συνομιλίας μαζί Του, τὴν ὁποία διηγήθηκε στοὺς μαθητές του⁹.

Αὐτὴ ἡ φράση μπορεί νά θεωρηθεῖ σὰν ἓνα εἶδος «συνθήματος», μέ τὸ ὁποῖο μποροῦν σύμβουλοι καὶ συμβουλευόμενοι νά ἐμπιστεύονται ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Σύμβουλοι καὶ συμβουλευόμενοι συμμετέχουν σ' αὐτὴν τὴν «συνωμοσίαν» τῆς ἐλπίδας πού ἀναγορεύει τὸν Χριστὸ ὡς τὴν μοναδικὴ ἐλπίδα ὅσων πιστεύουν σ' Αὐτόν, καὶ ὄχι μόνο. Μόνον ὁ Χριστὸς μπορεί νά μᾶς ὀδηγήσει ἀπὸ καὶ διὰ τοῦ ἄγχους καὶ τῆς ἀγω-

νίας, ἀπὸ καὶ διὰ τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀπελπισίας πρὸς τὴν ἐλπίδα, ἀνθρώπινη καὶ θεία (espoir - espérance)¹⁰.

9. Ἀρχιμανδρίτου Σωφρονίου, *Ὁ Γέρον Σιλουανὸς τοῦ Ἁθῶ (1866-1938)*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», χ.χ. σ. 43. Τὸ νόημα τῆς φράσεως αὐτῆς ἀναλύεται σὲ βάθος στὶς σ. 217-222. Στὴν ἐκδοση τῆς Ἱ. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Ἑσσεξ Ἀγγλίας ἔ1990, τὰ ἐν λόγῳ ἀποσπάσματα βρῖσκονται στὶς σ. 42 καὶ 237-243.

10. Mutatis mutandis αὐτὴ ἡ φράση μᾶς θυμίζει τὸ περιφρημο «σύνθημα» τῶν συνωμοτῶν ἀπὸ τὴν τέταρτη πράξι τοῦ «Ἑρνήνη» τοῦ Β. Οὐγκώ: «ad augusta per angusta», γιὰ ὑπέροχα ἀποτελέσματα ἀπὸ δρόμους στενοῦς. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ γαλλικὴ λέξι angoisse ἄγχος προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ angor πού σημαίνει στενότητα (πρβλ. τὴ δική μας στενο-χώρια).

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικῆς διακονίας

Ἡ Χώρα τῆς Ἀλυπίας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Σκυθρωπὰ ἦθη, τέρμα!

Μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ καινούργιου χρόνου ἄς κά-
νουμε μιὰν εὐχή. Νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀπομα-
κρύνουμε ὅσο γίνεται τὴν κατῆφεια καὶ τὴ λύπη
ἀπὸ τὰ πρόσωπα καὶ τὴν καρδιά μας. Ἡ ἀνοιξη
ἦρθε νωρίτερα φέτος, ὁ Ἰωάννης ὁ Προδρόμος,
«ἡ τῆς χάριτος θεόφθογγος χελιδὼν», μᾶς ἔφερε
καὶ πάλι τὸ περίτρωτο μήνυμα γιὰ τὸ τέλος τῆς
λύπης μὲ τὴν ἀνατολὴ τῆς νέας οἰκονομίας τῆς σω-
τηρίας τῶν ἀνθρώπων, ὅπως λαμπρὰ ὑμνωθεῖ ὁ ὑ-
μνογράφος Βύζας στὸ στιχηρὸ προσόμοιο τοῦ Ἐ-
σπερινοῦ τῆς Συνάξεως τοῦ τιμίου ἐνδόξου Προ-
φήτου, Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου¹.

Ἡ εὐχή αὐτὴ δὲν ἀντηχεῖ ὡς σύνθημα, ὅπως τὸ
«χαμογελάτε, εἶναι μεταδοτικό». Ἡ ὡς διαταγή,
«πρόσω ἀριστερὰ» ἢ «*δυτικὰ τῆς λύπης*», ὅπως θὰ
μᾶς συμβούλευε ὁ ἐπιζῶν ἐθνικός μας ποιητῆς
στὴν πρόσφατη ποιητικὴ συλλογὴ του, σὰ νὰ ἀνήγ-
γειλε μίαν «γεωγραφία αἰσθημάτων»².

Ἡ λύπη προσδιορίζεται τοπικά; *Κάπου* δηλαδὴ
εἶμαι λυπημένος καὶ *κάπου ἄλλου* δὲν εἶμαι; Ὑ-
πάρχει ἓνας τόπος ὅπου ἔχω δικαίωμα ἢ μπορῶ
ἔστω νὰ εἶμαι λυπημένος καὶ *κάπου ὄχι*; Ἀπὸ ποῦ
καὶ πέρα ἀρχίζουν ἢ τελειώνουν τὰ σύνορα τῆς λύ-
πης; Ὡς ποῦ ὁ Ἰωάννης «*ἐξελαύνει τὸ τέρμα τῶν
σκυθρωπῶν ἠθῶν*»; Ποιὰ εἶναι ἡ δικιά μας ἢ Σιών
στὴν ὁποία θὰ μποῦμε στεφανωμένοι μὲ αἴνεση,
ἀγαλλίαμα καὶ εὐφροσύνη κι ἀπ' ὅπου θὰ ἔχει ἐ-
ξαλειφθεῖ ἡ ὀδύνη, ἡ λύπη κι ὁ στεναγμὸς ὅπως
ἀναγγέλει ὁ Ἡσαΐας (35,10); Ὁ «*ἀλυπος οἶκος*»
στὸν ὁποῖο μεταβαίνει ὁ Ὁσιος Πατὴρ ἡμῶν Ἀλύ-
πιος ὁ Κιονίτης — ἡ μνήμη του τιμᾶται τὴν 26ῃ
Νοεμβρίου — ἀφορᾶ καὶ ἐμᾶς³; Εἶναι καὶ τόπος
δικός μας στὸν ὁποῖο νὰ μποροῦμε ν' ἀποσυρῶμα-
στε «*γιὰ νὰ μὴ λυπόμαστε κι ἐμεῖς ὅπως καὶ οἱ
ἄλλοι, ποὺ δὲν ἐλπίζουν πούθενά*» (Α' Θεσσαλο-
νικεῖς 4,13); Ἡ εἶναι ἓνας τόπος ὅπου μεταβαίνου-
με μετὰ θάνατον;

Ἡ ποιήτρια Κατερίνα Ἀγγελάκη - Ροῦκ ἔλυσε
τὸ θέμα ὅσον ἀφορᾶ τὴ λύπη. Ἐπινόησε ἓνα τόπο

γιὰ νὰ πηγαίνει ὅταν εἶναι βαθιὰ λυπημένη καὶ
τὸν ὀνόμασε *Λυπιού'*.

Ἐναν τόπο ἐπινόησα

*γιὰ νὰ πηγαίνω ὅταν εἶμαι βαθιὰ λυπημένη
λυπημένη ὡς τοὺς ἄλιωτους πάγους μέσα μου
ὡς τὰ κρυσταλλωμένα δάκρυα,
ὡς νὰ βγοῦν οἱ νοσταλγίες, πανθηροῦλες λευκὲς
ποὺ δαγκώνουν καὶ τσούζουν οἱ δαγκωματιὲς τους.
Λυπιού λέω τὸν τόπο ποὺ ἐπινόησα
γιὰ νὰ πηγαίνω ὅταν εἶμαι βαθιὰ λυπημένη
μιὰ κατάσταση ποὺ ἐντείνεται ἀκατάπαντα
ἀφοῦ ὅλα τὰ ὠραιοποιημένα τοπία τοῦ τέλους
ἀρχίζουν νὰ μυρίζουν μουχλιασμένα νερὰ
καὶ καρποὺς σάπιους.*

Γυναίκα ποὺ κλαίει.

Γραμμικὸ σχέδιο ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τῆς ποιητικῆς συλλογῆς
τοῦ Δ. Ἀγγελῆ, *Τὸ λυπημένο σου πρόσωπο*, βασισμένο σὲ
πίνακα τοῦ Πῶλ Κλέε (Klee) 1939.

Ὁμολογῶ ὅτι εἶναι πολὺ εὐρηματικὴ ἡ σκέψη
τῆς. Ἀρχιμήδεια ἢ ἀναζήτηση. Κι ἂν δὲν τῆς δι-
νουν τὸ «πᾶ σῶ» (τὸ ποῦ νὰ σταθεῖ), τὸν προσφέ-
ρει ἀπὸ μόνη τῆς στὸν ἑαυτὴ τῆς, σὰν ἀποκούμπι
στὴ ζωὴ αὐτῶν τὸν τόπο («Sitz im Leben»). Κι ἂν

βρῆκε τὸν τόπο τῆς λύπης αὐτὸ δὲ σημαίνει πῶς δὲν θέλει τὴ χαρὰ, δὲν τὴν ἀποζητᾷ.

*Ἡ πὶὸ νέα γυναῖκα στὴ Λυπιουὶ εἴμ' ἐγὼ
ποὺ κοιτῶ, κοιτῶ καὶ δὲν πιστεύω
πῶς τόσος κουρνιαχτὸς συσσωρεύεται
στὴν ὁδὸ τῆς χαρᾶς.*

«Εἶναι ἐπώδυνη ἢ πραγματικότητα τοῦ δρόμου ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἀτέρμονη χαρὰ...»⁵.

Λύπη καὶ χαρμολύπη

Ἡ Χώρα, ὅμως, τῆς Ἀλυπίας, ὅπως θὰ ὀνόμαζα ἐγὼ τὸν τόπο ποὺ ἀναζητούσαμε λίγο πὶὸ πάνω γιὰ νὰ ἐντάξουμε τὸν «ἄλυπον οἶκον», προσδιορίζεται τοπικὰ ἢ εἶναι μιὰ κατάσταση, ἓνας τόπος-τρόπος ποὺ τὸν κουβαλᾷς περισσότερο μέσα σου ὅπου κι ἂν πηγαίνεις, ποὺ σ' ἀκολουθεῖ παντοῦ καὶ πάντα; Ὅπου ἢ λύπη μοιράζεται μὲ τὴ χαρὰ καὶ ἢ χαρὰ μὲ τὴ λύπη, «χάρμα μαζί καὶ σπαραγμός», αὐτὸ ποὺ ὀνομάζει ἢ παράδοσή μας *χαρμολύπη*, καὶ τὴν συνδέει μὲ τὸ *χαροποιὸν πένθος*⁶. Θὰ πρέπει ὅμως νὰ προσδιορίσουμε γιὰ ποιά λύπη καὶ γιὰ ποιά χαρὰ μιλάμε.

Ἡ *λύπη*, ὅπως εἶναι γνωστό, περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στοὺς ὀκτῶ λογισμοὺς τῆς κακίας⁷ καὶ ὁ χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἀναλάβει ἀγώνα κατὰ τοῦ πνεύματος τῆς λύπης «τοῦ ἐπισκοποῦντος τὴ ψυχὴ ἀπὸ πάσης πνευματικῆς θεωρίας καὶ καλόντος αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀγαθῆς ἐργασίας»... «καὶ ἐμβάλλοντος τὴν ψυχὴν εἰς ἀπόγνωσιν». Πρέπει νὰ ἀγωνιστοῦμε ἐναντίον τοῦ πνεύματος τῆς λύπης, «ὅπως ἀπελάσωμεν αὐτὸ τῆς ἡμετέρας καρδίας». Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι τὸ ἴδιο ρῆμα «ἀπελαύνω» χρησιμοποιεῖται γιὰ τὰ «σκυθροπὰ ἦθη» καὶ «τὸ πνεῦμα τῆς λύπης» ποὺ φαίνεται νὰ συμπίπτουν.

Ἡ *λύπη* ὡς δευτέρου συνθετικὸ τῆς χαρμολύπης εἶναι ἄλλο πράγμα. Ὁ ἅγιος Κασσιανὸς ὁ Ρωμαῖος μᾶς προτρέπει: «Ἐκείνην μόνην τὴν λύπην ἀσκήσωμεν, τὴν ἐπὶ μετάνοιαν τῶν ἡμαρτημένων, μετ' ἐλπίδος ἀγαθῆς γινομένην» περὶ ἧς ὁ Ἀπόστολος εἶπεν· ὅτι ἢ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἐργάζεται (Β' Κορινθίους 3,10)». Καὶ μᾶς ψιθυρίζει τὸ ἀκριβὸ μυστικὸ: «Ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη, τῇ ἐλπίδι τῆς μετάνοιᾶς διατρέφουσα τὴν ψυχὴν, χαρὰ σύμμεικτος ὑπάρχει».

Ἀσφαλῶς οἱ εὐλαβεῖς καὶ σεβαστοὶ ἀναγνώστες τῆς στήλης δὲν θὰ περιμένουν νὰ διαπραγματευθῶ ἐν ἐκτάσει τὸ μέγα τοῦτο θέμα τῆς λύπης καὶ τῆς χαρμολύπης. Στόχος μου ὅπως πάντα εἶναι νὰ τοὺς θυμίσω πράγματα ποὺ ἤδη ξέρουν καὶ νὰ τοὺς παραπέμψω ἐκεῖ ποὺ μποροῦν νὰ βροῦν νά-

ματα ζωῆς γιὰ τὴ δική τους τὴ ζωὴ καὶ τὶς ζωὲς ἐκείνων ποὺ τοὺς ἔχει ἐμπιστευθεῖ ὁ Κύριος στὴ θεοφιλῆ διακονία τους. Εἶναι ἐνδιαφέροντα τὰ ὅσα προτείνει ὁ ἅγιος Κασσιανὸς ὡς θεραπευτικὴ ἀγωγή τῆς λύπης: «*Αὕτη δὲ θεραπεύεται διὰ προσευχῆς καὶ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος καὶ μελέτης τῶν θείων λογίων καὶ τῆς μετὰ ἀνθρώπων εὐλαβῶν διαγωγῆς*»⁸.

(Συνεχίζεται)

1. «Ὡς τοῦ Πνεύματος ἐραστής, καὶ τῆς χάριτος θεόφθογγος χελιδῶν, τρανῶς τὴν οἰκονομίαν τοῦ Βασιλέως, βροτῶν τῷ γένει ἐξ Ἀγνῆς φαινώδους ἀνατεῖλαντος, εἰς μερόπων ἀνάκλησιν, κατεμήνυσας Πρόδρομε, τῶν σκυθροπῶν ἠθῶν, ἀπελαύνων τὸ τέρμα, καὶ ζωῆς αἰδίου ἐπιβαλέσθαι ἰθύνων, τὰς καρδίας τῶν ἐν μετάνοια βαπτιζομένων, μάκαρ θεόληπτε» (Μηναιὸν Ἰανουαρίου, Ἀθήναι, Ἐκκλ. Βιβλιοθήκη «Φῶς», 1970, σ. 153-154).

2. Ὀδυσσεᾶ Ἐλύτη, *Δυτικὰ τῆς λύπης*, Ποιήματα. Ἀθήνα, Ἐκδ. «Ἰκαρος» 1995, 27 σ. Βλ. κριτικὴ τοῦ Παντελεῖ Μπουκαλά στὴν «Καθημερινή» τῆς 9 Ἰανουαρίου 1995, σ. 10.

3. Βλ. τὸν τελευταῖο στίχο πρὸ τοῦ Συναξαρίου: «*Εἰκάδι ἔκτη ἄλυπον, Ἀλύπει, βῆς ἐπὶ οἶκον*» (Μηναιὸν Νοεμβρίου, σ. 340β).

4. Κατερίνας Ἀγγελᾶκη - Ροῦκ, *Λυπιουὶ*, Ἐνα ποίημα, μὲ δύο ξυλογραφίες τοῦ Γιάννη Στεφανᾶκι, μιὰ ἔκδοσι τοῦ περ. «Νέο Ἐπίπεδο», Ἀθήνα, Ἐκδ. Χειροκίνητο, 1995. Οἱ στίχοι ποὺ παραθέτω εὐθὺς ἀμέσως προέρχονται ἀπὸ τὴ σ. 9· οἱ πὶὸ κάτω ἀπὸ τὴ σ. 21 καὶ στὸ τέλος τοῦ ἀρθροῦ ἀπὸ τὴ σ. 27.

5. Ὡραία φράσις ποὺ ἀντιγράφω ἀπὸ τὸ ἐμπεριστατωμένον λήμμα «Λύπη» στὸ *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, Ἀθήνα, ἔκδ. «Βιβλικὸ Κέντρο Ἄρτος Ζωῆς», 1980, σσ. 614-618 (ἢ φράσις ἀπὸ σσ. 616).

6. Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου, *Κλίμαξ*, Λόγος Ζ' «Περὶ τοῦ χαροποιου πένθους», παρ. ια': «Κατέχων κάτεχε τὴν μακαρίαν τῆς ὀσίας κατανύξεως χαρμολύπην, καὶ μὴ παύση τῆς ἐν αὐτῇ ἐργασίας, ἀχρὶς οὐ μετάρσιον ἐκ τῶν ἐντεῦθεν καὶ καθαρὸν τῷ Χριστῷ παραστήσει σε». Ὡρωπὸς Ἀττικῆς, ἔκδ. Ἰ. Μ. τοῦ Παρακλήτου μὲ εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφρασι, σχόλια, πίνακες Ἀρχιμ. Ἰγνατίου, 1978, σ. 142.

7. Περὶ λογισμοῦ καὶ λογισμῶν τῆς κακίας βλ. πρόχειρα τὸ λήμμα «λογισμὸς» τοῦ Α. Κάλλη στὴν Θ.Η.Ε. τ. 8, 1966, σσ. 327-329. Οἱ παραπομπὲς στὸ κείμενό μου περὶ λύπης προέρχονται ἀπὸ τὴν πραγματεία τοῦ ἀγίου Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου, *Πρὸς Κάστορα ἐπίσκοπον περὶ τῶν ὀκτῶ τῆς κακίας λογισμῶν*, ποὺ βρίσκονται στὸν πρῶτο τόμο τῆς *Φιλοκαλίας* τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν σὲ ἔκδοσι (πέμπτη) τοῦ Ἀστέρος 1982, σ. 61-80. «Περὶ λύπης» ἀπὸ ὅπου καὶ παραπέμπουμε βλ. στὶς σ. 74-76. Ἐπωφελῆς θὰ ἦταν ἀκόμα καὶ ἡ μέσφ τοῦ Γενικοῦ Εὐρετηρίου ἀναζήτησι στὸς πέντε τόμους τῆς *Φιλοκαλίας* κειμένων ποὺ ἀφοροῦν στὴ λύπη καὶ σὲ ἄλλους λογισμοὺς (βλ. τ. 5, 1976, σ. 115 κ.ε.).

8. Ἔτσι καταλήγει τὸ λόγο του περὶ λύπης. Γιὰ τὴν *χαρμολύπη* βλ. Π. Β. Πάσχου, *Ἐρως Ὁρθοδοξίας*, Ἀθήναι, Ἀποστολικὴ Διακονία, 1973, τὸ κεφ. «Ἡ χαρμολύπη τοῦ σταυροῦ» σ. 192-199 (πρβλ. σ. 184).

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Ἡ Χώρα τῆς Ἀλυπίας*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Στενοχώρια: ἡ μεγαλύτερη ἀρρώστια σήμερα

Αὐτὰ τὰ τέσσερα σημεία μποροῦν νὰ χαράξουν τὸν ὄριζοντα τῆς Χώρας τῆς Ἀλυπίας καὶ νὰ ἐξορίσουν μακριὰ τὰ σκυθρωπὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων. Δὲν βαρεθήκαμε ἐπὶ τέλους τὶς «ἀγέλαστες πολιτείες»; Εἶναι ἀνάγκη νὰ προσφεύγουμε στοὺς καλλικάντζαρους, ὅπως μερικοὶ προτείνουν, γιὰ νὰ σκάσει τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη τῶν ἀνθρώπων⁹; Δὲν θὰ πρέπει μιμούμενοι τὸ συρμὸ —καὶ ὄχι μόνο— καὶ τὴν ἐπανεμφάνιση τῶν *παραμυθῶν*, ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ βαθειὰ ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων, ν' ἀκοῦνε νὰ τοὺς διηγοῦνται ἱστορίες, ν' ἀφηγηθοῦμε καὶ μεῖς μὲ τὴ σειρὰ μας τὶς δικές μας ἱστορίες σὲ γλώσσα ζωντανὴ καὶ ὁμορφή; Ὁ κόσμος περιμένει *παραμυθία*. «*Παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαὸν μου*» παραγγέλλει ὁ Κύριος στοὺς προφήτες. Ἐνα εἶδος *παραμυθίας*, *παρακλήσεως*, *παρηγορίας* γίνεται «*ἐν διηγῆματος εἶδει*».

Ἐκπρόσωπος αὐτοῦ τοῦ κινήματος τῶν συγχρόνων *παραμυθῶν* (Storytellers) εἶναι καὶ ὁ Μπὲν Χάγκαρτι ποὺ βρέθηκε στὴν Ἀθήνα προσκεκλημένος τοῦ Ἰδρύματος Γουλανδρῆ - Χόρν στὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων «Ἄκου μία ἱστορία...». Ἐξηγεῖ ὅτι τὸ πιὸ σημαντικό στὴ δουλειὰ του εἶναι: «Νὰ ταξιδεύεις τοὺς ἀνθρώπους σ' ἓναν ἄλλο κόσμο ἀλλὰ καὶ νὰ μπορεῖς νὰ τοὺς ἐπαναφέρεις πίσω στὸ δικό μας. Δικὴ μας δουλειὰ εἶναι νὰ δημιουργοῦμε γέφυρες ἀνάμεσα στοὺς δύο κόσμους»¹⁰.

Ἀναρωτιέμαι καὶ ἄν μὲ τὴ σειρὰ μου ποιά ἄραγε νὰ εἶναι ἡ δουλειὰ μας ἂν δὲν εἶναι αὐτὴ τῶν *γεφυροποιῶν* ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς κόσμους; Γιὰ νὰ στεριώσουν ὅμως τὰ γιοφύρια ἀπαιτεῖται αἷμα* «ἂν δὲν στεριώσει ἄνθρωπος, γιοφύρι δὲ στεριώνει» μᾶς μνησθεῖ ἡ λαϊκὴ μας παράδοση. Οἱ γεφυρώσεις εἶναι πνευματικὰ γεγονότα καὶ πρέπει νὰ δώσεις αἷμα γιὰ νὰ λάβεις πνεῦμα.

Πῶς νὰ βιώσεις τὴ χαρμολύπη καὶ πῶς νὰ γεφυρώσεις τὴ χαρὰ μὲ τὴ λύπη ἂν δὲν ζήσεις αὐτὴ τὴ ζεύξη πνευματικά; Εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ καταλάβεις τὸ ἐρώτημα τοῦ νεκρωσίμου ἰδιομέλου, «*ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος*;» ἀπὸ τὸ νὰ κατανοήσεις ὅτι «*ἢ κατὰ Θεὸν λύπη... χαρᾶ σύμμεικτος ὑπάρχει*». Ἡ δυσκολία εἶναι ἐγγενὴς καὶ στοὺς διηγούμενους καὶ στοὺς ἀκροωμένους.

Ἄλλὰ κάτι πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ νὰ ξεπεράσουμε τὴ βαθειὰ λύπη καὶ στενοχώρια ποὺ κατέχει τὸν κόσμο σήμερα, ὅπως διαπίστωνε καὶ ὁ μακαριστὸς γέροντας Ἰάκωβος. «Πρόσχε πολὺ τὴ στενοχώρια στοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν ἐπισκέπτονταν. Ἦξερε καλὰ ὅτι αὐτὴ ἀποτελοῦσε τὴν ὀδυνηρὴ ἀρρώστια τοῦ κόσμου. Τοῦ τὸ εἶχε πεῖ ὁ ἴδιος ὁ ὅσιος Δαβὶδ μὰ μέρα, ποὺ τὸν εἶδε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν εἰκόνα του καὶ νὰ λέει: *Ἡ μεγαλύτερη ἀρρώστια σήμερα εἶναι ἡ στενοχώρια*»¹¹.

Ἐξοδος: ἀνάγκη χειραγωγίας

Ὅπωςδήποτε ἡ ὑπέρβασή της δὲ γίνεται μὲ παραγγέλματα τοῦ τύπου «ἔξω ἡ στενοχώρια!»¹². Ἡ «ἔξοδος» ἀπὸ τὴ *Λυπιὸν* χρειάζεται χειραγωγία. Εἶναι εὐκόλο «*βγαίνοντας νὰ χάσεις τὸν προσανατολισμὸ πρὸς κάτι ποὺ θὰ 'ταν καρπὸς χειροῦ μὲ ὠραίους σφυγμοὺς ζωῆς καὶ οἱ δρόμοι ὅλοι μαζί νὰ οὐρλιάζουν τὸ ἀδιάβατο*». Πρέπει ὅμως νὰ διαβείς, νὰ φύγεις ἀπὸ τὴ *Λυπιὸν*. Ἡ ποιητριά μας τὸ ἀπετόλμησε.

*Ἐφυγα. Στὶς φούχτες μου ἀνάμεσα
σὰ νὰ κρατοῦσα ἐνὸς παγωμένου πουλιοῦ
τὴν τελευταία ἀνάσα
προστάτευα τὴν τελευταία χειραψία*¹³.

Πῶς νὰ μὴ θυμηθῶ τὸ τετράστιχο ἐνὸς ἄλλου ποιητῆ γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς χειραγωγίας κατὰ τὴν «ἔξοδο»;

*Γέροντά μου πῶς νὰ ξεχάσω!
Ἦσουν ὁ πρῶτος ποὺ μούδωσε τὸ χέρι*

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 41 τοῦ ὑπ' ἀρ. 2 τεύχους.

Ὁ Δημιουργὸς χειρ-αγωγεῖ τὴν Εὐα.
Λεπτομέρεια ἀπὸ πίνακα τοῦ Ἱερωνύμου Μπόζ (Bosch).

*προσπαθώντας νὰ μὲ βηματίσεις
ἔξω ἀπ' τὴ μεγάλη νύχτα¹⁴.*

Ἄλλωστε ἓνα ἀπὸ τὰ σημεῖα διὰ τῶν ὁποίων
θεραπεύεται ἡ λύπη εἶναι ὅπως εἶδαμε καὶ πῶ
πάνω «ἢ μετὰ ἀνθρώπων εὐλαβῶν διαγωγή».
Στὴν πορεία μας ἀπὸ τὴ Λυπιὸν στὴ Χώρα τῆς
Ἄλυπίας χρειαζόμαστε γερὸ κράτημα. Μᾶς τὸ
θυμίζει στὴν ὠραία ἀπόκρισή του πρὸς Ἰωάν-
νην τὸν ἀπὸ Μηρωςάβης ὁ Μέγας Γέρων Βαρ-
σανούφιος:

*«Σὺ οὖν ἀδελφὲ κρατούμενος τῇ ἐμῇ χειρὶ,
περιπάτει εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν
τὴν ἀπάγουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐν Χριστῷ Ἰη-
σοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.
Ἀμήν»¹⁵.*

9. Ἐδῶ ὑπαινίσσομαι τὸ παραμῦθι τῶν ἀδελφῶν Κατσι-
μῆχα Ἀγέλαση Πολιτεία πὺ κνκλοφόρησε ἀπὸ τὴς Ἐκδ.
Καστανιώτῃ (σύντομα κνκλοφορεῖ σὲ δευτέρῃ ἔκδοσῃ), δια-
σκευάστῃκε σὲ θεατρικὸ δρώμενο καὶ πρόσφατα κνκλοφό-
ρησε καὶ σὲ δίσκο. Τὸ βιβλίο «καταγγέλλει» τὸ ἀγέλαστο
τῶν σημερινῶν πόλεων. Οἱ καλλικάντζαροι ἀπλῶς «γελωτο-
ποιοῦν», ἐμφανίζονται ὡς ἀφορμῆ. Οἱ αἰτίες πρέπει ν' ἀνα-
ζητηθοῦν ἄλλοῦ. Ἐτσι τουλάχιστον μᾶς εἶπαν στὴν ἐκπομπή
τῆς ΕΤ 1 «Ψιλλὸ γαζὶ» τὴν Παρασκευὴ 5 Ἰανουαρίου 1996.
Οἱ ἀπόψεις τους δὲν ἐστεροῦντο σοβαρότητος.

10. Δ. Ρηγόπουλου, «Ἐνας σύγχρονος παραμυθᾶς». Ὁ
Μπέν Χάγκαρτι, τῆς «Company of Storytellers» μιλάει στὴν
«Κ» γιὰ τὴν τέχνη τῆς ἀφήγησῃς («Ἡ Καθημερινή» 5 Ἰα-
νουαρίου 1996). Γιὰ τὸ ὄλο πρόγραμμα τῶν ἐκδηλώσεων βλ.
στὸ φ. τῆς 6 Ἰανουαρίου (Ἡμερολόγιο) καὶ στὸ ἐντυπο τοῦ
Ἰδρύματος. Διαφωτιστικὸ εἶναι καὶ τὸ σημεῖωμα τῆς Μα-
ρίας Γαρουφαλῆ στὴ «Ραδιοτηλεόραση» τῆς 6-12 Ἰανουα-
ρίου 1996, τεῦχος 1351, σ. 10.

11. Στυλ. Γ. Παπαδοπούλου, Ὁ μακαριστὸς Ἰάκωβος
Τσαλίκης, Ἠγούμενος τῆς Ἱ. Μ. Ὁσίου Δαβὶδ τοῦ Γέρον-
τος, Ἀθήνα ³1994, σ. 162.

12. Ὑπαινίσσομαι τὸ πολυδιαβασμένο βιβλίο τοῦ Νταίηλ
Κάρνετζι, Ἐξὼ ἢ στενοχώρια!, σὲ μετάφραση Δ. Π. Κωστε-
λένου, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ψυχάλου, χ.χ.

13. Τὴν «ἔξοδο» ἀπὸ τὴν λύπη πρὸς μίαν κατάσταση γα-
λήνης ἀφήνει νὰ διαφανεῖ καὶ ὁ Δημήτρης Ἀγγελῆς, τελειό-
φοιτος τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας, τῆς Θεολογι-
κῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, στὴν πολλὰ ὑπο-
σχόμενη ποιητικὴ του συλλογή, *Τὸ λυπημένο σου πρόσωπο*,
Ἀθήνα - Γιάννινα, Ἐκδ. «Δωδώνη», 1995, 72 σ. Στὴ λύπη
σου οἱ ἄλλοι κάτῃ πρέπει νὰ ὑποψιαστοῦν καὶ κάτῃ νὰ κά-
νουν. Δὲν μποροῦν «φεύγοντας ν' ἀφήνουν καταγῆς τὸ λυ-
πημένο σου πρόσωπο».

14. Ν. Β. Καμβύση, *Οἱ ἄλλες λέξεις*, Ἀθήνα, Ἐκδ. «Τῆ-
νος: συντροφιά», 1983, σ. 43 (ποίημα: «Κυπριανοῦ Ἱερομονά-
χου»).

15. Ἀπόκρισις λα'. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Βιβλὸς Ψυ-
χωφελεστάτῃ Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου, Θεσσαλονίκῃ*,
Ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, 1984, σ. 47β.

Στὸν ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Τὸ τάξιμο δὲν χαλάει σπίτι

Ἐκπαιδευτικὰ κυρίαρχα συνθήματα τῆς προεκλογικῆς περιόδου, ἂν ὄχι ἡ κοινὴ συνισταμένη ὅλων τῶν Κομμάτων, φάνηκε νὰ εἶναι ἡ ΕΛΠΙΔΑ. («Μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε ξανά», «Ζήστε τὴν ἐλπίδα τώρα» καὶ ἄλλα). Πρὸς τὸν ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας προσανατόλισαν ὅλοι τὰ βλέμματα ὅλων, καὶ τὰ δικά τους. Ἐννοια καὶ ὄρος ἀρκετὰ ἀσαφῆς ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει τὰ πάντα, ἠλεκτριζεὶ τὰ πλήθη ἔστω κι ἂν αὐτοὶ πρὸς τὴν ὑπόσχεση τοὺς ἔχουν διαφεύσει ἐπανειλημμένως. Σανίδα σωτηρίας καὶ γιὰ τοὺς μὲν καὶ γιὰ τοὺς δέ. Καὶ γι' αὐτοὺς πρὸς τὴν πετᾶνε οἰκτιροῦν ἄλλους σὰν σωσίβιο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους πρὸς ἐπιχειροῦν νὰ ἀνεβούν πάνω σ' αὐτὴν καὶ νὰ μὴ καταποντισθοῦν.

Ποιὸς δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴ μιζέρια τοῦ παρόντος; Ποιὸς δὲν ποθεῖ ἀπὸ τὴ στενότητα νὰ βρεθεῖ στὴν ἀπλοχωριά; Ἐκπαιδευτικὴ ἀδικία σὲ μιὰ δίκαιη κοινωνία; Ἐκπαιδευτικὴ ἀνασφάλεια στὴ σιγουριά; Ποιὸς δὲν λαχταράει νὰ δεῖ νὰ τακτοποιοῦνται ὅλες του οἱ δυσκολίες, ὅλες του οἱ ὑποθέσεις, ὅλα του τὰ προβλήματα; Κι ὄχι μόνο τὰ ἀτομικά του, ἀλλὰ κι αὐτὰ τῶν διπλανῶν του, τῆς κοινωνίας, τῆς πατρίδας του.

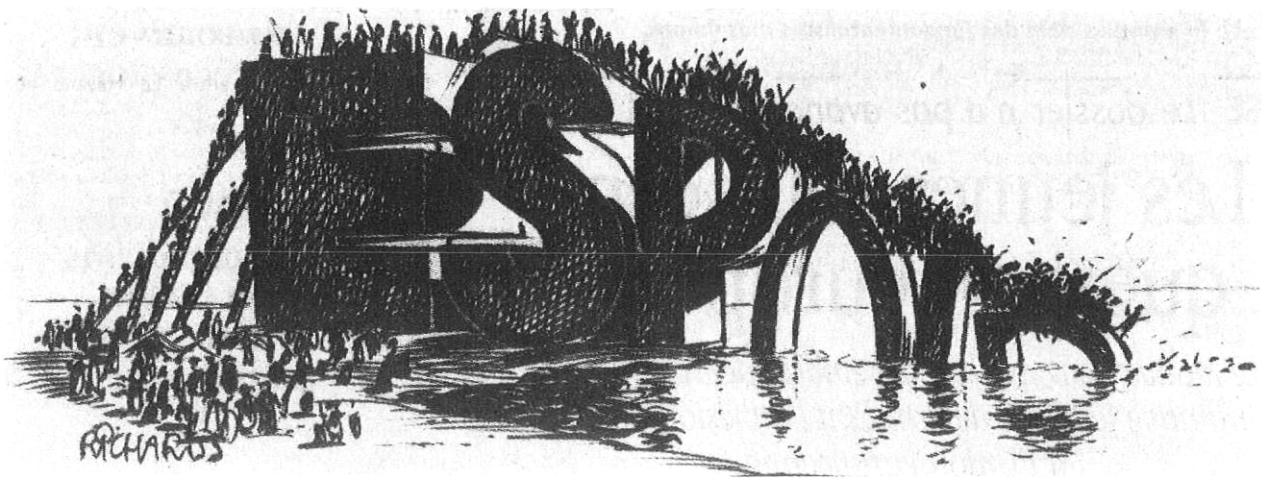
Ἀῦριο, λοιπόν, ὅλα θὰ εἶναι καλλίτερα. Θὰ ἔχει ξεπεραστεῖ ἡ οἰκονομικὴ ὑφεση, θὰ ὑπάρχει δουλειὰ γιὰ ὅλους, ὁ καθένας θὰ ἔχει τὸ σπίτι του, ἡ μόρφωση θὰ παρέχεται σὲ ὅλους, τὰ προϊόντα μας θὰ εἶναι ἀνταγωνιστικά! Ὅλα ὅσα μᾶς βασανίζουν θὰ ἔχουν ξεπεραστεῖ. Ἀῦριο, θὰ δοῦμε τὶς ἀμυγδαλιὲς ν' ἀνθίζουν... Ἀῦριο, αῦριο, αῦριο, λὲς κι αὐτὴ ἡ λέξη λειτουργεῖ μαγικά ὡς αὔρα πρὸς τὸν καύσωνα τοῦ παρόντος. Ἐκπαιδευτικὴ ἀντι νὰ παρακαλέμε νὰ σταθεῖ ὁ ἥλιος γιὰ νὰ διεκπεραιώσουμε τὶς ἐργασίες μας, ἐμεῖς τὸν παροτρύνουμε νὰ κινηθεῖ ταχύτερα, ὀρίζοντάς του κι ἐναλλάσσοντας χειμερινὰ καὶ θερινὰ ὠράρια.

Βιάσου, γιατί ἔτσι θὰ συνταμει ὁ χρόνος τῆς ἀναμονῆς, τῶν ἀναμονῶν.

Ἡ γλώσσα λανθάνουσα ἐναλλάσσει τὶς προσδοκίες, τὶς ἐλπίδες, τὶς προσμονές μὲ τὶς ἀναμονές. Ἐκπαιδευτικὸς ἀναμένω σὲ ἀκουστικό μου, παραμένω σὲ λίστα ἀναμονῆς ἢ περιμένω νὰ ἐκπληρωθοῦν οἱ λίστες μὲ τὶς ἀναμονές μου. Δὲν ἔχει σημασία ἂν, θὰ ἢ καὶ πότε θὰ ἐκπληρωθοῦν. Ἡ μετατόπιση ἢ ἡ μετάθεση τῶν ἐλπίδων εἶναι πράγματι μεγάλη τέχνη καὶ πραγματοποιεῖται μὲ πολλὰ τεχνικὰ. Εἶναι πράγματι πολὺ σπουδαῖο νὰ μπορεῖς ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ πείθεις νὰ ἐπιδιώκει ὁ κόσμος ἐδῶ καὶ τώρα ὅλα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ μεταθέτεις ἐκεῖ καὶ μετὰ τὰ πάντα. Νὰ χιτίζεις γέφυρες ἐλπίδας πρὸς κλιμακώνοντάς τες νὰ τίς ἀνεβαίνεις, ἀνεξάρτητα ἂν ἡ γέφυρα δὲν τελειώσει, δὲν ἀγγίσει τὴν ἄλλη ὄχθη καὶ οἱ προσφυγόντες δὲν βροῦν πουθενὰ καταφυγὴ καὶ ὅπου φύγουν φύγουν καὶ ὁ σώζων ἑαυτὸν σωθεῖτω. Χαρακτηριστικὸ ἐπ' αὐτοῦ τὸ σκίτσο τοῦ Richards μὲ τοὺς πρόσφυγες¹.

Ἐκκλησία καὶ Πολιτικὴ

Ὅσο παράξενο κι ἂν μᾶς φαίνεται, ἡ Ἐκκλησία πρὸς συνήθως ἐμφανίζεται ὡς μεταπολιτικὴ γιὰ τὸ μέλλον τὶς ἀπολαυτὲς τῶν πιστῶν, εἶναι ἐκεῖνη πρὸς κατανοεῖ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀνθρώπων τὶς καθημερινές. Ὅσο κι ἂν τονίζεται ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ τῆς τὸ «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνω ζήσεται ἄνθρωπος» εἶναι ἐκεῖνη πρὸς προβάλλει ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως τὸ αἶτημα τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὶς ἀνάγκες τους. Ὁ ἴδιος ὁ Κύριος σὲ τὸ ὑπόδειγμα πρὸς μᾶς ἔδωσε ὅταν ρωτήθηκε γιὰ τὸ πῶς πρέπει νὰ προσευχηθῶμε, μᾶς ὑπέδειξε καὶ τὸν τρόπο καὶ τὸν τύπο. Ἐκπαιδευτικὸς φαντασθῶμε μάλιστα γραμμὸν πάνω

σὲ πανὸ πορείας φαντάζει διαφορετικά: «Δός ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον». Δώσε μας σήμερα, τώρα, ὄχι αὔριο! Καὶ ὑστερα σοῦ λένε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀποτρέπει ἀπὸ διεκδικήσεις τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἶναι ὄπιο τοῦ λαοῦ. Ὅταν τολμάει καὶ στήνει τοὺς ἀνθρώπους ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ μὲ συγκεκριμένα αἰτήματα...

Βέβαια, ὑπάρχουν κάποτε προτεραιότητες. «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Ἄλλωστε καὶ στὸ πάτερ ἡμῶν προτάσσεται τὸ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» τοῦ «δός ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν». Τὸ «σήμερον» ὅμως, ἄς ἐπισημανθεῖ, λέγεται μόνο γιὰ τὸν ἄρτο... Καὶ ὁ ἄρτος παρέχεται γιὰ νὰ κατανοηθεῖ καὶ ὁ ἄλλος Ἄρτος ὥστε νὰ γίνει καὶ αὐτὸς ἀναγκαῖος καὶ αὐτὸς ἐπιθυμητός.

Ἔτσι αὐτὰ γράφονται ὄχι γιὰ ἀντιπαράθεση, ὄχι ὡς ἀντεπίθεση. Ἄλλωστε τὸ εἶδαμε, ὅτι ἡ ἐλπίδα λειτούργησε ὡς σύμπτωση τῶν ἀντιθέτων. Ὅλοι συνέπεσαν στὰ συνθήματα περὶ ἐλπίδος. Ὑφίσταται ὅμως πάντοτε ὁ κίνδυνος μιᾶς κοινῆς (σὺν) πτώσεως. Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν συγχωροῦν τὴ διάψευση τῶν ἐλπίδων τοὺς καὶ τότε δὲν συγχωροῦν, δὲν συν-οδοιοποροῦν. Ἄλλωστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διαζωγραφήθηκε ἡ ἀμισθήτηση τῶν συνθημάτων μὲ τὸ ἀντι-σύνθημα: «Ἡ ἐλπίδα τρώγεται;».

Τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πῶς νὰ συντηρεῖς ἐλπίδες καὶ νὰ προβάλλεσαι ὡς ὁ μοναδικὸς ποὺ μπορεῖς νὰ τὶς ἐκπληρώσεις. Γιατὶ τότε ὑφίσταται ὁ κίνδυνος καὶ νὰ τὶς πληρώνεις,

ἂν λειτουργήσει ἀνάποδα ἢ διαδικασία καὶ κληθεῖς «νὰ πληρώσεις τὴν ἐλπίδα», σὰν ἄλλη νύφη, ἢ τὰ διαφυγόντα κέρδη ἀπὸ τὴ μὴ ἐκπλήρωση τῶν ἐλπίδων. Οἱ πολιτικοὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι παίρνουν τὰ ρίσκα τοὺς ὅταν ποντάρουν στὴν ἐλπίδα καὶ παραμυθιάζουν ὁπαδοὺς καὶ ἄλλους μὴ ἐξαιρετέους. Ἐλάτε ὅμως ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀρέσκονται σ' αὐτά. Κι ὅταν ἀρχίζουν ν' ἀμφιβάλλουν, οἱ κάθε λογῆς βροχοποιοὶ τοὺς ἀντιτείνουν ὅτι «ἢ ἀμφιβολία φέρνει τὴν ξηρασία», γι' αὐτὸ ἂν δὲν ἐπαληθευτοῦν οἱ ἐλπίδες θὰ φταῖνε αὐτοὶ ποὺ δὲν πίστεψαν καὶ ἀμφέβαλλαν.

Ἐπομένως προσπάθειες ποὺ μποροῦν ν' ἀναληφθοῦν στὸ χῶρο τῆς Πολιτικῆς μπορεῖ καὶ νὰ ὀδηγήσουν σὲ ἐκπλήρωση τῶν ἐλπίδων ποὺ δόθηκαν. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀναμενόμενο. Ἀρκεῖ νὰ μὴν δόθηκαν μόνο γιὰ νὰ δοθοῦν: ἢ ἐλπίδα γιὰ τὴν ἐλπίδα, ὅπως λέμε ἢ τέχνη γιὰ τὴν τέχνη.

(Συνεχίζεται)

1. Δημοσιεύτηκε στὴν «Journal de Genève», 3-4 Σεπτεμβρίου 1994.

ΠΕΡΙΠΛΑΝΗΣΕΙΣ σὲ δρόμους ποιμαντικής διακονίας

Στὸν ἀστερισμὸ τῆς ἐλπίδας*

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐλπίδες καὶ ἐλπίδες

Ἐλπίδες δὲν δίδονται μόνο στὴν Πολιτική. Καὶ ἡ Ἱατρική διαβεβαιώνει ὅτι κάποιοι ἔχει ἢ δὲν ἔχει ἐλπίδες γιὰ νὰ ζήσει. Μιὰ τέτοια διαβεβαίωση ἀπαιτεῖ ὑψηλὴ αἴσθηση εὐθύνης. Πολὺς λόγος γίνεται τελευταία γιὰ τὶς ἐλπίδες ἀπὸ τὸ «κοκτέιλ τῆς ἐλπίδας», ἓνα νέο μείγμα φαρμάκων μὲ τὰ ὁποῖα τὸ AIDS θὰ ἀντιμετωπίζεται ὡς μία χρόνια νόσος.

Καὶ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ πολλοὶ φορεῖς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν καταπολέμηση τῆς βίας, τῶν βασανιστηρίων, τῆς κοινωνικῆς ἀδικίας, τοῦ κοινωνικοῦ ἀποκλεισμοῦ κ.λπ. παίρνουν ὀνόματα ποὺ νὰ περιέχουν τὴ λέξη ἐλπίδα γιὰ νὰ τονίσουν ὅτι ἐλπίζουν στὴν ὑπέρβαση ὅλων αὐτῶν τῶν κοινωνικῶν μαστιγῶν. Συνδυάζουν ὅμως τὴν ἐλπίδα μὲ συνεχή δουλειὰ καὶ προσπάθεια καὶ καταβάλλουν πολλοὺς κόπους, ἐλπίζοντας ὅτι οἱ ἄνθρωποι γιὰ τοὺς ὁποίους ἀγωνίζονται θὰ ἀπολαύσουν μιὰ μέρα τοὺς καρπούς τῶν κόπων τους.

Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρω καὶ στὸ δίκτυο τῆς ἐλπίδας (EURES), ἓνα πανευρωπαϊκὸ δίκτυο εὑρεσης καὶ προσφορᾶς ἐργασίας ποὺ δημιουργήθηκε γιὰ ν' ἀντιμετωπιστοῦν θέματα ἀνεργίας καὶ κινητικότητας τοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ στὶς χώρες - μέλη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης. Ὁ Χάρτης τῆς ἐλπίδας ἀπεικονίζει 250 σημεῖα στὶς πόλεις τῆς Εὐρώπης ὅπου θὰ ἐγκατασταθοῦν οἱ εὐρωσύμβουλοι ἐργασίας². Ἡ Ἐνωμένη Πάντως Εὐρώπη θεωρεῖται ὡς ἡ μεγάλη χίμαιρα γιὰτι «προσδοκίες, ἐλπίδες ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων γιὰ ἓνα καλλίτερο αὐριο παραμένουν ἀνεκπλήρωτες»³. Ἐπισημαίνεται ἀκόμη ὅτι «ἡ μόνη ἐλπίδα ἐπιβίωσης γιὰ τὸν πλανήτη Γῆ εἶναι νὰ ἀρχίσουμε νὰ γεφυρώνουμε τὸ χάσμα μεταξὺ πλουσίων καὶ φτωχῶν χωρῶν»⁴.

Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει

Οἱ Ἐκκλησίες κι αὐτὲς ἐλπίζουν καὶ ἐτοιμάζονται καὶ ἐτοιμάζουν τὸν κόσμον σὲ μιὰ ἐτοιμασία ἐλπίδας γιὰ τὸ μεγάλο ὄροσημο τοῦ 2000 μ.Χ. Καὶ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο καὶ τὸ Βατικανὸ ἔχουν ἤδη τροχιδορομήσει τὴν ὑποδοχὴ τῆς τρίτης χιλιετίας ποὺ τὴν γράφουν μὲ κεφαλαῖο Χ. Καὶ οἱ ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίες ἐτοιμάζονται κι αὐτὲς μὲ βῆμα ταχὺ γιὰ νὰ ἀσκήσουν τὴν Ποιμαντικὴν τὸν καὶ στὴν χιλιετία ποὺ

ἀνατέλλει, θεμελιωμένη ὅμως θεολογικὰ σὲ μιὰ Θεολογία ποὺ θὰ στοχάζεται καὶ θὰ ἐνεργεῖ ἐν ὄψει αὐτῆς τῆς τρίτης χιλιετίας⁵. Μεταξὺ ἄλλων ἔχει ἤδη προγραμματιστεῖ γιὰ τὸ 1997 στὴν Ἀγγλία ὁμότιλο συνέδριο (*Towards the Millenium*) τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐπιτροπῆς Ποιμαντικῆς Φροντίδας καὶ Συμβουλευτικῆς.

Ἐρνοστ Μπάρολα, Ἐλπίδα καὶ ἀπελπισία II, 1931, λιθογραφία.

Ποιά θὰ εἶναι ἡ Ποιμαντικὴ γιὰ τὸν κόσμον τοῦ 2000; Ποιὸ θὰ εἶναι τὸ μέλλον αὐτοῦ τοῦ κόσμου⁶; Εἴμαστε ἄραγε προετοιμασμένοι γιὰ τὸν 21ο αἰώνα⁷; Τὸ ἔτος 2000 θὰ εἶναι τὸ τέλος τοῦ αἰῶνα (fin de siecle) ἢ ἀντιθέτως μιὰ νέα ἀρχὴ καὶ ἓνα νέο ξεκίνημα⁸; Καὶ ἐπειδὴ τὰ τελευταῖα ἐρωτήματα διατυπώθηκαν ἀπὸ ἀμερικανοὺς στοχαστές, θὰ βρεθοῦμε μὲ τὸ τέλος τοῦ 20οῦ καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ 21οῦ αἰῶνα μπροστὰ σὲ μιὰ παγκοσμιοποίηση τοῦ ἀμερικανικοῦ ὄνειρου ποὺ θὰ ἀπλωθεῖ στὸ πλανητικὸ χωριό; Αὐτὸ ὅμως τὸ ὄνειρο καταγγέλθηκε ἐσχάτως ὡς ἐφιάλτης ἀπὸ τὸν ἀμερικανὸ ἠθοποιὸ Ντάστιν Χόφμαν στὴ Μόστρα τῆς Βενετίας⁹.

Ὁ πρόσφατος ἐνθρονισθεὶς σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς κ. Σπυρίδων ἀναφέρθηκε στὸ λόγο του· στὰ ἀδιέξοδα στὰ ὁποῖα ἔχει ὀδηγήσει τὸ «ἀμερικάνικο ὄνειρο». Σὲ μιὰ ὠραία ἀποστροφή τοῦ λόγου του ἐτόνισε: «Οἱ πρῶτες γεννεὲς τῶν ὀρθόδοξων μεταναστῶν στὸ Νέο Κόσμον εἶχαν ἀπόλυτη ἀνάγκη τὴν ἐλπίδα ποὺ προσέφερε ἡ ἀμερικανικὴ κοινωνία. Σήμερα οἱ ὀρθόδοξοι αἰσθάνονται ὅτι μποροῦν νὰ προσφέρουν στὴν ἀμερικανικὴ κοινωνία τὴν ἐλπίδα ποὺ ἔχει ἀνάγκη, καὶ περιέχεται στὴ δική τους πνευματικὴ παράδοση»¹⁰.

* Συνέχεια ἀπὸ τὴ σελ. 329 τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 τεύχους.

Χριστέ ο Θεός, ή έλπίς ήμῶν, μη εγκαταλίης ήμάς τούς έλπίζοντας επί σέ. Έγχρωμη μικρογραφία από τόν ύπ' άριθ. 129 κώδικα του Άγίου Όρους, φύλο 47 V.

Αυτήν την έλπίδα οί ὀρθόδοξοι δέν την προσφέρουν μόνον στούς άμερικανούς. Πρώτα πρώτα πρέπει νά την συνειδητοποιήσουν και νά την προσφέρουν στούς έαυτούς τους ὥστε νά την προσφέρουν στή συνέχεια σέ ὅλους τούς άλλους. Η έλπίδα αυτή δέν είναι μιá χαζοχαρούμενη κατάσταση ψυχικής εὐφορίας τής στιγμής. Είναι δοκιμασμένη και σφυρηλατημένη με ὑπομονή μέσα σέ θλίψεις πολλῶν γενεῶν και αιώνων, γι' αυτό μιá τέτοια έλπίδα δέν ντροπιάζει αὐτούς πού την ἔχουν (Ρωμαίους ε' 3-4) γιατί στηρίζεται άκριβῶς στή μοναδική έλπίδα μας πού ἔχει ὄνομα και είναι ὁ Χριστός¹¹. Μόνο ἔτσι θά μπορούσαμε νά εἶμαστε «πλοηγοί και ὄχι ναυαγοί στό νέο ὠκεανό» πού άνοιγόμαστε¹².

ΤΟ ΚΑΤΟΡΘΩΜΕΝΟ ΟΝΟΜΑ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἄν ἐγώ, διά σοῦ, ἔπλασα ἕναν κόσμον γιά σένα, θεέ, ἐσὺ ἔπρεπε ἀσφαλῶς νά ἐρθεις σ' αὐτόν, κι ἐσὺ ἤλθεις σ' αὐτόν, σ' ἐμένα βέβαια, γιατί ὁ κόσμος μου ὅλος ἦταν ἡ έλπίδα μου.

Ἐγώ ἐσώριασα τήν έλπίδα μου σέ γλώσσα, σέ ὄνομα προφερόμενο, σέ ὄνομα γραμμένο' στό πᾶν ἐγώ ἔδωσα ὄνομα κι ἐσὺ ἔλαβες τήν θέση ὅλης αὐτῆς τῆς ὀνοματοσύνης.

Ἄλα τὰ ὀνόματα πού ἔθεσα ἐγώ στό σύμπαν τὸ ἀναπλασμένο ἀπὸ μένα διά σοῦ, μου γίνονται τώρα ἕνα και ἕνας θεός.

Ἄ Θεός πού βρῖσκεται πάντα στό τέλος, ὁ θεός πλασμένος και ὀλοένα ἀναπλασμένος κατὰ χάρι και δίχως προσπάθεια. Ἄ Θεός. Τὸ κατορθωμένο ὄνομα τῶν ὀνομάτων.

Χουάν Ραμόν Χιμένεθ

2. Βλ. τὸν φάκελο *Τὸ δίκτυο τῆς έλπίδας* στό ἔνθετο τοῦ «Βήματος» τῆς Κυριακῆς: Ἡ Εὐρώπη τῶν 12, σ. Ε 3-5.

3. Αὐτὰ ἐπισημαίνονται σὲ ἄρθρο τοῦ καθηγητῆ Εὐρωπαϊκῶν Σπουδῶν στοῦ Πανεπιστήμιου τῆς Νέας Ὑόρκης Τόνι Τζάντ (Tony Judt) στήν «Καθημερινή» τῆς 29 Σεπτεμβρίου 1996, σ. 38 και τῆς 6 Ὀκτωβρίου 1996, σ. 38. Πρβλ. ἄρθρο τῆς Ἐλισάβετ Κοττιά, Εὐρωπαϊκά διλήμματα και ἀπαντήσεις, στό ὅποιο κάνει ἐπισκόπηση τῆς βιβλιογραφίας ἀναφορικά με τήν εὐρωπαϊκή ταυτότητα (ἴδια ἐφημερίδα σ. 40, τῆς 29 Σεπτεμβρίου).

4. Σὲ ἄρθρο τοῦ ἱστορικοῦ Paul Kennedy στοῦ «Βῆμα» τῆς Κυριακῆς 14 Αὐγούστου 1994, σ. Α 12.

5. Είναι ἐνδεικτικὸς ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου τοῦ Hans Küng, *Theology for the third millenium. An ecumenical view*, Νέα Ὑόρκη, Peter Heinegg, 1986. Ὁ «Σύνδεσμος» ἐκείνη τῆ χρονολογία ὀργάνωσε ἡμερίδα στήν Ἀθήνα (5 Σεπτεμβρίου 1987) με θέμα: Οἱ ὀρθόδοξοι νέοι μπροστά στό 2000. Ὑπενθυμίζω τήν πρόταση τοῦ τότε Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Καθηγητοῦ κ. Ἡλία Οἰκονόμου πρὸς τήν Γεν. Συνέλευση τῆς Σχολῆς τῆς 26 Μαρτίου 1991 νά ὀργανωθεῖ γιά τὸ 1992 Διεθνὲς Θεολογικὸ Συνέδριο με θέμα: *Ἡ Ὀρθόδοξος Θεολογία ἐνώπιον τῆς 3ης μετὰ Χριστὸν χιλιετίας*. Ἡ πρόταση ἔγινε ἀποδεκτὴ και συγκροτήθηκε μάλιστα και ἐπιτροπή. Πρόσφατα ὁ σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Ἑλβετίας κ. Δαμασκηνὸς ἔδωσε διάλεξη στήν Ροτόντα Θεσσαλονίκης γιά τήν Ἀποστολή τῆς Ὀρθοδοξίας ἐνώπιον τῆς τρίτης χιλιετίας (βλ. σχόλιο τοῦ Καθηγητοῦ κ. Ε. Δ. Θεοδώρου στήν «Εκκλησία» 1-15 Δεκεμβρίου 1995, σ. 794-795). Πρβλ. και ἄρθρο τοῦ πανος. Ἀρχιμ. Μακαρίου Βασιλά, Ἡ «νέα τάξη πραγμάτων» και τὸ χρέος τῆς θρησκείας στόν 21ο αἰῶνα («Εκκλησία» 1-15 Σεπτεμβρίου 1996, σ. 615-617).

6. Βλ. πρὸχθερα τὸ εἰδικὸ ἀμείρωμα τοῦ «Βήματος» τῆς Κυριακῆς 31 Δεκεμβρίου 1995, σὲ συνεργασία εἰκοσιέξι ἐφημερίδων ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμο: *Ὁ κόσμος τοῦ 2000*, τὰ τέσσερα κλειδιά γιά τῆ νέα χιλιετία: ἔθνικισμός, νέα ἀριστερά, πολιτισμός, ἐργασία, 40 μεγάλες σελίδες.

7. Ὁ ἀναφεροθεῖς ἤδη Paul Kennedy (Πὸλ Κένεντι) ἔχει γράψει βιβλίο ἐπιγραφόμενο, *Προετοιμαζόμενοι γιά τὸν 21ο αἰῶνα* (Preparing for the twenty - first Century), πού παρουσίασε ὁ Βασιλῆς Καπετανγιάννης σὲ ἄρθρο του στήν «Καθημερινή» τῆς 8 Μαΐου 1993, σ. 13: Τὸ «σὸν» τοῦ μέλλοντος, Οἱ προκλητικὲς τῆς νέας ἑκατονταετίας. Τὸ βιβλίο τοῦ Πὸλ Κένεντι ἔχει κυκλοφορήσει σὰ ἐλληνικά ἀπὸ τῆς ἐκδόσεις «Νέα Σύνορα». Τὸ περιοδικὸ «Newsweek» σὲ διαφημιστικὴ του καμπάνια μιλοῦσε γιά τὸ μέλλον τοῦ κόσμου και μᾶς ρωτοῦσε ἀν εἶμαστε προετοιμασμένοι γιά κάτι τέτοιο.

8. Βλ. τὸ δοκιμακὸ ἄρθρο τοῦ Henry Grunwald, 2000, Is it the end - or just the beginning? στό περιοδικὸ «Time», 30 Μαρτίου 1992, σ. 73-76.

9. Βλ. σημεῖωμα τοῦ Νίκου Γ. Ευδάκη στή στήλη του «Προβολές» τῆς «Καθημερινῆς» τῆς 31 Αὐγούστου 1996, σ. 11.

10. Ἀπὸ ἀνταπόκριση τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς «Καθημερινῆς» Ἄλκη Κούρκουλα: Τὸ «Ἑλληνικὸ ὄνειρο» ἐμπνέει τούς ὁμογενεῖς (29.9.1996, σ. 13).

11. Βλ. τὸ ἄρθρο μου, Ἄγωνίες και ἐλπίδες, στόν «Ἐφημερίο» τῆς 1-15 Ἀπριλίου 1996, σ. 112-114 και τὸ στοχαστικὸ ποίημα τοῦ Χουάν Ραμόν Χιμένεθ, «Τὸ κατορθωμένο ὄνομα τῶν ὀνομάτων», ἀπὸ τὸ ποιητικὸ βιβλίο του, *Θεὸς πού ἐπιθυμεῖται κι ἐπιθυμεῖ*, με εἰσαγωγή - μετάφραση τοῦ Κώστα Ε. Τσιρόπουλου, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἀστρολάβος / Εὐθύνη, 1984, σ. 21-22, τοῦ ὀποῖου παραθέτομε ἕνα μεγάλο ἀπόσπασμα.

12. Κατὰ τήν ἐπιτυχή διατύπωση τοῦ Νίκου Βατόπουλου στό σημεῖωμά του στήν «Καθημερινή» τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1996, Ἡ νέα ἑλληνικὴ κοινωνία (σ. 3).

ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Σὲ ἀναζήτηση τοῦ χαμένου... μέλλοντος

Φθάσαμε καὶ σ' αὐτό. Δίπλα σ' ὅλες τὶς ἄλλες διεκδικήσεις δικαιωμάτων, στὴν ἰσότητα, στὴν ὑγεία, στὴν ἐκπαίδευση, στὴν ἐργασία, στὴν κατοικία, στὴν πληροφόρηση, στὶς διακοπές — ἀκόμα καὶ στὴ διακοπὴ τῆς κυήσεως —, οἱ ἄνθρωποι διεκδικοῦν τώρα καὶ τὸ δικαίωμα νὰ σκέπτονται τὸ μέλλον τους. Διεκδικοῦν δηλαδὴ τὸ δικαίωμα ἢ ζωὴ τους νὰ μπορεῖ νὰ προβάλλεται στὸ μέλλον, νὰ μὴν εἶναι μιὰ ζωὴ πού νὰ περιορίζεται σ' ἓνα διαρκές παρὸν ἢ παρελθόν, ἀλλὰ νὰ εἶναι μιὰ ζωὴ μὲ μέλλον. Νὰ ζῆ ὁ ἄνθρωπος σ' ἓνα παρὸν πού νὰ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ὁραματίζεται τὸ μέλλον. Πρόσφατα, τὸν περασμένο Σεπτέμβριο, μιὰ μεγάλη διάσκεψη στὶς Βρυξέλλες συζήτησε ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ζήτημα¹.

Ἄν θέσουμε τὸ θέμα διαφορετικά, θὰ διερωτηθοῦμε γιατί σήμερα ὑπάρχει τόσο μεγάλη ἐνασχόληση μὲ τὴ διευρέυνση τοῦ παρελθόντος μας, εἴτε σὲ συλλογικὴ βάση, ἀναζητώντας τὴν ἀπώτερη καταγωγή μας ὡς βιολογικοῦ εἴδους, ὡς ἀνθρώπινου γένους, εἴτε σὲ ἀτομικὴ - οἰκογενειακὴ βάση, νὰ φθάσουμε δηλαδὴ, μὲ τὴν κατάρτιση οἰκογενειακῶν δέντρων, ὅσο γίνεται μακρύτερα στὸ ἀπώτερο παρελθόν μας, ἀναζητώντας στὴ γενεαλογία μας μιὰ ἀσφάλεια καὶ μιὰ προστασία πού τὸ παρὸν ἢ τὸ μέλλον ἀδυνατεῖ νὰ μᾶς παράσχει. Ἀκριβῶς ἢ ἔλλειψη ὁραματισμοῦ καὶ ὁραμάτων γιὰ τὸ μέλλον καὶ ἢ ἀπουσία ἐγγυήσεων γιὰ τὴν ἐκβασή του, τὸ ἀδύνατον, μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἀναδρομές. Ἡ ζωὴ μας γίνεται «ρετρο» τὴ στιγμὴ πού ἔπρεπε νὰ προβαλλόμεθα πρὸς τὸ μέλλον καὶ νὰ ἰχνογραφοῦμε τὸ σχέδιό της πρὸς τὰ ἐμπρός².

Τὸ σχέδιο ζωῆς

Γιὰ νὰ θεραπεύσει αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ δυσκολία ἢ σύγχρονη Παιδαγωγικὴ καὶ γιὰ νὰ δώσει μὴν ἄλλην προοπτικὴ στοὺς νέους, πέρα ἀπὸ προγραμματισμοὺς καὶ σχεδιασμοὺς πού τοὺς προσανατολίζουν σχολικὰ καὶ ἐπαγγελματικὰ

καὶ καθορίζουν τὸ ἄμεσο ἢ ἔμμεσο μέλλον τοῦ μαθητῆ, προβάλλει σὰν ἄμεσης ἀναγκαιότητας προτεραιότητα τὸ *σχέδιο ζωῆς*³.

Δὲν ἀρκεῖ μόνο ἡ τροχιοδρομηση τῆς πορείας τοῦ μαθητῆ σὲ μιὰ σχολικὴ ἐκπαίδευση πού θὰ τοῦ ἐξασφαλίζει μιὰ ἐπαγγελματικὴ δραστηριότητα ἀργότερα. Ἀπαιτεῖται, αὐτὲς οἱ ἀναφερθεῖσες παράμετροι, νὰ ἐνταχθοῦν σὲ ἓνα συνολικὸ προσωπικὸ σχέδιο ζωῆς πού νὰ ἀφορᾷ ὄχι μόνο στὶς γνωσιολογικὲς πτυχές τοῦ νέου καὶ στὰ οἰκονομικὰ ἢ κοινωνικὰ ὀφέλη πού μπορεῖ νὰ τοῦ ἀποφέρουν. Τὸ σχέδιο ζωῆς ὀφείλει νὰ λάβει ὑπόψη καὶ ὅλες τὶς ἄλλες πολιτιστικὲς, πνευματικὲς ἢ θρησκευτικὲς ἀξίες πού ἐξασφαλίζουν ποιότητα ζωῆς καὶ τῆς δίνουν νόημα.

Τὸ σχέδιο ζωῆς ἐνὸς νέου ἀνθρώπου πρέπει νὰ λαμβάνει ἀκόμα ὑπόψη τὶς προσωπικὲς ἀνάγκες του ἀλλὰ καὶ τὶς δυνατότητές του καὶ τὸ πῶς αὐτὲς θὰ μπορέσουν νὰ λειτουργήσουν, καὶ ἀτομικὰ καὶ κοινωνικὰ. Ὁ νέος δὲν εἶναι ἓνα ἐξάρτημα τῶν γονιῶν του, τοῦ σχολείου, τῆς εὐρύτερης κοινωνίας ἢ τοῦ κράτους. Στὸ σχεδιασμὸ τῆς ζωῆς του ὅλ' αὐτὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν συνολικὰ καὶ ὄχι μονοδιάστατα. Γιατὶ ἐφόσον ὁ νέος εἶναι ἓνα πολυδιάστατο ὄν, ἀλλὰ καὶ ὁ κόσμος μέσα στὸν ὁποῖο καλεῖται νὰ ζήσει εἶναι καὶ αὐτὸς πολυδιάστατος, τὸ σχέδιο ζωῆς τοῦ νέου ἐκ τῶν πραγμάτων θὰ σχεδιαστεῖ κατὰ τρόπο πολυδιάστατο.

Δικαιώματα καὶ ὑποχρεώσεις

Αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ νὰ θεωρήσουμε αὐτὸ τὸ δικαίωμα στὸ μέλλον καὶ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν καθηκόντων πρὸς τὸ μέλλον. Καὶ τῶν ἴδιων τῶν νέων ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἄλλων παραγόντων πού ἀσχολοῦνται μ' αὐτοὺς καὶ σχεδιάζουν μ' αὐτοὺς τὸ μέλλον τους. Καὶ πρῶτα πρῶτα νὰ δείξουν ὅτι τοὺς ἐνδιαφέρει τὸ μέλλον τῶν νέων, τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν τους.

Αὐτὸ προϋποθέτει ριζικὴ ἀλλαγὴ νοοτροπίας

ὄλων μας. Καὶ πρῶτα πρῶτα ἐγκατάλειψη μιᾶς «διαχειριστικῆς» καὶ μόνον στάσεως ἔναντι ἐκκορεμῶν ὑποθέσεων. Ἐγκατάλειψη τῆς ἀρχῆς τοῦ «ὄσα πάνε κι ὄσα ἔρθουν». Κι αὐτὰ ἔχουν ἀσφαλῶς τὴ θέση τους καὶ ἀπαιτοῦν τὴ φροντίδα μας. Ἄλλὰ δίπλα στὰ «ὄσα» χρειάζεται νὰ ὑπολογιστοῦν καὶ τὰ «πόσα». Νὰ ὑπολογιστοῦν καὶ οἱ ἀνάγκες: οἰκογενειακές, κοινωνικές, κρατικές καὶ τὸ «πῶς» καὶ ἀπὸ ποιές «πηγές» καὶ μὲ ποιούς «ρυθμούς», καὶ μὲ ποιὰ πορεία πρὸς τὴν «ἀνάπτυξη» θὰ καλυφθοῦν. Νὰ δειχτεῖ δηλαδὴ ὅτι ἡ ζωὴ δὲν σχεδιάζεται μόνο ἐπὶ καθημερινῆς βάσεως. Ὁ ἡμερήσιος κύκλος εἶναι μόνο ἓνας κύκλος τοῦ χρόνου. Δίπλα σ' αὐτὸν ὑπάρχουν περισσότεροι πού ἐμπεριέχονται ὁ ἓνας στοὺς ἄλλους καὶ μᾶς βοηθοῦν σὲ εὐρύτερους καὶ μακροπρόθεσμους προγραμματισμούς.

Οἱ νέοι, γιὰ νὰ δώσουν ἐμπιστοσύνη στοὺς μεγαλύτερους, ὅτι φροντίζουν γιὰ τὸ μέλλον τοῦ τόπου ἀλλὰ καὶ τὸ δικό τους, θὰ πρέπει νὰ ἔχουν πειστεῖ ὅτι πράγματι ἐργάζονται καὶ ἐπεξεργάζονται σχέδια ἐν ὄψει τοῦ μέλλοντος. Αὐτὸ εἶναι σαφές. Ἡ μελλοντο-λογία νὰ εἶναι «λόγος ἔμπρακτος» γιὰ τὸ μέλλον καὶ ὄχι παραπεμπτικά ἀναβλητικός. Ὁ λόγος γιὰ τὸ μέλλον νὰ προετοιμάζει μὲ συγκεκριμένες διαδικασίες αὐτὸ τὸ μέλλον χωρὶς νὰ εἶναι ἀπλᾶ ὑποσχετικός καὶ χωρὶς ὑποχρέωση νὰ τηρηθεῖ. Νὰ ἔχει δείγματα ἤδη ἀπὸ τώρα, ἀπὸ ἐδῶ, γιὰ τὸ τότε καὶ τὸ ἐκεῖ.

Μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς σωτηρίας

Ἴσως οἱ πολιτικοί, κοινωνικοί, πνευματικοί καὶ ἐκκλησιαστικοί μας ταγοὶ νὰ πρέπει νὰ ἐγκύψουν στὴν *ἱστορία τῆς σωτηρίας* γιὰ νὰ δοῦν πῶς ὁ Θεὸς διαχειρίστηκε καὶ οἰκονόμησε τὶς ἀνθρώπινες καταστάσεις καὶ πῶς χάραξε ἓνα δρόμο ὅπου ὅλες οἱ ὑποσχέσεις Του εὕρισκαν τρόπους νὰ ἐκπληρωθοῦν. Τὸ *σχέδιο ζωῆς* γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὸν κόσμο ἦταν συγκεκριμένο. Παρὰ τὶς δυσκολίες πού προέκυψαν ἔτηρούσε ἀμετακίνητη τὴ βούλησὶ Του γιὰ τὴ σωτηρία μας.

Ἐχοντας θέσει συγκεκριμένους στόχους διατήρησε τὴν εὐελξία καὶ τὴν πρωτοβουλία τῶν κινήσεων, ὥστε παρὰ τὰ ἐμπόδια πού παρεμβάλλονταν νὰ μπορεῖ νὰ μὴ διαταραχθεῖ τὸ ἀρχικὸ σχέδιο. Ἄνεδεικνυε δικούς του ἀνθρώπους πού ἐγγυῶνταν μὲ συνέπεια τὴ συνέχεια τῆς πραγματώσεως τοῦ σχεδίου Του, μέχρις ὅτου

ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ἐξαπέστειλε τὸν υἱὸν Του, γενόμενον ἐκ γυναικὸς καὶ ὑπὸ νόμον ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ καὶ μαζί τους καὶ ὄλους ἐμᾶς.

Εἶναι φορὲς πού ὄλα αὐτὰ φαντάζουν οὐτοπικὰ σὰν τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, γιὰ τὸν ὁποῖο οὐκ εὐρέθη τόπος ἐν τῷ καταλύματι γιὰ νὰ γεννηθεῖ καὶ πού στὴ συνέχεια δὲν εἶχε τόπον πού τὴν κεφαλὴν κλίνη. Πῶς νὰ βρεθεῖ βέβαια τόπος γι' Αὐτὸν ἀφοῦ εἶναι παντοῦ καὶ πουθενά καὶ πού δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ Τὸν ἐντοπίσουμε ὄντας ἀχώρητος;

Θὰ ἦταν ὁμως χρήσιμο νὰ πιάσουν τόπο, μέρες πού ἔρχονται καὶ πού γιορτάζουμε τὴ γέννησὶ Του, οἱ ἐνέργειες πού ὁ Θεὸς ἔκανε γιὰ νὰ προωθήσῃ τὸ *σχέδιο ζωῆς* πού σκέφτηκε γιὰ μᾶς καὶ νὰ μᾶς παραδειγματίσουν *γιὰ τὸ πῶς* καὶ μεῖς μὲ συνέπεια καὶ συνέχεια θὰ μπορέσουμε νὰ σχεδιάσουμε μαζί μὲ τοὺς νέους μας τὸ μέλλον τους καὶ νὰ τοὺς συμπαρασταθοῦμε στὴ ζωὴ τους ἐδραιώνοντας τὴν πεποίθησὶ τους ὅτι ἔχουνε, κι ἐμεῖς μαζί τους, δικαίωμα στὴ ζωὴ καὶ στὸ μέλλον καὶ μάλιστα περισσόν.

Καλὰ Χριστούγεννα!

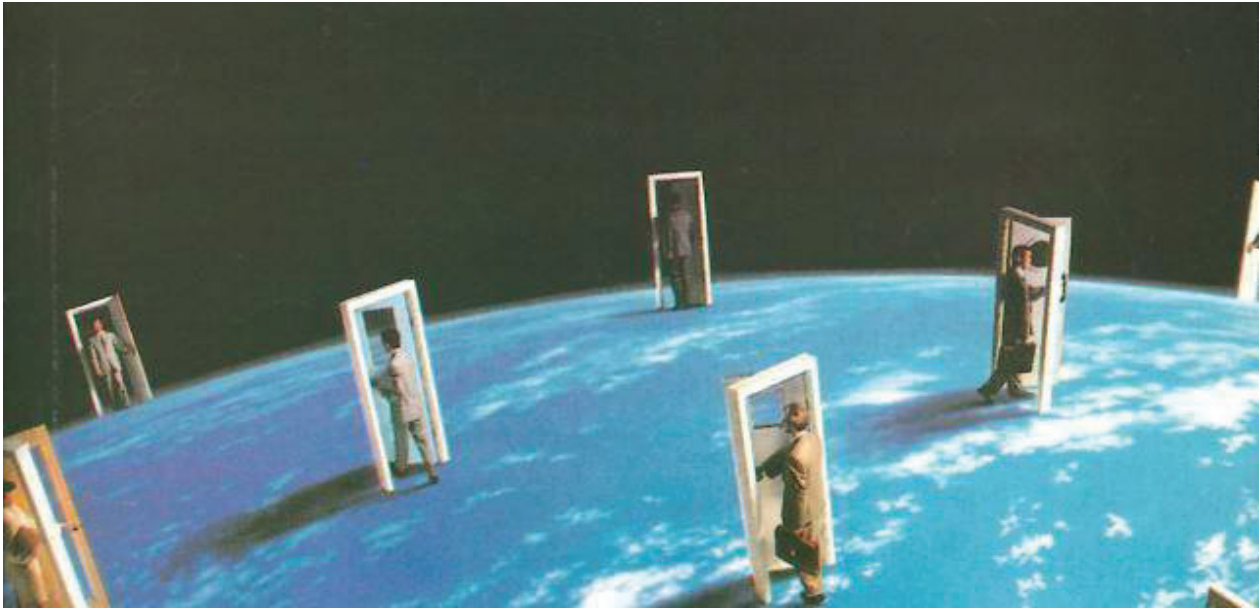
1. Στὰ πλαίσια τῶν «Συναντήσεων γιὰ τὰ οικονομικά καὶ κοινωνικά δικαιώματα» πού ὀργάνωσε ὁ Σύνδεσμος Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων στὸ Μέγαρο Συνεδρίων τῶν Βρυξελλῶν στίς 28 Σεπτεμβρίου 1996. Ἡ πληροφορία δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Cahiers de Télévision, τεῦχος 111 μηνὸς Ὀκτωβρίου 1996, σ. 2.

2. Πρβλ. τὸ ἄρθρο τοῦ Jean-Michel Normand γιὰ τὴν «ἀγορὰ τῆς νοσταλγίας», στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται στὴν ἐμπορευματοποίηση τοῦ παρελθόντος (ἐφημερίδα «Le Monde» στὴν ἐβδομαδιαία ἐκδοσὶ τῆς 18 Ἰουλίου 1996, σ. 1 καὶ 6). Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν συγχρόνων γιὰ τὸ πανάρχαιο μυστήριον τῆς τέχνης τῶν σπηλαίων συνδέεται μὲ τὴν ἀναζήτησιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῶν ριζῶν του. Ὁ φιλόσοφος Ζὰν Μπουντριγιὰρ ἀναφερόμενος στὸ φαινόμενο αὐτὸ σημειώνει: «Αὐτὴ ἡ φαντασία γιὰ τὶς ἀπαρχές μας ὀφείλεται στὸ ὅτι ἔχουμε χάσει τὴν αἴσθησιν τοῦ μέλλοντος. Ἐποῖ ἐπιστρέφουμε σ' ἓνα παρελθὸν γιὰ νὰ αὐτοεπιβεβαιωθοῦμε, βρίσκοντας τὶς ρίζες μας. Μοιάζει σὰ νὰ θέλουμε νὰ πεισθοῦμε ὅτι θὰ συνεχίσουμε σὰν εἶδος» (ἀνταπόκριση τῆς «Herald Tribune» στὴν «Καθημερινή» τῆς 15 Αὐγούστου 1996.

3. Περισσότερα γιὰ τὸ *σχέδιο ζωῆς* βλ. στὴν πρότασιν τῆς κλινικῆς ψυχολόγου καὶ μέλους τοῦ Δ.Σ. τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως Γονέων (E.P.A.) Ἑλένης Σταυροπούλου πρὸς τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιον τῆς E.P.A., μὲ ἀφορμὴ τὴν ὀργάνωσιν Συνεδρίου καὶ Σεμιναρίου πάνω στὸ θέμα αὐτὸ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1995 στὸ Στρασβούργο. Τὸ περιοδικὸ «Famille et Education» ἐξέδωκε τὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα ντοκουμέντα. Λεπτομέρειες στὸ τεῦχος Ἰουνίου - Ἰουλίου 1996, σ. 50-51.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Νέοι ορίζοντες

Η ανοιχτότητα της Θεολογίας ως στάση υποδοχής του άλλου!

15. Ηρθα, αλλά... δεν θα μείνω!
16. Ποιμαντική του μέλλοντος
17. Το μέλλον της Ποιμαντικής

Ἦρθα, ἀλλά... δὲν θὰ μείνω!

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐγκατάσταση

Δὲν ξέρω πῶς, ἀλλὰ αὐτὲς τὶς ἡμέρες στριφογυρίζει συνέχεια στὸ μυαλό μου μιὰ φράση ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἓνα σχετικὰ πρόσφατα παιγμένο θεατρικὸ ἔργο. Θαρρῶ πῶς ὁ τίτλος του ἦταν: *Ἦρθα, καὶ θὰ μείνω!* Πρόκειται γιὰ μιὰ κοπέλα ποὺ κατὰ λάθος μπαίνει στὸ διαμέρισμα κάποιου ἀγνώστου καὶ δὲν λέει νὰ τὸ κουνήσει. Ἐπαναλαμβάνει μὲ περισσὴ αὐτοπεποίθηση: *Ἦρθα, καὶ θὰ μείνω!* Δὲν χρειάζεται νὰ δώσω τὴν ἱστορία.

Νομίζω, πῶς ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶς ὅτι αὐτὴ ἡ φράση μοῦ θυμίζει τὴ στάση ὄλων μας ὡς κατοίκων τοῦ πλανήτη γῆ. Ἄπαξ καὶ βολευτοῦμε, οὔτε κἂν ποὺ μᾶς περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ ὅτι εἴμαστε περαστικοί. Ὅτι σήμερα εἴμαστε κι αὔριο δὲν εἴμαστε. Αἰσθανόμαστε ὅτι εἴμαστε ἐδῶ αἰώνιοι κι οὔτε ποὺ θὰ μᾶς ἀγγίξει τίποτα. Παίρνουμε τὸν τίτλο τοῦ «μονίμου κατοίκου»... ἐσωτερικοῦ κι οὔτε ποὺ ἀφήνουμε περιθώρια νὰ σκεφτοῦμε ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ ἐξωτερικό, κάτι ἄλλο δηλαδή, κάτι διαφορετικό. Ἡ μόνιμη ἀπάντησή μας: ἕτερον οὐδέν!

Σὰν ὁ κόσμος νὰ εἶναι μονο-διάστατος, ἐπίπεδος, νὰ ἔχει χάσει τὶς ἄλλες του διαστάσεις. Ὁριζόντιος, λοιπόν, μὲ χαμένες ἄλλες ὀριζούσες, χωρὶς ὀρίζοντες καὶ προσανατολισμούς. Περιχαρακωμένος, χωρὶς δυνατότητες διαφυγῆς, διήθησης, εἰσπήδησης, στεγανός, ἀδιάβροχος, ἀπεριχώρητος.

Βολεμένος ὁ ἄνθρωπος στὰ ὄριά του οὔτε ποὺ τοῦ πάει ἡ σκέψη, ὅτι πίσω ἀπὸ τὰ τεῖχη ποὺ ἔχει ἢ τοῦ ἔχουν ὑπερυψώσει ὑπάρχει κάτι ἄλλο, κάτι διαφορετικό. Οὔτε ποὺ ὑποψιάζεται, ὅτι κάπου μπορεῖ νὰ

ὑπάρχει καὶ νὰ ξαναβρεθεῖ ἡ ὁδὸς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀπολεσθέντος παραδείσου. Οὔτε ποὺ θυμάται, ὅτι κάποτε ἀποστάτησε καὶ εἶπε – ἐξακολουθεῖ ἄλλωστε νὰ τὸ λέει – τὸ «ὄχι» ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔθεσε ἐκτὸς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό. «Ἐξεβλήθη καὶ κατώκισεν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου» (Γένεση γ' 24). Τὸν κράτησαν σὲ ἀπόσταση, ἀλλὰ πῆρε καὶ αὐτὸς τὶς ἀποστάσεις του. Ἄντὶ γιὰ «στάση» αὐτὸς ἔκανε πλήρη «ἐγκατάσταση». Οὔτε ποὺ λογαριάζει αὐτὸ τὸ «ἀπέναντι».

Ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ;

Ἐφόσον αὐτὸς ὑπάρχει, ἄρα δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο, οὔτε ἀπέναντι, οὔτε πάνω οὔτε κάτω οὔτε μπρὸς οὔτε πίσω οὔτε ἀριστερὰ οὔτε δεξιὰ. Ὁ ἄνθρωπος στέκει σὰν ἓνας Οἰδίποδας, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν ψυχαναλυτικὸ μῦθο σκοτῶνει τὸν πατέρα (τὸν Θεὸ-Πατέρα), γιὰ νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὴ μητέρα (τὴ Γῆ, τὸν κόσμον ἐν προκειμένῳ), μόνος, χωρὶς ἀναφορὰ, χωρὶς ἀναφορές.

Ξεγράφει τὴν πατρότητα· ὁ κόσμος γίνεται ἓνας «κλωνοποιημένος» κόσμος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσή μας. «Δὲ θὰ σὲ ποῦμε πιὰ Πατέρα» ἀντηγεῖ ὁ στίχος τοῦ ποιητῆ (Γ. Βερίτης). Οἱ ἀναφορές μας ἀπευθύνονται πλέον σὲ πρόσωπα τῆς ἱστορίας: στὸν Γκρέκο, στὸν Μπολιβάρ κ.ἄ. Ὁ Νερούντα ἀπευθυνόμενος στὸν τελευταῖο ἀναφωνεῖ: «Πατέρα μας ποὺ βρισκεσαι στὴ γῆ». Δὲν χρειάζομαστε πιὰ καμιὰ εὐχὴ, κανενὸς πατέρα. Τὰ πάντα γίνονται «δι' εὐχῶν μας» ὅπως τραγουδάει γνωστὴ καλλιτέχνης: «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων ἡμῶν». Διαγράφεται μιὰ λέξη: πατέρων. Ὁ Μελχισεδὲκ

ἀντὶ νὰ εἶναι εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, γίνεται δικός μας τύπος. Τί εἰρωνεῖα!

Ἐχοντας χάσει, βέβαια, τὴν αἴσθησις ἐνὸς Πατέρα «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται» (Ἐφεσίους γ' 15), ἀναζητοῦμε ἄλλες πατριές — ἢ μᾶλλον πατριεὺς — γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρευνα τῶν γενεαλογιῶν ἀποτελεῖ σήμερον ὄχι μόνον εὐγενὴ διερεῦνησις τῆς οἰκογενειακῆς μας ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ προσοδοφόρον ἐπάγγελμα γιὰ τὸ στήσιμο μιᾶς ἄλλης «εἰκονικῆς πραγματικότητος», πλαστῆς στὴν οὐσία, ἀφοῦ ἀνάλογα μὲ τὸ ποσὸν ποὺ καταβάλλεις τοποθετεῖται καὶ ἡ καταγωγὴ σου σὲ συγκεκριμένο τόπον καὶ χρόνον, ὅσο πιὸ πίσω γίνεται.

Μιὰ ἄλλη ἐσχατολογία

Ἀντιφατικὲς ἀσφαλῶς καταστάσεις. Μπορεῖ ὅμως αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ ἔρευνα νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ πολὺ πιὸ πίσω. Ὁ λαὸς μας λέει ὅτι «ρωτῶντας πᾶς στὴν Πόλιν». Ποιὸς νὰ ξέρει; Δὲν ἀποκλείεται, οἱ ἔρευνες αὐτῆς οἱ ἐπίμοχθες καὶ ἐπίμονες, νὰ μᾶς φέρουν ἐκεῖ ποὺ κάποτε ὁ Θεὸς «ἔταξε τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς» (Γένεσις γ' 24). Ν' ἀνακαλύψουμε ἔτσι μιὰ ἄλλη ἐσχατολογία, τοπικὴ, ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ἀλλὰ καὶ τελειώνει ὁ κόσμος, αὐτὸ τὸ «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» ποὺ μπορεῖ νὰ συμπέσει μὲ τὰ ἔσχατα τοῦ χρόνου.

Φθάνοντας ἐκεῖ, αὐτὸ τὸ ἐκεῖ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐδῶ, γιὰτὶ ὅταν μιᾶμε προσεγγίζοντας τὰ πράγματα «ἐσχατολογικὰ» εἶναι σὰ νὰ βλέπουμε νὰ «στέκονται πράγματα μαζί ποὺ ἀλλιῶς εἶναι χωρισμένα». Αὐτὸ τὸ ἐκεῖ ἀφορᾷ καὶ στὴν καθημερινότητά μας. Ἀφορᾷ στὸν τρόπο ποὺ βλέπουμε καὶ ἀναγνωρίζουμε τὰ πράγματα. Ἴσως, μετὰ τὴν πρώτη φλόγα τῆς ρομφαίας ποὺ μᾶς τύφλωσε σὰν ἄλλους Μιχαὴλ Στρογκῶφ, νὰ μπορέσουμε ν' ἀναβλέψουμε καὶ τότε νὰ φανοῦν, στὴν ἀρχὴ σὰν δέντρα κινούμενα, ἀχνὰ στὸν ὀρίζοντα, τὰ δένδρα τοῦ παραδεί-

σου τῆς τρυφῆς, ὥσπου νὰ σταθεροποιηθοῦν καὶ νὰ εἶναι ἓνα κάλεσμα.

Τότε, ἡ ζωὴ μας ἐπὶ γῆς, θὰ εἶναι πράγματι μία στάσις, μία *στάσις ἐργασίας* μὲ τὴν ἀληθινὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ὄχι ἐπανάστασις (ὅπως ἡ στάσις τοῦ Νίκα) οὔτε ἀποχὴ (στάσις ἐργασίας ὑπαλληλικοῦ - ἐργατικοῦ τύπου), ἀλλὰ στάσις — καὶ ὄχι στάθμευσις — κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας στεκόμαστε μέχρι νὰ φτάσουμε στὸν τελικὸ προορισμὸν μας καὶ διεκπεραιώσουμε κάποιες *ἐργασίες* ὅπως τῶν *ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ*, καὶ κάποια ἔργα τῶν χειρῶν μας (τὸ *ἐργό-χειρό* μας). Τὸ εἰσιτήριο μας, πολλαπλῶν διαδρομῶν, ἢ μᾶλλον ἡ κάρτα μας, μᾶς ἐπιτρέπει πολλὰ τέτοιες στάσεις, καὶ ἀπλῶν καὶ διαδρομῶν μετ' ἐπιστροφῆς. Μέχρις ὅτου φθάσουμε στὸν μεθοριακὸ σταθμὸν, μὲ θεωρημένο τὸ διαβατήριο, γιὰ τὴν τελικὴ ἔξοδο, ἀπὸ τὴν χώρα ἐδῶ, στὴ Χώρα τῶν ζώντων, ἐκεῖ. Ἀσυναίσθητα θυμᾶμαι ἓνα παλιὸ ἄσμα ποὺ ἄλλοτε φέρνει χαρὰ καὶ ἄλλοτε ἴσως θλίψη ὅταν τὸ ἀκοῦμε:

*Ναὶ ἐκεῖ, ναὶ ἐκεῖ,
ναὶ ἐκεῖ, ναὶ ἐκεῖ,
θέλομεν ποτὲ συναντηθεῖ,
ὦ πατρίς οὐρανία,
τρισευδαίμων καὶ τρισποθητή.*

Τότε στὸ «ἀπέναντι» θὰ γίνῃ ἡ Μεγάλῃ Συνάντησις.

Τὸ ἔργο ποὺ ἐγὼ «ἀνεβάζω» μὲ τὴν ζωὴν μου ἔχει ἄλλο τίτλον: Ἦρθα, ἀλλά... δὲν θὰ μείνω!

Ποιμαντική του μέλλοντος

Του κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητού του Παν/μίου 'Αθηνών

Τί μπορεί άραγε να σημαίνει ή έκφραση «Ποιμαντική του μέλλοντος»; Η γενική πώση θα έκληφθει ως *γενική αντικειμενική* και θα ύποδηλώνει ποιμαντικά μέτρα που θα σκοπεύουν στη διαποίμανση ανθρώπων και καταστάσεων που θα δημιουργηθούν στο άμεσως προσεχές ή άπώτερο μέλλον; Ή θα τη θεωρήσουμε ως *γενική ύποκειμενική* και θα έξυπακούεται ότι τα μελλούμενα, τα μέλλοντα γενέσθαι θα μās ύποβάλλουν ποιμαντικές ενέργειες τέτοιες που θα μās αναγκάζουν να προσαρμόσουμε την τακτική μας στις συνθήκες που θα δημιουργηθούν μελλοντικά; Θα ποιμάνουμε έμεις, τελικά, τó μέλλον ή θα μās ποιμάνει έκεινο; Όποιαδήποτε όμως έκδοχή και άν επιλέξουμε, τó βέβαιο είναι ότι τó μέλλον μās προβληματίζει *ποιμαντικά*.

1. Πρώτα πρώτα *κυριολεκτικά*. Τί και πώς θα γίνει στην πράξη ή *συγκρότηση τής Μιάς Ποίμνης* ύπό τόν Ένα Ποιμένα; Όσο κι άν φαντάζει μακρινό και άπιαστο όνειρο, έντούτοις ή εικόνα αυτή μās συνέχει έσχατολογικά' προς τὰ εκεί πορευόμαστε. Και θα πρέπει έν τώ μεταξύ να επιλύσουμε όσα προβλήματα παρουσιάζονται και να ύπερβούμε όσα έμπόδια μπαίνουν σ' αυτό τó δρόμο. Είτε αυτά έμφανίζονται σέ μία όρθόδοξη τοπική Έκκλησία είτε στις όρθόδοξες Έκκλησίες μεταξύ τους είτε μεταξύ όρθόδοξων Έκκλησιών και έτεροδόξων, και όχι μόνο. Γιατί στην μία Ποίμνη καλούνται να έμφιλοχωρήσουν όλοι' και μέλη άλλων θρησκειών, ιδεολογιών, κοσμοθεωρητικών και βιοθεωρητικών έπιλογών.

Τό άνοιγμα, λοιπόν, προς όλους είναι έπιταγή άποστολής: «πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ έθνη». Μόνο που ή άποστολή δέν έκτελείται αυτόματα και στερεοτυπικά. Χρειάζεται να διερωτηθούμε για τó «πώς» θα πραγματοποιήσουμε τó «πάντως» (παντοιοτρόπως) του άποστόλου Παύλου. Τό σημαντικό είναι προς τὰ που θα έχουμε στραμμένη την προσοχή μας και τó βλέμμα μας.

2. Κατά δεύτερο λόγο τó μέλλον μās άπασχολεί ποιμαντικά και ως προς τή δική μας *προσωπική ένταξη* σ' αυτήν την Ποίμνη και την πρόδοό μας στην έν Χριστώ ζωή. Ό σχεδιασμός τής πορείας επί προσωπικής βάσεως είναι άπαραίτητος.

Όπως συνήθως για όλα τὰ πράγματα βάνουμε κάποιο σχέδιο, κάποιο διάγραμμα πορείας, έτσι και έδώ τίποτε δέν πρέπει να άφεθεί στην τύχη σέ ό,τι άφορά τή δική μας πρωτοβουλία. Προς τὰ που όμως θ' άρμενίσει τελικά τó σκάφος μας δέν είναι θέμα άνέμου, — όπου μās πάει ό άνεμος — αλλά θέμα Πνεύματος, γιατί «τó Πνεύμα όπου θέλει πνει». Άπό έμās άπαιτείται έτοιμότητα να διακρίνουμε τó θέλημα και τó κάλεσμα του Θεού με τή βοήθεια πνευματικών όδηγών και συμπαραστατών.

3. Τó μέλλον μās άφορά άκόμα και για τó πώς θα προετοιμαστούμε να ύποδεχτούμε και να άποδεχτούμε ένδεχομένως όλα αυτά τὰ *καινούργια και θαυμαστά* που μās έπιφυλάσσει' και να τὰ ένσωματώσουμε και να τὰ άφομοιώσουμε ή άκόμα και να τὰ άποβάλουμε, όταν αυτό είναι άναγκαίο. Χωρίς να χαρακτηριστούμε ως «νεοπαθείς», παθιάζοντας για κάθε τι τó καινούργιο, ως είμαστε έτοιμοι να δούμε τó νέο και τί πραγματικά τó νέο φέρνει και δέν φαίνεται άπλώς σαν καινό χωρίς και να είναι.

Μέ αυτή μας τή στάση ταιριάζει και ή έτοιμότητά μας να έγκαταλείψουμε κάθε τι τó παλιό όταν αυτό έχει ξεπεραστεί και δέν ύπάρχει πλέον καμιά έλπίδα ότι θα χρησιμεύσει κάποτε. Άλλο μουσειακό είδος και άλλο αντικείμενο καθημερινής χρήσεως που μās όδηγεί καθημερινά στο αύριο. Η διάκριση μεταξύ καινού και κενού νοήματος και παρωχημένου θα μās έξασκει στις άποφάσεις που θα πρέπει να παίρνουμε και τις έπιλογές που θα πρέπει να κάνουμε.

4. Ποιμαντική ως προς τó μέλλον είναι άκόμα και ή προετοιμασία μας για τὰ *δύσκολα και τὰ έπερχόμενα κακά*. Είναι άληθές ότι τó μέλλον μās έπιφυλάσσει μεγάλα δεινά είτε σέ προσωπικό επίπεδο, είτε σέ κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό, ύγείας κ.λπ. Δέν είναι άνάγκη να τὰ άπαριθμήσουμε. Καθημερινά βομβαρδιζόμαστε από συμβαίνοντα κακά άλλα και από μελλούμενα. Βεβαίως άπευχόμαστε να συμβούν. Χρειάζεται, όμως, ή έτοιμότητα μας ώστε να μη ταραχούμε όταν μās βρει τó κακό. «Ητοιμάσθην και ούκ έταράχθην» μās ύποδεικνύει ό ψαλμωδός. Μ' αυτόν τόν τρόπο είμαστε έτοιμοι να δεχτούμε ευγνωμόνως όχι μόνον τὰ

ἀγαθὰ ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρὰ, ἀφοῦ ἔχουμε τὴν αἴσθησις ὅτι ὁ Κύριος μᾶς συνοδεύει πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μας.

5. Μία ἄλλη πτυχή τοῦ θέματος ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ **πλαῖσιο καὶ οἱ δομῆς** τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τὸ ὁποῖο καλούμαστε νὰ ἐπιτελέσουμε στὸ μέλλον. Ὅσο μεγάλη καὶ νὰ εἶναι ἡ ποικιλία τῶν μορφῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος ὅπου ἀσκήθηκε ἡ Ποιμαντικὴ στὸ παρελθόν, τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ πλαῖσιο καὶ ὡς πρὸς τὶς μορφές. Ὅπως καὶ ὁ Κύριος ἐμφανιζόταν «ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ», τὸ ἴδιο καὶ ἡ Ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος θὰ προσλαμβάνει διάφορες μορφές ἐνῶ στὴν οὐσία θὰ εἶναι ἡ ἴδια ὡς πρὸς τὶς προθέσεις καὶ τοὺς στόχους τῆς.

6. Τὸ μέλλον μᾶς ἐπιφυλάσσει ἐκπλήξεις ἢ μᾶλλον ἀναμενόμενες ἀλλαγές καὶ ὡς πρὸς τοὺς **συνεργούς** μας στὰ ἔργα τοῦ Κυρίου. Φυσικὸ ἄλλωστε καθὼς οἱ ἄνθρωποι μεγαλώνουν, πεθαίνουν, ἀποχωρίζονται, διαχωρίζουν τὶς θέσεις τους καὶ

προσανατολίζονται πρὸς ἄλλες κατευθύνσεις. Πολλὲς φορὲς οἱ ἀποχωρήσεις εἶναι ὀδυνηρὲς· ἄλλοτε μᾶς ἀνακουφίζουν καὶ μᾶς λύνουν τὰ χέρια· ἄλλοτε οἱ ἀποχωρισμοὶ μᾶς ρίχνουν σὲ βαρύτερο πένθος μέχρις ὅτου νέοι συνεργάτες ἐπουλώσουν πληγές καὶ τραύματα καὶ μᾶς κάνουν νὰ ἐλπίζουμε καὶ νὰ ἐπιτελοῦμε τὸ ἔργο προθύμως.

Αὐτὴ ἡ διάσταση ποῦ ἐγγίζει προσωπικὲς χορδές, καὶ διαπροσωπικὲς σχέσεις εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ εὐαίσθητες καὶ θὰ πρέπει νὰ λαμβάνεται σοβαρὰ ὑπόψη στὸ σχεδιασμὸ τοῦ μέλλοντος καὶ τὶς ἐπιπτώσεις τοῦ μέλλοντος στὸ δικό μας παρὸν ποῦ θὰ παίρνει σιγὰ σιγὰ τὴ μορφὴ τοῦ μέλλοντος, τοῦ μέλλοντός μας. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ ἀποστάσεις ἀνάμεσα σὲ γενικὲς ὑποκειμενικὲς καὶ ἀντικειμενικὲς, σὲ *ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος* καὶ σὲ *μέλλον τῆς ποιμαντικῆς* μικραίνουν καὶ ὅλοι μας καλούμεθα ν' ἀκολουθήσουμε κατὰ πόδας τὸν Ποιμαίνοντα καὶ ὀδηγοῦντα τὴν Ἐκκλησίαν Του ὡς ποιμνὴ Κυρίου «πρὸς νομὰς σωτηρίους».

ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Quo vadis Ποιμαντική;

Ὅταν, σὸ περασμένο μας ἄρθρο, ἐπιχειρήσαμε νὰ ἐξετάσουμε τὶς δύο ἐκδοχὲς τῆς ἐκφράσεως «Ποιμαντικὴ τοῦ μέλλοντος», θεωρώντας τὴ γενικὴ πώση – τοῦ μέλλοντος – εἴτε ὡς ὑποκειμενικὴ εἴτε ὡς ἀντικειμενικὴ, διαπιστώσαμε ὅτι καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση τὸ μέλλον μᾶς προβληματίζει *ποιμαντικά*.

Ὁ προβληματισμὸς μας ἐκεῖνος ἀναφερόταν σὲ ἔξι σημεία. Στὴν συγκρότηση τῆς Μιάς Ποιμνῆς ὑπὸ τὸν Ἔνα Ποιμένα· στὴν προσωπικὴ μας ἐνταξὴ σ' αὐτὴν· στὴν ἀφομοίωση ἢ τὴν ἀπόρριψη στοιχείων ποὺ ἐμφανίζονται ὡς καινὰ ἢ καὶ στὴν ἐγκατάλειψη ἄλλων παλαιότερων· στὴν προετοιμασία μας γιὰ ἐπερχόμενα κακά· στὸ πλαίσιο καὶ στὶς δομὲς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου καὶ στὴν τυχόν διαφοροποίησή τους σὲ σχέση μὲ ἐκείνες τοῦ παρελθόντος· στὶς ἀναμενόμενες ἀλλαγὲς στὰ πρόσωπα τῶν συνεργατῶν μας καὶ τὶς ἐνδεχόμενες συνέπειες κατὰ τὸ σχεδιασμὸ τῆς ποιμαντικῆς μας διακονίας. Στὴν οὐσία προβληματιστήκαμε ὡς πρὸς τὸ μέλλον τῆς Ποιμαντικῆς.

Τὸ ἐρώτημά μας ρητορικὸ ἢ ὄχι θὰ μπορούσε νὰ διατυπωθεῖ μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: «Quo vadis Ποιμαντικὴ», «ποῦ ὑπάγεις Ποιμαντικὴ»; Ἐδῶ ὑπάρχει μία προσωποποίηση καὶ εἶναι σὰ ν' ἀπευθύνουμε τὸ λόγο στὴν Ποιμαντικὴ καὶ νὰ τῆς λέμε: ἐσύ, ποῦ εἶσαι ἢ τέχνη τῶν τεχνῶν καὶ ἢ ἐπιστῆμη τῶν ἐπιστημῶν, ποῖο δρόμο παίρνεις καὶ ποῖο δρόμο ἀφήνεις; Ἡ μήπως στέκεσαι καὶ σταματᾷς καὶ ἀποφεύγεις νὰ πᾶς ἐκεῖ ὅπου τὸ καθήκον καὶ ἡ ἀποστολὴ σου σὲ προστάζει;

Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ μπορούσε νὰ τῆς τὸ ἀπευθύνει ὁ ἴδιος ὁ Κύριος, ὅπως κατὰ τὸ ἱστορούμενο περιστατικὸ στὶς *Πράξεις Πέτρου* ὅταν ρώτησε τὸν ἀπόστολο Πέτρο «Quo vadis» («Ποῦ πηγαίνεις;») καὶ ἐκεῖνος ἐπέστρεψε στὴ Ρώμη καὶ μαρτύρησε. *Μιὰ ἐρώτηση* ἀξίζει πολλὰ φορὲς περισσότερο ἀπὸ *χιλίες ἀπαντήσεις* γιατί σὲ ὑποχρεώνει νὰ ἀπαντήσεις καὶ νὰ φερθεῖς ἀνάλογα.

Προσανατολισμός: ἡ ἔκτη αἴσθηση

Διερωτᾶσαι τότε γιὰ τὸ «ποῦ πηγαίνεις» ἢ καὶ γιὰ τὸ «ποῦ τὸ πηγαίνεις» ἴδιο ῥῆμα μὲ τόσο διαφορετικὴ χρῆση καὶ σημασία. Ἡ Ποιμαντικὴ, ἀσφαλῶς, δὲν μπορεῖ «νὰ τὸ πηγαίνει» ὅπου ἀπαιτοῦν οἱ καιροί, ἢ μᾶλλον ὁ καιρὸς. Δὲν ὑπάρχει ὀπισθοχώρηση παρὰ μόνον ἐπέκταση, πρόσω ὀλοταχῶς! Ἐξ ὀρισμοῦ, λοιπόν, ἡ Ποιμαντικὴ ἔχει μέλλον γιατί νοιάζεται γιὰ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ τὴ σωτηρία τους.

Αὐτὴ ἡ ἔγνοια, αὐτὴ ἡ μέριμνα δὲν ἀφήνει τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἡσυχάζει καὶ νὰ ἐφησυχάζει στὰ κεκτημένα. Ὅποιος ἀνησυχεῖ, γρηγορεῖ καὶ προσέχει. Ψυχανεμίζεται τὰ σημεία τῶν καιρῶν, ἐπιστρατεύει ὅλα τὰ αἰσθητήριά του· ὄχι μόνον φροντίζει γιὰ τὴν φυλακὴ (φύλαξη) τῶν πέντε αἰσθήσεων ἀλλὰ καὶ τὶς θέτει σὲ ἐπιφυλακὴ καὶ ἀγρύπνια. Ὅχι μόνον τὶς σωματικὰς ἀλλὰ καὶ τὶς πνευματικὰς. Ἐπιτελεῖ *προφητικὴ διακονία*, *προσανατολίζει*, δηλαδή, κυριολεκτικὰ, διότι κατευθύνει πρὸς τὴν Ἀνατολὴ τῶν ἀνατολῶν ποὺ εἶναι ὁ Κύριος. Ἡ προφητικὴ ἀποστολὴ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς *ἡ ἔκτη αἴσθηση*, ἐκεῖνη τοῦ προσανατολισμοῦ, ποὺ ὀδηγεῖ, βάνει στὸν δρόμο τοὺς ἀνθρώπους γιὰ ν' ἀκολουθήσουν τὸ μοναδικὸ δρόμο. Ὅλες οἱ αἰσθήσεις συγκεντρώνουν τὶς κατάλληλες πληροφορίες καὶ ἡ ἔκτη αἴσθηση τοῦ προσανατολισμοῦ τὶς κατευθύνει πρὸς τὴ μοναδικὴ διεύθυνση. Τὸ μέλλον τῆς Ποιμαντικῆς ἐξαρτᾶται κατὰ ταῦτα ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὸ μέλλον.

Ποιμνιοκεντρικὴ ἢ Ποιμενοκεντρικὴ ὀπτική;

Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς δείχνει ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ποιμαντικῆς ἐξαρτᾶται ἀκόμη ἀπὸ τὴ «ὀπτικὴ» μὲ τὴν ὁποία ἀντικρύζουμε τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ποιμαίνουμε τοὺς ἀνθρώπους. Τελευταῖες ἐρευνες ὑποδεικνύουν, ὅτι μία *ποιμνιοκεντρικὴ νοοτροπία*, ἀντίληψη, δηλαδή, στὴν ὁποία ἐπικρατεῖ ἡ ἀποψη ὅτι τὸ ποιμνιο σὸ συνολὸ του εἶναι τὸ κέντρο τῆς ἀσκήσεως τοῦ Ποιμαντικοῦ

ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν ἐπί-
 τευξη τοῦ τελικοῦ στόχου καὶ διευκολύνει τὴν
 πραγματοποίησή του περισσότερο ἀπὸ μία *Ποι-
 μενοκεντρικὴ νοοτροπία*¹. Ἡ τελευταία θεωρεῖ
 ὅτι τὸ *A* καὶ τὸ *Ω* εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ ποιμέ-
 να.

Δὲν πρέπει, βέβαια, νὰ παραθεωρήσουμε τὸ
 γεγονός, ὅτι κύριος μοχλὸς τοῦ ποιμαντικοῦ ἔρ-
 γου παραμένει ὁ ἱερέας· συντονιστὴς ἑνὸς ποι-
 κίλου ἔργου· πορθημεὺς πὸν φέρνει σὲ ἐπαφὴ
 ἀντίθετους καὶ οἰκείους. Δὲν εἶναι ὁμῶς τὸ κέν-
 τρο καὶ ὁ μοναδικὸς συντελεστής. Πολλὲς δυνά-
 μεις συμμετέχουν καὶ συνεργοῦν σ' αὐτό. Ἡ ἐν-
 σωμάτωσή τους στὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας συντε-
 λεῖ στὴ λειτουργικότητά της ὥστε νὰ μπορέσει
 τὸ ποιμαντικὸ ἔργο ν' ἀναπτύξει τὶς τέσσερις

μνιοκεντρικὴ τροχιά (νοοτροπία). Μὲ τὸν ποιμέ-
 να ὡς κέντρο διαγράφεται ἡ *ποιμενοκεντρικὴ*
 τροχιά (νοοτροπία). Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις
 εἶναι ζήτημα ἐμφάσεως καὶ τονισμοῦ.

Μὲ τὴν ποιμνιοκεντρικὴ ὀπτικὴ διαφαίνεται
σήμερα καὶ τείνει νὰ ἐπικρατήσῃ στὸ μέλλον
 μία πιὸ εὐρυθμὴ λειτουργία τοῦ ποιμαντικοῦ ἔρ-
 γου.

Πλὴν ὁμῶς γιὰ νὰ μπορέσει νὰ γραφεῖ ἕνας
 πλήρης *τέλειος κύκλος* ὥστε νὰ μὴ παραμείνει ἡ
 λειτουργία «ἐλλειπτικὴ» θὰ πρέπει αὐτὸς ὁ κύ-
 κλος νὰ ἔχει ὡς Κέντρο του τὸν Κύριο ὡς Καλὸ
 Ποιμένα, καὶ ἡ συνισταμένη *Ποιμαντικὴ* νὰ εἶ-
 ναι *Ποιμενοκεντρικὴ* μὲ πὶ κεφαλαίο, δηλαδὴ
Χριστοκεντρικὴ. Καὶ αὐτὰ πρὸς ἀποφυγὴ καὶ
 ἀπόκρουση πάσης παρεξηγήσεως ὡς πρὸς τὸ

βασικὲς του λειτουργίες: τὴ μαρτυρία, τὴ λα-
 τρεία, τὴν κοινωνία καὶ τὴ διακονία ἀγάπης².

Κεφαλὴ ὅπως πάντα παραμένει ὁ ἴδιος ὁ
 Κύριος, ὁ ὁποῖος, ὅπως παρουσιάζουμε σὲ ἄλλη
 οἰκεία εἰκόνα, εἶναι ὁ Καλὸς Ποιμὴν. Μόνον ἂν
 ὁ Καλὸς Ποιμένας θεωρηθεῖ, ὅπως καὶ εἶναι, τὸ
 Κέντρο, τότε καὶ μόνον μία Ποιμενοκεντρικὴ
 Ποιμαντικὴ βρῖσκει τὸ ἔσχατο νόημά της.

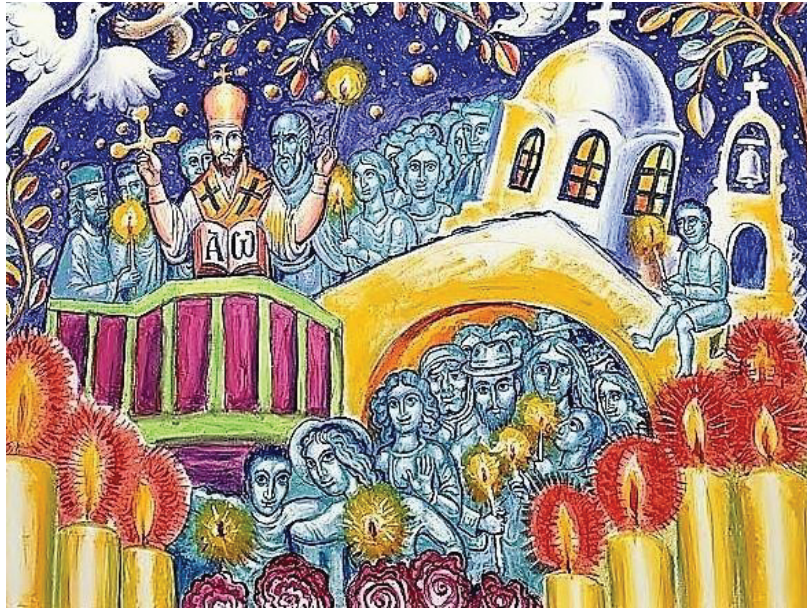
Ἐὰν θελήσουμε, τώρα νὰ χρησιμοποιήσουμε
 τὴν εἰκόνα τῆς «ἐλλείψεως» — τοῦ γεωμετρικοῦ
 σχήματος πὸν προκύπτει μὲ τὴν πλάγια τομὴ κυ-
 λίνδρου— μποροῦμε τότε νὰ ἀπεικονίσουμε κα-
 λύτερα αὐτὸ πὸν θελήσαμε νὰ διατυπώσουμε
 προηγουμένως. Τὶς *δύο ἐστίες (κέντρα)* τῆς «ἐλ-
 λείψεως» συνιστοῦν τὸ ποίμνιο καὶ ὁ ποιμένας.
 Μὲ τὸ *ποίμνιο* ὡς κέντρο διαγράφεται ἡ *ποι-*

προτεινόμενο «*παράδειγμα*» κατευθύνσεως τῆς
 Ποιμαντικῆς τοῦ μέλλοντος γιὰ νὰ μπορεῖ ἄλ-
 λωστε νὰ ἔχει καὶ μέλλον. Βασικὴ ὁμῶς προϋ-
 πόθεση εἶναι ποιμένες καὶ ποιμαινόμενοι νὰ ἔ-
 χουν τὴν αἴσθησι ὅτι Ποιμένας τους εἶναι ὁ ἴ-
 διος ὁ Κύριος.

1. Γιὰ περισσότερα βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, *Ἐπιστήμη
 καὶ τέχνη τῆς Ποιμαντικῆς*, Ἀθήνα, Ἐκδ. Ἀρμός, 1997, σ.
 25 κ.έ.

2. Ὅπ. π., σ. 57 κ.έ.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

π. Σταμάτη Σκλήρη, Πώς γιορτάζουν οι Έλληνες την Λαμπρή (2021).

17. Του Σταυρού και της Ανάστασης

18. Με αφορμή την Ανάσταση

ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Σὰ νὰ μὴν...

Πολλὲς φορὲς πιάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ ζῆ σὰ νὰ μὴν ἔχει συμβεῖ ἡ Ἀνάσταση μὲ ὅλες τὶς συνέπειες καὶ τὰ συνεπακόλουθά της. Πορευόμεστε ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζοντες σὰ νὰ μὴν ἔχει ἀκουστῆ ἢ προσφώνησι «χαίρετε». Κουβαλάμε τὴ λύπη μας πού δὲν μπορεῖ νὰ τὴ διαπεράσει οὔτε μιὰ ἀκτίνα ἀπ' τὸ φῶς πού ἔχει γεμίσει τὰ πάντα. Φέρουμε τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ καὶ παραμένουμε στὴν Σταύρωση πού σήμανε τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς καὶ ἀδυνατοῦμε νὰ ζήσουμε τὴν Ἀνάσταση πού ἀναγγέλλει τὴν ἀρχὴ μιᾶς νέας. Κουρασμένοι ἀπὸ τὴ μάχη δὲν μποροῦμε νὰ χαροῦμε τὰ ἐπινίκια καὶ ν' ἀκολουθήσουμε Αὐτὸν πού ἐξῆλθε νικῶν.

Αὐτὸ συμβαίνει ὄχι μόνον στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ ἀλλὰ καὶ τὴν προσωπικὴ, τὴν οἰκογενειακὴ, τὴν ἐπαγγελματικὴ, τὴν ἐθνικὴ κ.λπ. Δίνουμε μάχη ἢ μάχες καὶ μετὰ, ἀποκαωμένοι ἀπὸ τὴν προσπάθεια, δὲν ἔχουμε τὸ κουράγιο νὰ χαροῦμε τὸ ἀποτέλεσμα καὶ νὰ πάρουμε θάρρος γιὰ νὰ συνεχίσουμε. Δὲν μποροῦμε νὰ ξεχάσουμε τὰ ὀπισθεν γιὰ νὰ ἐπεκταθοῦμε στὰ ἔμπροσθεν. Ἐπανερχόμεθα καὶ ἐπιστρέφουμε ἀντὶ νὰ ἐξερχόμεθα. Πιάνουμε τὸν ἑαυτὸ μας νὰ ζῆ τὸ πρωτόγνωρο αὐτὸ αἶσθημα τῆς εἰρήνης ἢ τοῦ μὴ πολέμου καὶ νὰ νιώθει χαμένος, καταβεβλημένος, ἀδύναμος νὰ ἀντιδράσει στὴν καινούργια πραγματικότητα. Ξεχνάμε κατὰ πῶς λέγει ὁ ποιητής, ὅτι «ἡ εἰρήνη θέλει δύναμη νὰ τὴν ἀντέξεις».

Χρόνος ἀναμονῆς

Θέλει ὅμως καὶ χρόνο γιὰ νὰ καταστρώσουμε ἓνα νέο σχέδιο ζωῆς, νὰ βάνουμε μιὰ νέα τάξη, νὰ ἀνασυντάξουμε δυνάμεις καὶ σκόρπια σχέδια καὶ νὰ σχεδιάσουμε τὴν πιδὲ πέρα πορεία μας. Γιατί, βέβαια, δὲν μποροῦμε νὰ μείνουμε στάσιμοι. Κάθε στάσιμα εἶναι καὶ ἀφετηρία ἐκκίνησης, δηλαδὴ κίνησης. Κίνησης ὅμως ὄχι τυχαίας κί ὅπου μᾶς βγάνει ὁ δρόμος. Κίνησης συνειδητῆς ὡς πορείας πού γίνεται ἐν Κυρίῳ καὶ μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι ὁ Κύριος πού μᾶς ἔφερε μέχρις ἐδῶ θὰ μᾶς πάει καὶ πιδὲ πέρα. Αὐτὴ ἡ συναίσθησι τοῦ συν-πορευομένου, τοῦ συν-χωροῦντος, τοῦ συν-οδεύοντος καὶ συν-

ομιλοῦντος Κυρίου στὸ παράδειγμα τῆς πορείας πρὸς Ἐμμαοὺς μᾶς ὁδηγεῖ ἀσφαλῶς πρὸς τὰ ἔμπροσθὰ νὰ συζητάμε γεγονότα πού συνέβησαν στὸ ἐγγὺς ἢ ἀπώτερο παρελθόν, πού καθορίζουν ὅμως καὶ τὸ μέλλον μας.

Φθάνουμε σ' ἓνα σημεῖο πού ὅταν ἀναφερόμαστε σὲ ὅ,τι μᾶς ἔχει συμβεῖ, στεκόμαστε σὲ στάσιμα ἀναφορᾶς πρὸς Αὐτὸν καὶ περιμένουμε τὴ διερμηνεία Του, τὸ φωτισμὸ Του. Στὴ συνέχεια «ὑποστρέφουμε» πρὸς αὐτοὺς πού ζοῦν τὰ ἴδια καὶ «ἐξηγοῦμεθα τὰ ἐν τῇ ὁδῷ» καὶ ἐπιχειροῦμε ἀπὸ κοινοῦ νὰ χαράξουμε τὴ νέα μας πορεία. Βάνοντας κάτω τὶς δυσκολίες τοῦ Σταυροῦ καὶ τὶς ἐλπίδες τῆς Ἀναστάσεως πορευόμεστε πιδὲ πέρα, ἐπεκτεινόμαστε πρὸς τὰ ἔμπροσθὰ. Ἡ ἐντολὴ εἶναι «πορευθέντες»..., προ-χωρεῖτε, μὴ στέκεσθε!

Νέα Ἐπιχειρηματικὴ Ἐποχὴ

Ἀναφέραμε πιδὲ πάνω ὅτι ἀνάμεσα στὸ προηγούμενο καὶ τὸ ἐπόμενο βῆμα, ἐκεῖ πού παραμένει μετέωρος ὁ βηματισμὸς μας, ἀπαιτεῖται χρόνος σκέψεως καὶ περισυλλογῆς γιὰ ἀπολογισμοὺς, ὑπολογισμοὺς καὶ προῦπολογισμοὺς, πού νὰ καλωσορίζει μιὰ Νέα Ἐπιχειρηματικὴ Ἐποχὴ... Ἀνάμεσα σ' αὐτὸ πού ἐπιχειρήσαμε μέχρι τώρα καὶ σ' αὐτὸ πού θὰ ἐπιχειρήσουμε στὸ ἐγγὺς μέλλον θὰ πρέπει νὰ ζυγίσουμε τὰ πράγματα. Αὐτὰ πού κάναμε, αὐτὰ πού θέλαμε νὰ κάνουμε, αὐτὰ πού θέλουμε νὰ κάνουμε.

Ἡ νέα ἐποχὴ μας μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ ἐπέχουμε ἀπὸ πράγματα πού τώρα θεωροῦμε ὡς αὐτονόητο ὅτι πρέπει νὰ τὰ συνεχίσουμε. Αὐτὴ ἡ σκέψη πού θὰ κάνουμε μπορεῖ νὰ μᾶς ὁδηγήσει σὲ ἄλλα αὐτονόητα, μὲ πρῶτο ν' ἀμφιβάλλουμε στὸ αὐτονόητο τῶν αὐτονόητων μας. Ἡ πορεία μας μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι στὸ ἐξῆς κάτι πού ἐμεῖς συνηθίζαμε ἢ οἱ ἄλλοι ἦταν συνηθισμένοι ἢ τοὺς εἶχαμε συνηθίσει νὰ κάνουμε. Ἡ πορεία μας μπορεῖ νὰ εἶναι διαφορετικὴ. Μπορεῖ ἀκόμη οἱ μέθοδοι πού μέχρι τώρα χρησιμοποιούσαμε νὰ διαφέρουν ἀπ' αὐτὲς πού θὰ χρησιμοποιήσουμε στὸ μέλλον. Ἡ διαφορὰ δὲν θὰ εἶναι γιὰ τὴ διαφορὰ ἢ ἀλλαγὴ γιὰ τὴν ἀλλαγὴ ἢ ἀνατροπὴ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ. Πρέπει ὅμως νὰ ἔχει προηγηθεῖ μιὰ σκέψη καὶ

Ένα σκεπτικό. Νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀλλαγῆς νοοτροπίας, μιᾶς μετα-νοίας.

Ἐνα δῶρο γιὰ τὸν ἑαυτό σου

Αὐτὸ εἶναι ἓνα δῶρο ποὺ πρέπει νὰ προσφέρουμε στὸν ἑαυτό μας. Νὰ σκεφθοῦμε, δηλαδή, τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἀρχή. Σὰ νὰ τὰ σκεφτόμασταν γιὰ πρώτη φορά. Σὰ νὰ τὰ κάναμε τὴν πρώτη μας ἐπιλογή, νὰ ξεκινούσαμε τώρα. Ἄς διερωτηθοῦμε τί θὰ κάναμε ἂν ἦταν νὰ χαράζαμε πορεία σήμερα. Ἄς ἀπαντήσουμε, μὰ ἂς στοχαστοῦμε καὶ τὴν ἀπάντησή μας. Ὅχι ἂμ' ἔπος ἂμ' ἔργον. Ἄς πάρομε ἀπόσταση. Ἄς στοχαστοῦμε κι ἂς ἀναστοχαστοῦμε. Ἄς τὰ συζητήσουμε μὲ τὸν ἑαυτό μας καὶ μὲ κάποιον ἄλλο. Ἄς τὰ θέσουμε ὑπόψη σ' Αὐτὸν ποὺ μᾶς ἀποκάλεσε φίλους Του, καὶ στοὺς φίλους τοῦ φίλου μας. Καὶ νὰ εἴμαστε ὅλοι «προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει» γιὰ νὰ φανερώσει ὁ Θεὸς καὶ νὰ δείξει τὴ νέα πορεία, ὥστε τὸ μετέωρο βῆμα κι ὁ μετεωρισμὸς τοῦ νοῦς νὰ γίνῃ σταθερὴ συγκέντρωση τῆς προσοχῆς καὶ σταθερὸς βηματισμὸς πρὸς τὰ μπροστά.

Νομίζω ὅτι μιὰ τέτοια στάση ζωῆς μὲ ἀφορμὴ τὴ νέα ἐποχὴ ποὺ τὴν ἀρχὴ της δείχνει κάθε χρόνο ἢ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου μας καὶ ποὺ σημειώνει ταυτόχρονα τὸ τέλος μιᾶς ἄλλης, εἶναι τὸ α καὶ τὸ ω γιὰ ὅλους ἐμᾶς ποὺ θέλουμε νὰ συνεχίσουμε τὴν πορεία μας, ἀκολουθώντας τὸ Α καὶ τὸ Ω, τὸν πρῶτο καὶ τὸν ἔσχατο, τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ποὺ εἶναι ὁ Ἀναστὰς Κύριος.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Ἀπὸ τὸ ἐξώφυλλο τῶν Ἐπινικίων (συλλογῆς ποιημάτων) τοῦ Δ. Α. Σταθόπουλου, Ἀθήνα, ἐκδ. «Ἀστὲρος», 1962.

ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΗ

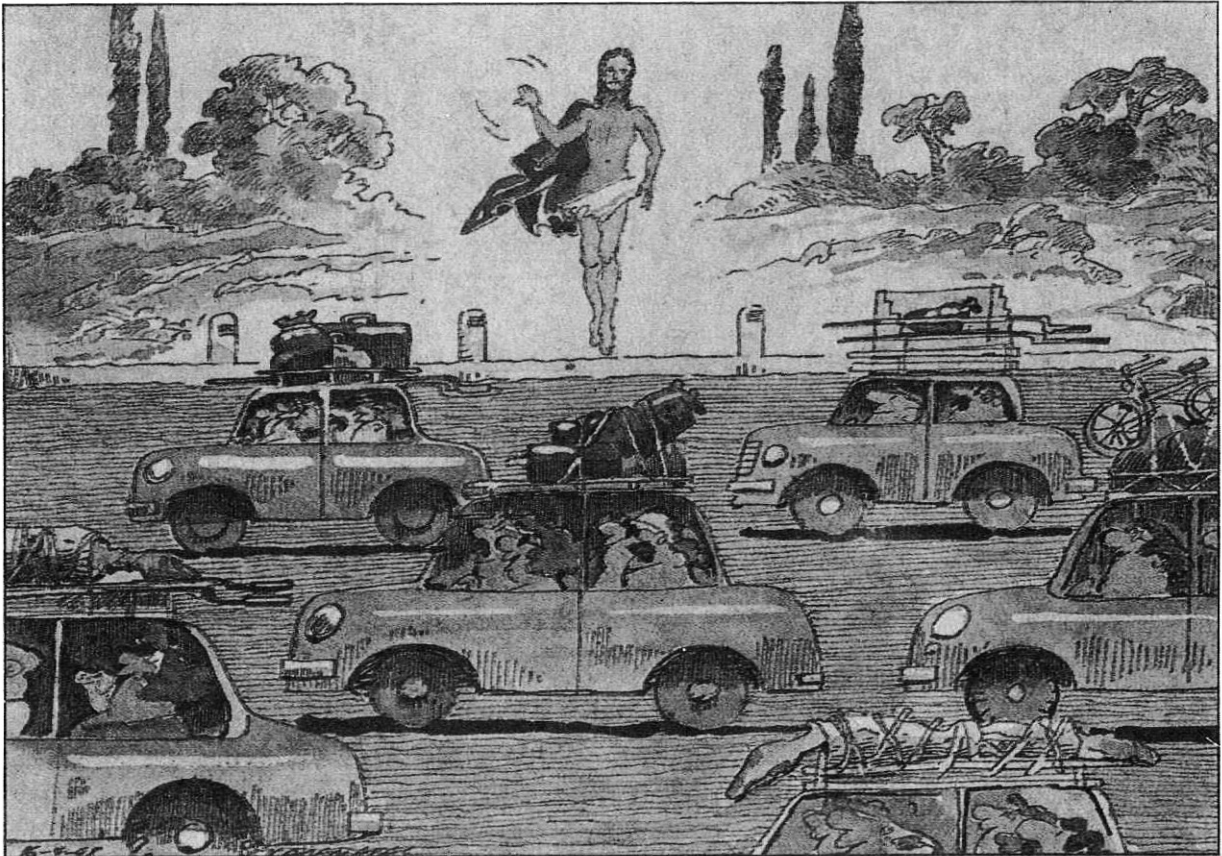
Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Μιὰ ἄλλη ἐκδοχή

Στὸν Ὅρθρο τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, μετὰ τὸ Μηνολόγιο, ὁ ἀναγνώστης ἐκπροσωπῶν ὅλους μας διαβάζει ὑποβλητικά: «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι...». Διερωτῶμαι ὅμως κάθε φορὰ καὶ τέτοιου εἶδους ἐρωτήματα ἔθεσα καὶ στὸ περασμένο μου ἄρθρο· «ἀλήθεια, εἶδαμε τὴν Ἀνάσταση, συναντήσαμε τὸν Ἀναστάντα στὴ ζωὴ μας ἢ μήπως οἱ ὀφθαλμοὶ μας κρατοῦνται τοῦ μὴ ἐπιγνῶναι αὐτόν»;

Χαρακτηριστικὰ παρουσιάζει αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸ σκίτσο τοῦ Ἀντώνη Καλαμαρά ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Καθημερινή» τὸ σαββατοκύριακο τοῦ Πάσχα (18-19 Ἀπριλίου). Θύμιζε μοντέρνα ἐκδοχὴ τῆς πορείας πρὸς Ἐμμαούς. Ὁ Ἀναστὰς Κύριος στεκόταν στὴν ἄκρη τοῦ

δρόμου ἔχοντας ὑψώσει τὸ δεξὶ του χέρι κάνοντας ὠτοστόπ. Τὰ αὐτοκίνητα διέρχόντουσαν σὲ μονόδρομη κίνηση βιαστικὰ γιὰ τὴν πασχαλινὴ ἔξοδο. Οἱ ἐπιβάτες «ὠμίλουν πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων» καὶ κανένας δὲν ἔδινε σημασία στὸν Ἰησοῦ, ποὺ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀδυνατοῦσε νὰ πλησιάσει καὶ νὰ συμπορευθεῖ, νὰ συνταξιδεύσει μαζί τους. Τὸν ἀγνοοῦσαν κανονικά, οὔτε κὰν ποὺ τὸν εἶχαν προσέξει, γιὰ τὸ βλέμμα τους δὲν ἦταν «στραμμένο στοῦ Χριστοῦ τῆ μορφῆ», ἀλλὰ ἐκτεινόταν πρὸς τὰ μπροστά, πρὸς τὸ τέλος τοῦ ταξιδιοῦ σ' ἓνα εἶδος ἐαρινῆς ἐπίθεσης ποὺ τὸ τέλος τῆς δὲν εἶναι πάντοτε νικηφόρο. Ἐκεῖνος ἐξῆλθε νικῶν καὶ κανεὶς δὲν βρισκόταν νὰ τὸν πάρει μαζί του γιὰ μιὰ σίγουρη νίκη.

Σκίτσο τοῦ ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΛΑΜΑΡΑ

Ἄλλα πράγματα σκεφτόμαστε, ἄλλα ζητήματα μᾶς ἀπασχολοῦν, μαγικά νούμερα μᾶς καθηλώνουν. Μέχρι τώρα ἦταν τὸ 2000, σήμερα μάθαμε ὅτι θὰ εἶναι τὸ 2001. Ψηφία καὶ γράμματα μπλέκονται σ' ἓνα μεθυστικό κοκταίηλ καὶ ψάχνουμε ὅταν ἀποκτήσουμε τὴ νηφαλιότητά μας νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε τὰ συμπλέγματα καὶ τὰ τετραγράμματα... Αὐτὰ μιλοῦν γιὰ Εὐρώ, γιὰ Ἔργασία, γιὰ Ἐλπίδα, γιὰ Ἑλλάδα. Γιὰ τὸ τί μέλλει γενέσθαι.

Ἀλήθεια, τί μέλλει γενέσθαι; Κανείς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ξέρει. Ὅλα συζητοῦνται, ἀκόμα κι ὅταν ἐπιστρατεύσουμε μοντέλα ἀνάπτυξης, πλάνη ἐργασίας ἢ ἄλλου τύπου μελέτες πρόβλεψης ἀποτελεσμάτων. Αὐτὰ συμβαίνουν στὸ γενικὸ ἐπίπεδο πὸν πρέπει νὰ τὰ λάβει ὑπόψη του ὁ οἰοσδήποτε σχεδιασμός.

Τί μέλλει γενέσθαι;

Τί μέλλει ὁμως γενέσθαι σὲ προσωπικὸ ἐπίπεδο; Τί θὰ γινόταν τελικὰ στὴ ζωὴ μας ἂν σταματοῦσαμε τὸ αὐτοκίνητό μας (ὠτοσὶπ) καὶ ἐπιβιβάσαμε τὸν Χριστὸ πὸν μᾶς εἶχε κάνει νόημα νὰ σταματήσουμε καὶ τὸν παίρναμε μαζί μας;

Τὸ πιὸ πιθανὸ θὰ ἦταν νὰ παρέμενε σιωπηλὸς καὶ νὰ μᾶς ἄφηνε νὰ συνεχίσουμε τὴ κουβέντα στὴν ὁποία μᾶς βρῆκε ὅταν ἀνέβηκε στὸ ὄχημα. Ἔτσι ἐμεῖς ἀνενόητοι θὰ ἐξακολουθούσαμε ν' ἀνταλλάσσουμε ἀπόψεις, νὰ ἐκθέτουμε τὰ σχέδια τῆς μελλοντικῆς μας διασκέδασης, ἢ καὶ νὰ διαπληκτιζόμαστε μὲ τοὺς ἄλλους ὁδηγοὺς πὸν προσπερνοῦν, πὸν τρέχουν ἀνεύθυνα κ.λπ. Ἡ χαρὰ τῆς πασχαλινῆς εὐωχίας μᾶς ἔχει προκαταλάβει καὶ μπορεῖ καὶ νὰ σιγοτραγουδάμε χωρὶς νὰ συνειδητοποιοῦμε τὸ νόημα: «μία εἶναι ἡ οὐσία, δὲν ὑπάρχει ἀθανασία».

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ μποροῦσε ὁ συνεπιβάτης μας νὰ παρέμβει καὶ νὰ μᾶς ἀπευθύνει τὸ ἐρώτημα «τίνες οἱ λόγοι οὗτοι οὕς ἀντιβάλλετε πρὸς ἀλλήλους...;» (Λουκ' κδ' 17' ἢ ὅλη διήγηση στὸς στίχους 13-35). Δὲν ἦταν τὰ γεγονότα πὸν συνέβησαν στὰ Ἱεροσόλυμα πὸν συζητούσαμε οὔτε ἡμαστὴν σκυθρωποὶ γιὰ τὴ Σταύρωση καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἄσχετα πράγματα ἀπασχολοῦσαν ἐμᾶς πὸν κανονικὰ θὰ ἔπρεπε νὰ ἡμαστέ μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεως ἀκούγοντας συνεχῶς γι' Αὐτὴν δύο χιλιάδες χρόνια τώρα. Συμπεριφερόμαστε σὰ νὰ μὴν εἶχαμε παρευρεθεῖ στὴν εὐλογία καὶ τὴν κλάση τοῦ ἄρτου τόσες

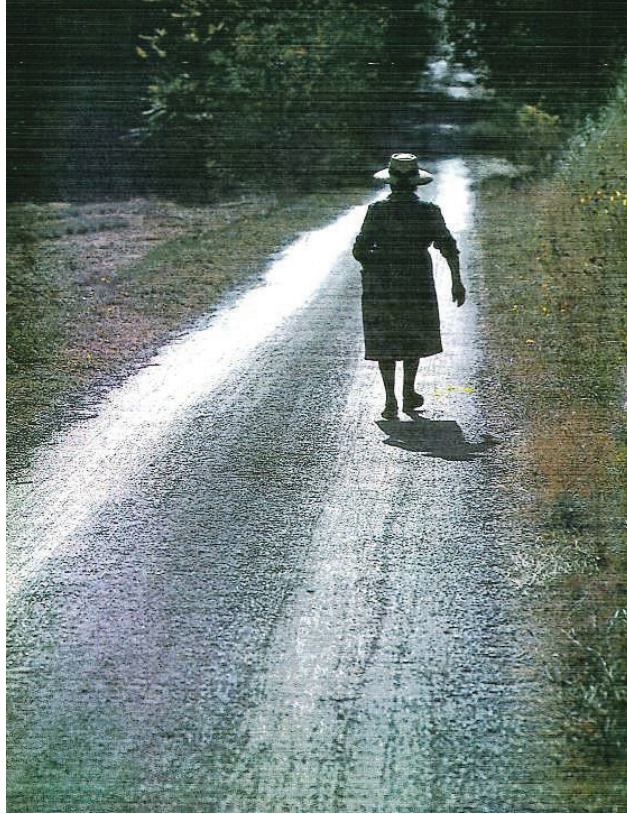
φορὲς! Τί νὰ κρατοῦσε ἄραγε τὰ μάτια μας ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε νὰ Τὸν ἀναγνωρίσουμε; Νὰ συνειδοτοποιήσουμε τὴν παρουσία Του; «Καὶ γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχει» (Πράξεις ις' 27-28), ὅπως εἶχε πεί στοὺς προγόνους μας Ἀθηναίους ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Καὶ ἐκεῖ ὁ λόγος ἦταν πάλι περὶ Ἀναστάσεως.

Ἐδῶ στὸ «γεγονός» πὸν ἀναφέρουμε, ἦταν ὁ Ἰδιος παρὼν καὶ μποροῦσε νὰ μᾶς χαρίσει τὴν βεβαιότητα, νὰ μᾶς ἀνοίξει τὰ μάτια καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε ἔστω κι ἂν σὲ λίγο ἐξαφανιζόταν (γινόταν ἄφαντος) μπροστὰ στὰ μάτια μας. Ἐμεῖς θὰ κρατούσαμε τὰ σημάδια τῆς φανέρωσής Του, τὴν καύση τῆς καρδιάς μας, τὴν ἀνάγκη νὰ μεταδώσουμε στοὺς ἄλλους ὅσα συνέβηκαν στὸν δρόμο. Αὐτὸ θὰ ἀρκοῦσε πρὸς τὸ παρόν. Θὰ εἶχαμε τὴν βεβαιότητα τῆς εὐλογίας, τὴν ἴδια πὸν θὰ ἀκολουθοῦσε καὶ στὴν Ἀνάληψή Του (Λουκᾶ κδ' 50-51). Τὸ ἀπολυτίκιο τῆς ἑορτῆς μᾶς μιλάει γιὰ τὴ διαβεβαίωση αὐτή: «βεβαιωθέντων αὐτῶν (τῶν μαθητῶν) διὰ τῆς εὐλογίας, ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ λυτρωτῆς τοῦ κόσμου».

Εἶναι κρίμα νὰ χάνουμε τόσες βεβαιότητες καὶ ν' ἀγνοοῦμε στὴν πράξη τόσα συνταρακτικὰ γεγονότα. Ἐνα σκίτσο παράδοξο γιὰ τὰ μέτρα μας μᾶς ἔδωσε σήμερα ἀφορμὴ νὰ μιλήσουμε καὶ πάλι γιὰ τὴν Ἀνάσταση ἀπὸ ἓνα διαφορετικὸ πρίσμα. Ὑπάρχουν πολλὲς ὀπτικές γωνίες γιὰ νὰ δοῦμε ἓνα γεγονός, ἀρκεῖ νὰ ἔχουμε αὐτὸ πὸν κάποιον ὀνομάζουν «πρισματικὸ βλέμμα».

Χριστὸς Ἀνέστη, πατέρες καὶ ἀδελφοί!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

20. Μελέτη θανάτου (σελίδες από ένα αθέατο ημερολόγιο)

ΜΕΛΕΤΗ ΘΑΝΑΤΟΥ

Σελίδες από ένα άθεατο ημερολόγιο

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐπιστολὲς καὶ ἀπαντήσεις

Ἐὰν ὁ Ἕλληνας διακατέχεται στὴν ἀλληλογραφία τοῦ ἀπὸ τὸ «σύνδρομο τῆς μὴ ἀπαντήσεως», ὅπως τόσο εὐστοχα τὸ εἶχε διατυπώσει ἡ Ἑλένη Βλάχου σ' ἓνα τῆς χρονογράφημα, ἡ στίλη μας τηρεῖ κάποιες ἀποστάσεις ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία λήψεως μέχρι τὴν ἡμερομηνία ἀπαντήσεως στὶς ἐπιστολὲς ποὺ λαμβάνει. Ἄμεσα ἢ ἔμμεσα φροντίζει νὰ θίγει κατὰ καιροῦς θέματα ποὺ τῆς ὑποβάλλουν ἢ τὶς ἐκμυστηρεῦνται. Ἄλλοτε ἀφοροῦν στὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὰ προβλήματα τῆς καὶ ἄλλοτε ἀναφέρονται σὲ πῶς προσωπικὰ ζητήματα καὶ τὸν τρόπο ἀντιμετωπίσεώς τους.

Εἶναι φορὲς ποὺ οἱ ἀπαντήσεις παίρνουν τὸν δρόμο τῆς προσωπικῆς ἀλληλογραφίας γιατί ξεφεύγουν ἀπὸ τὸ γενικὸ ἐνδιαφέρον. Ἄλλες φορὲς ὅμως, στὶς ἀπαντήσεις μας ἔρχονται ἄλλες ἀπαντήσεις μὲ τὴν παράκληση τῆς δημοσιεύσεώς τους, ὅπως στὴν περίπτωση ἑνὸς φίλου ἱερέως ποὺ εἶχε χάσει τὴ μητέρα του. Ὁ ἴδιος, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν εὐχὴ ποὺ τοῦ ἀπηύθυνα, βρήκε τὴν εὐκαιρία νὰ καταγράψει σὲ ἐξομολογητικὸ τόνο ἀντιγράφοντας λίγες σελίδες ἀπὸ ἓνα ἀθέατο κατὰ τὰ ἄλλα ἡμερολόγιο, ἔτσι σὰν ἓνα τρόπο, ὡς ἐλάχιστο ἀντί-δωρο, νὰ εὐχαριστήσῃ πολλοὺς ἀπὸ σὰς τοὺς ἐφημερίους ποὺ στάθηκαν ποιμαντικὰ κοντὰ τῆς τὰ τελευταῖα ἰδιαίτερα χρόνια καὶ στὸν ἴδιο καὶ τὴν οἰκογένειά του στὶς μέρες τῆς μεγάλης θλίψης. Ἡ ποιμαντικὴ διακονία καὶ συνοδεία σ' αὐτὲς τὶς περιπτώσεις ἀνακουφίζει καὶ ἀναπαύει.

Ἡ καταγραφή ἐπίσης ἐντυπώσεων, ἢ ἀνάμνηση γεγονότων ἀπὸ τὸ ἀπώτερο καὶ πρόσφατο παρελθὸν τῶν ἐκλιπόντων ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς περιλειπομένους, δρᾷ πολλὰ φορὲς θεραπευτικὰ πάνω τους. Αὐτὲς οἱ ἀναμνήσεις ἔτσι ὅπως ἐκτίθενται στὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ μᾶς εἰσάγουν στὸν τρόπο ποὺ σκέπτεται καὶ ἀναπολεῖ τὰ γεγονότα ὁ διπλανός μας καὶ μᾶς βοηθᾷ γνωρίζοντάς τον νὰ μπορούμε νὰ σταθούμε πλάι του καὶ νὰ τοῦ συμπαρασταθοῦμε καλύτερα. Ἄλλωστε ἡ μελέτη τῶν προσωπικῶν ἡμερολογίων συνιστᾷ ἓνα ἀκόμη μέσον γνωριμίας τοῦ ἄλλου καὶ τῶν σχέσεων ποὺ καλλιεργεῖ ὁ ἴδιος μὲ τοὺς ἄλλους. Ἡ παρηγοριὰ ἐξάλλου ποὺ μπορούμε νὰ δώσουμε εἶναι καὶ συνάρτηση τοῦ βαθμοῦ γνώσεως τοῦ ἄλλου. Τὸ «ἡμερολόγιο» τὸ ἀφήσαμε χωρὶς δική μας ἐπεξε-

ργασία, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴν παραγραφοποίησή του καὶ τὴν προσθήκη ἐπὶ μέρους τίτλων.

Καλὲς ὑπομονές!

Παράδοξη μοῦ φάνηκε ἡ εὐχὴ ποὺ μοῦ ἀπηύθυνες στὸ πρόσφατο πένθος μου. «Καλὲς ὑπομονές!» Πρέπει νὰ ὀπλισθῶ μὲ πολλές; Ἀπαιτεῖται πληθυντικὸς ἀριθμὸς στὴν εὐχὴ; Ὁ ἐνικὸς δὲν εἶναι ἀρκετός; Ἀχ αὐτὴ ἡ ποιμαντικὴ γραμματικὴ! Μᾶς κάνει νὰ μπαίνουμε σὲ ἀπροσδόκητες ἐκδοχὲς τῆς πραγματικότητος καὶ ἐξηγητικὰ νὰ ἐρμηνεύουμε τὸν κόσμον, τὸν κόσμον τῶν ἄλλων καὶ τὸν δικό μας κόσμον.

Μὲ ἔναυσμα λοιπὸν τὴν εὐχὴ σου θέλησα στὶς λίγες γραμμὲς ποὺ ἀκολουθοῦν ν' ἀναφερθῶ στὴ σχέση μου μὲ τὴν μητέρα ἔτσι ὅπως ἀναδύεται ἀπὸ τὶς ἀναμνήσεις μου. Τὰ ἐνδιαφέροντά μας δὲν ἦταν πάντα τὰ ἴδια καὶ τὰ κέντρα βάρους δὲν συνέπιπταν. Ἡ ὑπομονὴ ἢ οἱ ὑπομονὲς ἔπρεπε νὰ ἦσαν ἀμοιβαίες.

Ἀναπληροῦσα τὰ ἐλλείποντα

Βλέπεις, ἦταν ἐκεῖνες οἱ λεπτομέρειες ποὺ σοῦ διέφευγαν. Γιὰ τὸ πόσα παιδιὰ εἶχε ἐκεῖνος ὁ γνωστός, ποιά ἦταν ἡ σειρὰ τους, τί εἶχαν σπουδάσει, πόσα παιδιὰ ἔχουν τώρα, ποῦ μένουν, πότε παντρεύτηκε ὁ ἓνας, πότε ὁ ἄλλος, πότε γιορτάζουν, πότε ἔχουν τὰ γενέθλιά τους. Πέρα ἀπὸ τὰ προσωπικὰ καὶ ἐκεῖνα τὰ ἱστορικὰ ποὺ συνδέονταν μὲ τὰ πολιτικὰ καὶ τὶς περιπέτειες τῆς οἰκογένειας ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὶς ἐπιτυχίες ἢ τὶς ἀποτυχίες στὶς ἐκλογές.

Ὅλες ἐκεῖνες οἱ σχέσεις ποὺ τὶς εἶχες ἀκούσει χίλιες φορὲς καὶ δὲν τὶς εἶχες συγκρατήσει ἢ μόνο ἐπιπόλαια γιατί τί σὲ πείραζε καὶ ἂν σοῦ διέφευγαν, θὰ μπορούσες νὰ ἐπανέλθεις καὶ νὰ ρωτήσεις τὰ πάντα μὲ λεπτομέρειες. Ἦταν πάντα πρόθυμη νὰ ἐπαναλαμβάνει γιὰ πρόσωπα, γιὰ πράγματα, γιὰ καταστάσεις. Ἀκούραστη νὰ σοῦ θυμίζει ὅ,τι δὲν εἶχες προσέξει, ὅ,τι ἐπιπόλαια ἄκουσες, ὅ,τι ξέχασες.

Ἄλλες φορὲς τὴ ρωτοῦσες μὲ μιὰ μικρὴ συνοχὴ γιατί γνώριζες ὅτι αὐτὸ τὴν εὐχαριστοῦσε. Νὰ διηγείται γιὰ τότε ποὺ εἶχε διακριθεῖ στοὺς ἐθνικοὺς χοροὺς, γιὰ τὶς διακοπὲς στὴ Βυτινα, γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες τῆς γιὰ τὶς προσλήψεις ποὺ μὲ τὴ μεσολάβησή της γίνονταν ἀπὸ γνωστοὺς τῆς οἰκογένειας ποὺ κα-

τείχαν ύψηλές θέσεις και υπολόγιζαν τη γνώμη της. Μια σειρά ονομάτων είχαν τη μόνιμη αναφορά τους στις διηγήσεις της. Τί γιορτές, τί εκδρομές, τί έξορμήσεις. Χαρές και απογοητεύσεις, πικρίες και ένθουσιασμοί όλα είχαν τη θέση τους κι έπαιρναν τη σειρά τους σ' αυτές τις διηγήσεις.

Σ' αυτήν προσέφευγες και για πράγματα που σου διέφευγαν από τη δική σου προσωπική ιστορία. Λεπτομέρειες πριν από τη γέννηση ή τη γέννησή σου, τα πρώτα σου λογάκια, τα ρούχα σου. Τις πρώτες σου επιδόσεις στο σχολείο. Για συμμαθητές και συμμαθήτριές σου και το τί απέγιναν. Για τα καρδιοχτύπια σου στο σχολείο, στο πανεπιστήμιο, στο στρατό. Για συμφοιτητές και συναδέλφους που άκόμα και τα όνόματά τους με δυσκολία τα έπαναφέρεις τώρα' αυτή γνώριζε τις κινήσεις τους, κρατούσε άλληλογραφία. Πάντα πρόθυμη να φιλοξενήσει ακόμη κι όταν έσοι έλειπες. Φυσικό λοιπόν, όταν έβλεπαν έναν άνθρωπο που τους καλοδεχόταν, αισθάνονταν ότι μπορούσαν και να τον εμπιστευθούν. 'Ο λόγος της ήταν ύποπτητικός όταν μ' έπιανε ν' άγνοώ κάτι για τους φίλους, ότι δήθεν δεν πρόσεχα ή δεν έδινα σημασία κ.τ.τ. Έγώ όμως ήξερα ότι τους εμπιστευόμουν σε καλά χέρια.

Βιβλίο αναφοράς

'Άλλωστε ανά πάσαν στιγμήν μπορούσα να επανέλθω και να ρωτήσω οτιδήποτε μου είχε διαφύγει σά να μη γνώριζα ότι κάποτε θα έφθανε και ή στιγμή της μεγάλης σιγής και ή Μάνα, αυτό το πολύτιμο βιβλίο αναφοράς και όχι μόνο, δεν θα μπορούσε πλέον να κοινοποιεί τὰ δεδομένα της... Άκρα του τάφου σιωπή.

Οί άπαντήσεις τέλος, ενώ σωρός οί έρωτήσεις. Κάποτε αυθόρμητα σου ῥχεται να σηκώσεις το τηλέφωνο για να μάθεις. Ή να κινήσεις να την βρεις και συνειδητοποιείς ότι δεν γίνεται πιά. Τὰ έρωτήματά σου μένουν αναπάντητα. Οί άπορίες σου μένουν άπορες. Και σε άλλους κοντινούς σου ανθρώπους ν' άπευθυνθείς μπορεί να ξέρουν αντικειμενικά για το πότε μετακόμισε από την επαρχία στην Άθήνα ο τάδε, για το πότε βάφτισε ο Παναγιώτης το γιό του, για το αν σκοτώθηκε ο θεϊός σου ο βουλευτής το '40 ή το '41 ή που βρίσκεται τώρα εκείνος, πώς τον έλεγαν μωρέ... Γιάννη ή Παντελή. Λείπει εκείνος ο χρωματισμός στη φωνή, εκείνη ή μικρή νότα άμφιβολίας, αν έγιναν έτσι ή άλλιώς τὰ πράγματα, ή μικρή λεπτομέρεια που ήξερες ότι μόνο αυτή μπορούσε να την είχε παρατηρήσει, ή συμβουλή της ν' αγαπάς και να συγχωρείς όλους.

'Ανεκπλήρωτο κενό και μεταμορφώσεις

Σου λείπουν άκόμη τὰ μικρά ή μεγάλα παράπονα. Για το πόσο λίγο χρόνο της διέθετες. Οί δουλειές, το

σπίτι, τὰ ταξίδια ήταν μεγάλοι και πραγματικοί αντίζηλοι. Οί σπουδές τον πρώτο καιρό. Ή άλληλογραφία σου προσπαθούσε να καλύψει λίγο το κενό. Άλλ' αυτή είχε ανάγκη την παρουσία σου. Και συ δεν το καταλάβαινες ή δεν ήθελες να το καταλάβεις. Είναι παράδοξο πώς προς το τέλος του ο άνθρωπος δεν άνέχεται τη σωματική άπόσταση του άλλου. Τόν θέλει κοντά του, κι όσο γίνεται περισσότερο, ει δυνατόν συνεχώς.

Σου λείπουν οί εύχές της. Να σου εύχηθεί καλή χρονιά, χρόνια πολλά στη γιορτή σου, στα γενέθλιά σου, στο ταξίδι που ξεκινάς' να της αναγγείλεις μιá επιτυχία σου ή μιá δυσκολία σου. Γνωρίζεις ότι κατά κάποιο τρόπο ακολουθεί και γνωρίζει τὰ βήματά σου, προσεύχεται για σένα όπως και συ προσεύχεσαι γι' αυτήν και εύχεσαι ο Θεός να την αναπαύει μετά από τόσα χρόνια άγώνων στο έργο Του.

Στενοχωριέσαι. Δεν σε χωράει ο τόπος, όπως δεν καταλαβαίνεις και πώς μπορεί να χωρέσει ένα μήμα τη ζωή ενός ανθρώπου. Κι είναι ώρες που συλλογίζεσαι την κουβέντα ενός φίλου που σου έγγραψε αναγγέλοντας τον θάνατο του πατέρα του: «Ξέρεις δεν στενοχωριέμαι που πέθανε, μα που δεν θα τον ξαναδω». Παράξενος λόγος, άχώνευτος τότε. Τώρα, τόσο κατανοητός.

Ξέρεις ότι τώρα άρκεΐσαι στις φωτογραφίες, στη σκέψη, στην φαντασία, στις αναμνήσεις, στα λίγα γραπτά, στις διηγήσεις άλλων που σου άποκαλύπτουν άγνωστες πτυχές της ζωής της, κρυφές από σένα για το πόσο τους είχε σταθεί στη ζωή τους. Άποφεύγουν ίσως να πούν και κάτι κακό ή άσχημο. Ο χρόνος εξωραΐζει καταστάσεις ή κάνει να λησμονηθούν πράγματα που δεν σημαίνουν τίποτε πιά.

Η μορφή σιγά σιγά γίνεται παντοδύναμη. Φαντάζει σά να ναι κι αυτό, κι εκείνο και το άλλο. Γίνεται μιá μεταμόρφωση' από την πιό σκληρή και καταλυτική που την αισθάνεσαι να τελεσιουργείται σ' αυτό το παράδοξο ταξίδι του σώματος στο κέντρο της γής μέχρι αυτή της δόξης που θα άποκαλυφθεί στο τέλος με την άνάστασή του. Ή Μεταμόρφωση του Κυρίου και ή Άνάστασή Του δίνει σ' έμάς τους περιλειπούμενους τη δύναμη της ίκεσίας και την έλπίδα τόσο για τους κοιμηθέντες, συγγενείς και φίλους, όσο και για τον ίδιο μας τον έαυτό. Σ' αυτή τη μελέτη θανάτου μελετάς την άνάσταση και τη μεταμόρφωση της ζωής...

Σ' έμάς δεν άπομένει παρά να εύχαριστήσουμε τον καλό μας φίλο που μάς εμπιστεύτηκε τις σελίδες αυτές και να συστήσουμε σε όλους τους αναγνώστες μας, να γιορτάσουν την καθιερωμένη πιά Γιορτή της Μητέρας τον Μάϊο, άνάβοντας ένα κεράκι ύπερ ύγειας ή αναπαύσεώς τους, εκφράζοντας όλη μας την εύγνωμοσύνη σ' αυτές που μάς έφεραν στον κόσμο και μάς γαλούχησαν.

Χριστός άνέστη, πατέρες και άδελφοί!

Εντοπισμός της πρώτης δημοσίευσής των άρθρων

Πρόλογος

1. Η Ποιμαντική της ελπίδας, Ο Εφημέριος 1.12.1997,σ. 344-345

Η εμπειρία των ορίων

2. Ως ωραίοι οι πόδες, Ο Εφημέριος 15.4-1.5.1997,σ. 128-129
3. Μαθήματα σχοινοβάσις, Ο Εφημέριος 1.9.1996,σ. 272-273
4. Μέτρα και σταθμά, Ο Εφημέριος 15.10.1995,σ. 344-345. 5
Παράπονα, Ο Εφημέριος 15.5.1997,σ. 152-153
6. Οριοθετήσεις, Ο Εφημέριος 1.7.1997,σ. 200-201
7. Περί επιθυμίας, Ο Εφημέριος 15.2.1998,σ. 56-57

Από την αγωνία στην ελπίδα

8. Ιστορίες με ζώα, Ο Εφημέριος 15.4-1.5.1995,σ. 128-130
9. Αγωνίες και ελπίδες (η αναγγελία ενός συνεδρίου), Ο Εφημέριος 1- 15.4.1996,σ. 112-114
10. Αγωνίες και ελπίδες (πρώτο μέρος μιας ανακοίνωσης),
Ο Εφημέριος 15.10. 1997,σ. 296-298
11. Η συνομωσία της ελπίδας,(δεύτερο μέρος της ανακοίνωσης),
Ο Εφημέριος 1.11.1997,σ. 312-314
12. Η χώρα της Αλυπίας, Ο Εφημέριος 1.2.1996,σ. 40-41
και 15.2.1996,σ. 56-57
13. Στον αστερισμό της ελπίδας, Ο Εφημέριος 1.11.1996,σ. 328-329
και 15.11.1996,σ. 344-346
14. Δικαίωμα στο μέλλον, Ο Εφημέριος 1-15.12.1996,σ. 368-369

Νέοι ορίζοντες

15. Ήρθα αλλά... δεν θα μείνω! Ο Εφημέριος 1-5.8.1997,σ. 224-225
16. Ποιμαντική του μέλλοντος, Ο Εφημέριος 15.9.1998,σ. 248-249
17. Το μέλλον της Ποιμαντικής, Ο Εφημέριος 1.10.1998,σ. 264-265

Αντί Επιλόγου

18. Του Σταυρού και της Ανάστασης, Ο Εφημέριος 1.6.1998,σ. 152-153
19. Με αφορμή την Ανάσταση, Ο Εφημέριος 15.6.1998,σ. 168-169

Παράρτημα

20. Μελέτη θανάτου (σελίδες από ένα αθέατο ημερολόγιο), Ο Εφημέριος 1.5.1996,σ. 136-137

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ Η ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΛΠΙΔΑΣ
ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ ΣΕ ΣΩΜΑ ΑΠΟ ΑΡΘΡΑ ΤΟΥ
ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1995-1998
ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΩΝ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΧΡ. ΚΟΥΜΑΡΟΠΟΥΛΟΥ Δρ. Θ.
ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΣΚΛΙΑ Μ. Θ.
ΕΚΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΕ ΛΙΓΑ ΑΝΤΙΤΥΠΙΑ
ΣΤΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ «ΣΥΝΘΕΣΗ»
ΣΤΗΝ ΕΝΔΟΞΗ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΡΤΗΘΗΚΕ ΣΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΤΟΣ
ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΙΣΤΟΤΟΠΟ ΔΙΑΠΟΙΜΑΝΣΗ
www.diapoimansi.com
ΤΟ ΕΤΟΣ 2022 ΜΕΤΑ ΧΡΙΣΤΟΝ

Σε συζητήσεις μας στο παρελθόν,
αναφερόμασταν στην Επανάσταση της Ελπίδας,
που όλοι έπρεπε να αναλάβουμε, στηριζόμενοι σε στέρεη βάση,
στην «βεβαία ελπίδα». Προτρέπαμε μάλιστα εαυτούς
και αλλήλους να στείλουμε ένα μήνυμα ελπίδας.
Μερικοί χαρακτήρισαν το 2021 ως «την χρονιά της μεγάλης ελπίδας».
Άλλοι επέμεναν στο «διφορούμενο της ελπίδας».

Το μήνυμα της ελπίδας που δώσαμε βρήκε την δέουσα ανταπόκριση;
Στην απολογία...της ελπίδας προέκυψε κάποιος απολογισμός;
Η ποιμαντική της ελπίδας απέδωσε κάποιους καρπούς;
Δεν μπορεί, κάτι θα προέκυψε, έτσι ώστε να μη χρειαστεί να «επαναλάβουμε»
την τάξη. Τουλάχιστον ας μέναμε μετεξεταστέοι!

Γι' αυτήν την επανεξέταση προτείνουμε ως βοήθημα –λυσάρι το λέγαμε
παλαιότερα– μια συλλογή άρθρων μας που αναφέρονται
σε ποικίλες διαστάσεις της θεματικής της.
Εμείς ευχόμαστε το καλύτερο και χαιρόμαστε εκ των προτέρων «τῇ ἐλπίδι».
Καλή ανάγνωση και καλή επιτυχία!

Ο Χριστός, η ελπίς ημών, πίνακας του αγιογράφου Στάθη Γιαννή (2011).